

T.C
YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GRAFİK TASARIMI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİR GÖRSEL İLETİŞİM ARACI OLARAK POSTA PULU TASARIMININ
DÜNYA'DAKİ VE TÜRKİYE' DEKİ TARİHİ GELİŞİMİ VE GRAFİK
TASARIM ÜRÜNÜ OLARAK İNCELENMESİ

Nilgün AYDOĞMUŞ

Danışman
Prof. Gören BULUT

İzmir, 2015

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans /Doktora Tezi olarak sunduğum “Bir görsel iletişim aracı olarak posta pulu tasarımının Dünya’deki ve Türkiye’deki tarihi gelişimi ve grafik tasarım ürünü olarak incelenmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../.....

Nilgün AYDOĞMUŞ

ÖNSÖZ

Bu teze başlamamın sebebi, yeni okumaya başlayan çocuklarım Kaan Ege ve Eren Yiğit'e, kız kardeşimin göndermiş olduğu bir mektuptur. Zarfın üzerindeki posta pulunu ve damgayı göstererek “anne bu ne” demeleri benim posta pulunu tez konum olarak seçmemde önemli bir rol oynadı. Böylelikle “Bir Görsel İletişim Aracı Olarak Posta Pulu Tasarımının Dünya’daki ve Türkiye’deki Tarihi Gelişimi ve Grafik Tasarım Ürünü Olarak İncelenmesi” konulu tez çalışmam ortaya çıktı.

Tez danışmanım sayın Prof. Gören BULUT’a öğrenim sürecimde, sonsuz desteğini, anlayışını, zamanını ve bilgisini benimle paylaştığı, yol gösterici olduğu için, Sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAHYAOĞLU’na tanıdığım günden beri verdiği hayat enerjisi ve örnek aldığım akademisyen duruşu, hiç bir zaman esirgemediği bilgisi, zamanı ve yol almama sebep olan yapıcı eleştirileri için teşekkür ederim.

Yaşar Üniversitesi’ne adım attığım ilk andan itibaren bana vermiş oldukları tüm kıymetli bilgi ve deneyimler için özellikle Yrd. Doç. Umur TÜRKER’e ve Prof. Dr. Hakan ERTEP’e teşekkür ederim.

Bana gösterdikleri ilgi, anlayış, hoşgörü, güven ve sevgi için, aileme ve özellikle sevgili eşim Esen Aydoğmuş’a sonsuz teşekkürler.

Nilgün AYDOĞMUŞ

ÖZET
Yüksek Lisans

**BİR GÖRSEL İLETİŞİM ARACI OLARAK POSTA PULU
TASARIMININ DÜNYA'DAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ TARİHİ GELİŞİMİ
VE GRAFİK TASARIM ÜRÜNÜ OLARAK İNCELENMESİ**

Nilgün AYDOĞMUŞ

Yaşar Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Grafik Tasarım Yüksek Lisans Programı

“Bir Görsel İletişim Aracı Olarak Posta Pulu Tasarımının Dünya'daki ve Türkiye'deki Tarihi Gelişimi ve Grafik Tasarım Ürünü Olarak İncelenmesi” konulu çalışmamda antikçağdan günümüze kadar olan haberleşme tarihini, posta pulunun tarihi gelişimini, posta pulunun önemini, toplumsal tarihin görsel bir kaynağı olarak nitelendirilebilecek posta pullarının, genel olarak görsel bir iletişim aracı olduğu ve posta pulu tasarımına dair teknik kriterler değerlendirilmiştir.

Posta ve haberleşme tarihi, insanoğlunun göçebe yaşayıştan, yerleşik düzene geçişinden, günümüze kadar uzanan oldukça geniş bir zaman diliminde kendini göstermiştir. Öyle ki, mesafe ve coğrafik şartlara bağlı olarak, ateşle, dumanla, aynayı güneşe tutup yansıtarak, davul ve tamtam çalarak, haberleşmeye çalışan insanlar, daha sonra güvercinle, yaya ve atlı postacılarla haberleşme yoluna gitmişler, bunu izleyen zamanlarda da farklı posta ve haberleşme yöntemlerini keşfederek ve bunları geliştirme yoluna gitmişlerdir. İnsanlık tarihi kadar eski olan haberleşme faaliyetleri, çağlar boyunca değişik aşamalardan geçerek ve sürekli gelişerek bugünkü yapısına kavuşmuştur.

Posta pulu, gerek işlevsel gerek sanatsal bakımdan iletişim tasarımı alanında önemli bir göreve sahiptir. Posta pulları, bir ülkenin sanat, müzik, edebiyat, dans ve spor gibi çeşitli kültürel öğelerinin, gurur kaynaklarının sergilendiği kültürel bir miras ve propaganda aracı olmuştur.

Posta görsel kültürün bir parçasıdır ve içerdiği anlam katmanlarıyla görsel iletişimin bir formudur. Posta pulu tasarımında kullanılan görsel öğelerin pulun işlevini nasıl ifade ettiği incelenmiştir. Pul tasarımı estetik kaygılar gözetilerek üretilen görsel bir iletişim aracı olmuştur. Posta pulunun içerdiği mesajları çekici olarak iletebilmesi hususunda dikkat edilmesi gereken unsurlar araştırılmıştır.

2014 yılında Soma'da yaşanan ve 301 madencinin yaşamını yitirdiği 'Soma Maden Faciası' posta pulu tasarımı uygulama konusu olarak ele alınmıştır. Toplumsal duyarlılığı artırmak için bir pul serisine konu edilmeyi hak etmiştir. Ele aldığı konu doğrultusunda; iletişim tasarımı noktasında kısıtlı yüzeyde etkileyici ve derin bir görsel anlatımın gerekliliği üzerine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Haberleşme, Görsel İletişim, Posta Pulu Tasarımı, Grafik Tasarım

ABSTRACT

Master with Thesis

**THE EXAMINATION OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE
POSTAGE STAMP DESIGN AS A VISUAL COMMUNICATION TOOL
IN TURKEY AND IN THE WORLD AND AS A GRAPHIC DESIGN
PRODUCT**

Nilgün AYDOĞMUŞ

Yaşar University

Institute of Social Sciences

Master of Graphic Design

In my study about ‘Examination of the Historical Development of the Postage Stamp Design as a Visual Communication Tool In Turkey And in the World as a Graphic Design Product’; the history of communication from past to today, the historical development and the significance of the postage stamp, generally stamps as a means of visual communication defined as a resource for social history and technical criteria about postage stamp design have been examined.

The history of post and communication has made its presence known for a long period of time from nomadic life to permanent settlement up today. Such that ,depending on distance and geographical conditions; people tried to communicate by means of fire and smoke, held mirror and reflected it towards the sun or played the drums. Later, they communicated with pigeons and horse and foot postmen. In the following times, they discovered a variety of communication tools and developed them. The activities of communication which are as old as the history of humanity have reached today’s structure by going through different phases and developing permanently.

The postage stamp has an important role both as functional and as aesthetic in the field of communication design. Postage stamps have become a cultural heritage

and a tool for propaganda exhibiting a country's cultural items and sources of pride like art, music, literature, dance and sport.

Postage is a part of the visual culture and is a form of visual communication with the meaning layers included. The way the visual items used in the design of the postage stamp expresses the function of the stamp have been examined. Stamp design has always been a visual communication tool thinking of aesthetic apprehensions. In regard to effectively delivering the messages of which postage stamp includes, the elements to pay attention have been investigated.

'Soma Mine Disaster', which occurred in the year of 2014 with the loss of 301 miners, has been handled as the subject of the practice. It deserves to be constituted in a series stamps in order to increase social awareness. In line with my topic, in relation to communication design, the necessity of a profound visual expression and a limited impression has been pointed out.

Keywords: Communication, Visual Communication, Postage Stamp Design, Graphic Design

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	xv

BİRİNCİ BÖLÜM

<i>1. POSTA VE HABERLEŞME TARİHİ</i>	<i>1</i>
1.1 Antikçağ'da Posta ve Haberleşme	3
1.2 Ortaçağ'da Posta ve Haberleşme	19
1.3 Türk Dünyasında Posta ve Haberleşme	21

İKİNCİ BÖLÜM

<i>2. POSTA PULU</i>	<i>30</i>
2.1 Posta Pulu Nedir?	30
2.2. Dünyada Posta Pulu Tarihi	41
2.3 Türkiye Posta Pulu Tarihi	52
2.4. Pul Terminolojisi	66
2.5. Pul Türleri	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

<i>3. GÖRSEL İLETİŞİM ARACI OLARAK POSTA PULU TASARIMI</i>	<i>75</i>
3.1. Posta Pulu Tasarımında Tasarım İlkeleri	75

3.2. Posta Pulu Tasarımında Görsel Algı, Görsel Dil, Görsel Kültür	77
3.3. Posta Pulu Tasarımı	82
3.4. Posta Pulunun Konusu	85
3.5. Posta Pulu Tasarımında Olması Gereken Öğeler	85
3.6. Posta Pulu Tasarımında Görsel Mesajı Oluşturan Unsurlar	87
3.6.1. Fotoğraf	87
3.6.2. İllüstrasyon	89
3.6.3. Tipografi	92
3.6.4. Renk	93
4.BÖLÜM	
<i>UYGULAMA</i>	95
4.1. Soma Maden Faciası konulu bir pul serisi önerisi	95
4.2. Teknik (Linol Baskı)	95
4.3. Pul Tasarımlarının Açıklanması	96
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	109

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Resim 1: Kaya üzerine kazıyarak imgelerin belirtilmesi. (Uçar, Görsel İletişim ve Grafik Tasarım, 2004) 5
- Resim 2: Amerika'nın batısında bulunan çizimler yerlilerin hayatı ve çevresine dair figürler göstermektedir. (Uçar, Görsel İletişim ve Grafik Tasarım, 2004)5
- Resim 3: Alaska yerlilerinin ava giderken kulübelerinin kapılarına astıkları iletişim panosu. Yukarıdaki çizimde solda sağa okunması gereken resimlerle 'Biliniz ki fok avlamak için tekneyle önce iki kulübeli adaya sonra bir başkasına gidiyorum. Yolculuğum birkaç gün sürecek ve daha sonra tekrar evime döneceğim' (Ziloğlu, 1996). 6
- Resim 4: Kızılderililerin kendi kültürleri içinde kullandıkları resimli iletişim biçimine bir örnek. Anlamı; 'iki Kızılderili, sekizi asker olan on dört beyazla burada kamp yaptı ve iki ördek avladılar' (Uçar, Görsel İletişim ve Grafik Tasarım, 2004). 6
- Resim 5: Asurlular döneminden kalma kırık zarf içerisindeki tablet mektup (Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi) (PTT Genel Müdürlüğü, 2007) 9
- Resim 6: Asurlu bir işadammın Asur dilinde ve çivi yazısı ile yazılmış mektubu, hala zarf içinde, tabletin yüksekliği 13 cm, genişliği 7,9 cm, kalınlığı 4,3 cm. (Akurgal, 2000, s. 48) 9
- Resim 7: Asur mektup tabletler (Akurgal, 2000) 10
- Resim 8: Hiyeroglif yazısı ve yazıcıların kullandığı malzemeler (Jean, 2010, s. 39) 13
- Resim 9: Hammurabi kanunları (Jean, 2010) 13
- Resim 10:Göktürklerde sabçı (haberci) ve karguylardan (ateş kuleleri) bahseden orhun abidelerinden tonyukuk yazıtı (PTT Genel Müdürlüğü, 2007) 22
- Resim 11: Osmanlı Yaya Postacısı Peyk (PTT Genel Müdürlüğü, 2007) 24
- Resim 12: Hac Kafilesinin Mekke'ye Ulaştığı Haberini Getiren Mujdeci Baş 24
- Resim 13: Güzelcedere Menzili Çorum Matrakçı Nasuh'tan (PTT Genel Müdürlüğü, 2007) 25
- Resim 14: Osmanlı Posta Tatarları (PTT Genel Müdürlüğü, 2007) 27
- Resim 15: Devletin İlk Tatar Posta Haritası. PTT Müzesi Koleksiyonu (Yazıcı N. , 2007) 27

Resim 16: Osmanlı Sirkeci PTT Merkezi (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)	28
Resim 17: Osmanlı Sirkeci PTT Merkezi (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)	29
Resim 18: Osmanlı Sirkeci PTT Merkezi (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)	29
Resim 19: Pul Şekilleri (Yazıcı K. , 2010)	31
Resim 20: Latin Amerika Posta Pulları (Child, 2005)	31
Resim 21: İsveç posta pulu (Johnson, 2005)	33
Resim 22: Gustav Malmfors tarafından tasarlanan İsveç haberleşme tarihi posta pulu (Johnson, 2005)	34
Resim 23: Pulların bilgi amaçlı kullanılması (Yazıcı K. , 2010)	36
Resim 24: Cumhuriyet Dönemi Posta pullarından Örnekler.(Geçmişten günümüze posta s.433)	37
Resim 25: Bağımsızlığını Yeni Kazanan Avrupa ve Asya ülkelerin Posta Pulları (Brunn, 2000)	39
Resim 26: Kanada Posta Pulları (Worldwide Stamps and Postal History April 16-17, 2013).	40
Resim 27: Penny Black (Johson, 1944)	44
Resim 28: Mulready Envelope 1840 (Stanley Gibbons Limited, 2013)	44
Resim 29: Brezilya'nın ilk posta pulları (Stanley Gibbons Limited, 2013)	46
Resim 30: Brezilya'nın ilk posta pulları (Stanley Gibbons Limited, 2013)	46
Resim 31: İsviçre kantonları posta pulları (Australasian Filateli Trader Derneği A.Ş., 2006)	48
Resim 32: 1854-1862 arasında 'Strubel' Serisi	49
Resim 33: Fransa'nın ilk posta pulu ceres portresi	49
Resim 34: İlk İtalya posta pulu (PTT Pul Müzesi, 2013)	50
Resim 35: İtalya posta pulu örnekleri (PTT Pul Müzesi, 2013)	51
Resim 36: Osmanlı Mühürleri (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)	54
Resim 37: Tuğralı Pul. (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)	56
Resim 38: Duloz Tip 1 Posta Serisi.(Pulko 2006 Osmanlı ve TC posta pulları kataloğu)	58
Resim 39: Duloz tip II posta Serisi(Pulko 2006 Osmanlı ve TC posta pulları kataloğu)	58
Resim 40: Duloz tip III Posta Serisi(2006 Osmanlı ve TC posta pulları kataloğu)	58

Resim 41: Duloz tip IV. posta Serisi Dantel -13 ½.(İsfilâ 2006 Türk pulları ve antiyeleri kataloğu)	59
Resim 42: Duloz tip V. posta Serisi. Dantel -13 ½(İsfilâ 2006 Türk pulları ve antiyeleri kataloğu)	59
Resim 43: Duloz tip VI. posta Serisi Dantel (İsfilâ 2006 Türk pulları ve antiyeleri kataloğu)	59
Resim 44: 13 Nisan 1881 Ay'lı Ampir Posta Pulları (Pulhan, Türk Pulları Katalogu VII , 1958)	61
Resim 45: Taselya savaşı hatırası posta pulu. Dünyanın ilk ve tek sekizgen pulu (Pulhan, Türk Pulları Katalogu VII , 1958)	61
Resim 46: Cenova posta pulları	64
Resim 47: Şehir konulu Sürekli Posta Pulları 2012 (Duman, 2008)	71
Resim 48: Türk Sinemasının 100. Yılı Anma Pulu (Duman, 2008)	71
Resim 49: Atatürk'ün ölümünün 50. Yılı Anma Bloku	72
Resim 50: Kültür varlıklarımız konulu resmi pul	72
Resim 51: Artı değerli posta pulları	73
Resim 52: Artı değerli posta pulları	74
Resim 53: Bütün olarak tasarlanan posta pulları	74
Resim 54: Recent Mathematical Stamps: 2010, Optical Art (Wilson, 2012)	78
Resim 55:Louise Braille'in doğumunun 200. yılı anma pulu (Benuğur, 2014, s.274)	84
Resim 56: Posta pulunda olması gerekenler (Yazıcı K. , 2010, s. 30)	86
Resim 57: Love and Marriage posta pulu serisi (The Collector)	88
Resim 58: 2015 Maya Angelou Posta Pulu (The Collector)	89
Resim 59: Pulda illüstrasyon kullanımı	90
Resim 60: Pulda illüstrasyon kullanımı	90
Resim 61: Pulda tipografi Kullanımı	92
Resim 62: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm, N. AYDOĞMUŞ , 2015	98
Resim 63: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm, N. AYDOĞMUŞ, 2015	98
Resim 64: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm, N. AYDOĞMUŞ, 2015	99
Resim 65: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm, N. AYDOĞMUŞ, 2015	99
Resim 66: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm, N. AYDOĞMUŞ, 2015	100
Resim 67: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm, N. AYDOĞMUŞ 2015	101
Resim 68: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015	101

Resim 69: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015	102
Resim 70: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015	102
Resim 71: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015	103
Resim 72: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015	104
Resim 73: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015	105
Resim 74: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015	106

GİRİŞ

Pulun tarihsel gelişimini, teknik özelliklerini, temel tasarım ilkelerini, pul tasarımını oluşturan görsel unsurlarını ve içeriğini literatür taraması yaparak incelediğimiz bu tezin amacı oluşturulan posta pulunun teknik alt yapısı üzerine yeni bir pul serisi önermesi geliştirmektir.

Pul, ön yüzünde çeşitli resim, şekil veya resimler basılmış, arka yüzüne özel bir zambak sürülmüş simetrik, asimetrik, kare, dikdörtgen, üçgen, beşgen veya benzeri şekillerde hazırlanmış, çeşitli boyutlarda olabilen, değerli bir kâğıttır. Pulun ön yüzünde ait olduğu ülkenin adı ve o ülkenin para birimine göre fiyatı yazılır. Bu değere nominal değer denir. Dünya’da işgal ettiği yer bakımından böylesine küçük, küçücük, ama kapsadığı insansal değerler bakımından pul kadar büyük başka bir şey daha yoktur. Bu nedenle pula, küçük boylu büyük sanat adı verilmiştir.

Posta pulları, bu pulları bastıran devletin para emisyonları (metalik, kâğıt) ile eşit olarak ülkesinin ideolojisinin, kültürünün, milli geleneklerinin, örf ve adetlerini propagandasını yapmaktadır. Buna göre, posta pulları, çağdaş ve geleneksel simgelerin en önemli gruplarını temsil etmektedir. Bu da, pulları, bağımsız devletlerin tarihini, güzelliklerini ve yaşamını öğrenmek için önemli bir kaynak haline getirir. Posta pulunun öncelikli amacı, bir resmi hükümet kurumu tarafından görevlendirilen posta dağıtım servisinin sunduğu belirli bir hizmet karşılığında, ödemenin gerçekleştiğini gösteren bir alıntı belgesi olmasıdır.

Birinci bölümde; iletişimin, insanın var olma biçiminin bir ürünü ve insanın varlığını sürdürme biçimindeki gelişmelere göre değişimlere uğrayan insana özgü bir olgu olduğu, Antikçağ’da, Ortaçağ’da ve Türk dünyasında posta ve haberleşmenin nasıl sağlandığı ve hangi yöntem ve metotlardan yararlanıldığına değinilmiştir.

İkinci bölümde; posta pulunun tanımı, Dünya’da ve Türkiye’deki tarihi gelişimi, pul terminolojisine, pul çeşitlerine yer verilmiş ve ilgili veriler ve çeşitli görüşler bir araya getirilmiştir.

Üçüncü bölümde; estetik kaygılar gözetilerek üretilen ve aynı zamanda görsel bir iletişim aracı olan posta pulu tasarımının, amacı bir mesajı iletmek olduğu kabulünden yola çıkılarak içerdiği mesajları dikkat çekici olarak iletebilmesi hususunda dikkat edilmesi gereken unsurlar araştırılmıştır. Posta pulu tasarımının ilkeleri çerçevesinde görsel algı, görsel dil ve görsel kültür öğelerinin teknik kriterlerine değinilmiştir.

Dördüncü bölümde ise; linol baskı tekniği ile yapılmış ve tez bağlamında yeni bir pul serisi önermesi yer almaktadır. Söz konusu önerme 2014 yılında Soma’da yaşanan ve 301 maden işçisinin yaşamını yitirdiği trajediye dayanmaktadır. Toplumun genelinde büyük infial yaratan ve farklı katmanlarda sadece duygusal değil, toplumsal, siyasi ve ekonomik tepkiler doğuran bu ‘önlenebilir’ facia, toplumsal duyarlılığı arttırmak için, bir pul serisine konu edilmeyi hak etmektedir. Soma’da yaşayan ve çalışan biri olarak, bu tez kapsamında da olsa tarihe kayıt düşmek gerektiği düşüncesi tezin uygulama aşamasını yönlendiren, şekillendiren ana motivasyon kaynağı olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. POSTA VE HABERLEŞME TARİHİ

İletişim sözcüğü latince kökenli communication sözcüğünün karşılığıdır. Yakın zamana kadar dilimize Fransızcadan ve Fransızca söylenişi ile geçen komünikasyon kelimesi ile aynı anlamı karşılamak için haberleşme kavramı kullanılmaktaydı. Günümüzde kullanımı yaygınlaşan iletişim sözcüğü ise haberleşmeyi de kapsayan geniş içerikli bir ileti alışverişi haline gelmiştir (Ziloğlu, 1996, s. 3). Birbirlerine, nesnelere, olaylar, olgularla ilgili değişimleri haber veren, bunlarla ilişkin bilgileri birbirine aktaran, aynı olgular, nesnelere, sorunlar karşısında benzer yaşam deneyimlerini birbirlerine ifade eden insanların oluşturduğu topluluk ya da toplum yaşamı içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, düşünce, duygu bildirişimlerine iletişim denmektedir (Gönenç, 2004, s. 59).

İletişim, insanın var olma biçiminin bir ürünü ve insanın varlığını sürdürme biçimindeki gelişmelere göre değişimlere uğrayan insana özgü bir olgudur (Oskay, 2011, s. 1). Bir başka tanıma göre ise iletişim bir anlam arama çabasıdır; insanın başlattığı, kendisini yönlendirecek ve değişen gereksinimleri karşılayacak şekilde, kişinin uyarıları ayırt etmeye ve örgütlemeye çalıştığı yaratıcı bir edimdir (Mutlu, 1995, s. 168). İletişimin bir de görsel boyutu vardır ki bu da görüntülü bilgilerin iletilmesidir. Bir anlamda evrensel bir dil oluşturmak için, işaret, sembol vb. resimsel bir dil aracılığıyla iletişim kurmayı da sağlamak tadır (Yaban, 2012, s. 973).

Bir görsel iletişim ürünü, toplumu bilgilendirmek, duyularımıza hitap etmek, estetik bakışımızı geliştirmek, günlük yaşamımızı kolaylaştırmak gibi özelliklerinin yanı sıra, enformasyon alanında sağladığı faydalar ile de, bireye günlük yaşamda önemli katkılar sağlamaktadır (Uçar, 2004, s16).

Berger'in dile getirdiği gibi: "Bizi çevreleyen dünyada kendi yerimizi görerek buluruz" (Berger, 1999, s. 7). Bulduğumuz çevreyi anlamak ve anlatmak zorunda olduğumuz için, nesnelere, olayları, durumları, tanımlar ve

anlamaya çalışırız. Tanımladığımız ve anlamlandırdığımız şeyleri diğerlerine aktarabilmek için ise çeşitli iletişim yollarına ihtiyaç duyarız. Dil; duygu, düşünce ve olayları paylaşıp, aktarmamızı sağlayan, bu amaca yönelik en önemli iletişim yollarından biridir. Ancak insanın bu yolla kurduğu iletişim sadece bildiği dillerle sınırlıdır. Dünya üzerinde pek çok dil ve diyalekt olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, görsel iletişimin belki daha sınırlı ancak iletişim açısından daha evrensel boyutlara sahip olduğunu söyleyebiliriz (Uçar, 2004, s16).

İnsanlar birbirleriyle haberleşme ihtiyacındadır ve insanlar arasındaki ilk haberleşme işaretleşme ile başlamıştır. İlkel toplumlarda insanların kilometrelerce ötesini görebildiği Kuzey Amerika bozkırlarında Kızılderililer dumanla haberleşmekteydi. İşareti veren Kızılderili ateşin üzerinde bir örtü sallayarak yükselen dumana çeşitli biçimler verir ve uzakta işareti bekleyen gözcü dumanın aldığı biçimlere göre haberi yorumlardı (Jeanneney, 2006, s. 20). Afrika yerlilerinde olduğu gibi tamtam çalarak, işaretler ve seslerle doğrudan doğruya yapılan bu kişisel haberleşme yanında, haberlerin ulaştırılmasının mekânla ilgili olduğu, araya uzun mesafeler girdiği zamanlar, doğrudan doğruya haberleşmenin sosyal bağın devamlılığını sağlamadaki yetersizliği anlaşılabilir, yaya veya atlı haberciler gönderilmesi zorunluluğu doğmuştur (Jeanneney, 2006, s. 20).

Yunanlıların Persleri yenilgiye uğrattığı haberlerini kırk iki kilometrelik bir koşudan sonra Atina'ya ulaştıran bir yaya habercidir. M.Ö. 490 yılında en tanınmış habercilerden biri olan Marathon'lu Yunan haberci, Pheidippides, Atina'ya kadar olan yolu o kadar kısa zamanda koşmuştur ki, yorgunluktan ölmeden önce, sadece “Zafer bizim” diyebilmiştir. Marko Polo'ya göre, Moğol İmparatorluğu haber ulaştırma işinde iki yüz bin attan yararlanmıştı. Ancak haberlerin yaya veya atlı haberciler aracılığıyla ve kişiden kişiye aktarılacak suretiyle iletilmesinde bazı sakıncalar ortaya çıkmış, iletilen haberin anlamının değiştiği, çoğu kez söylenti haline geldiği, habercilerin haberleri genellikle kendi ihtiyaç ve amaçlarına göre dönüştürdükleri görülmüştür. Bu sakıncaları ortadan kaldırmak amacıyla bazı toplumlarda insan hafızasına ağırlık ve önem verilmiş, haberlerin ezberletilmesi yolu seçilmiştir. Örneğin, İnkaların ülkesi olan Peru'da haberlerin ezberlenerek ulaştırıldığı, habercilerin bulunduğu haber konaklarının

bulunduğu, birbirleriyle bir konakta buluşan habercilerin birlikte diğer konağa koşana dek haberleri ezberledikleri, tarihi bir gerçektir.

Yazının icadına kadar doğrudan doğruya haberleşme eylemi, yazının icadından sonra dolaylı haberleşme şekline dđnüşmüş, insanlar arasındaki sosyal ilişkilerin içeriği değişmiş, bu ilişkiler daha karmaşık bir durum kazanmış, yazı haberin kaynağına dđnebilmeyi sağlayan sağlıklı bir araç olmuştur (İnuğur, 2000, s. 17).

Yazının icadından sonra haberleşme eylemi de birçok aşama geçirmiş, daha ileri toplumlarda uygarlığın evrimine paralel bir gelişim gđstererek önce basını, sonra da teknik, ekonomik, sosyal, hukuki ve kùltürel olanaklardan yararlanarak, çağdaş basını oluşturmuştur (İnuğur, 2000, s. 17).

Tarih öncesi dönemlerin mağara resimleri gđrselliđin ifade edildiği ilk örnekler olarak ele alınırken, günümüzde televizyon, sinema, internet gibi kitle iletişimin başat araçları haline gelmiştir. Gđrselliđin medya gücüyle birleşmesi ile beraber, yeni bir kùltür, yeni anlamlar oluşmuştur. Bu konuda kitle iletişim araçları önemli bir rol üstlenmiştir. Gđrsellik zamanla kendi söylemini yaratmış, gerçekliği ön plana çıkartıp, evrenselliği simgeler hale gelmiştir (Uçar, Gđrsel İletişim ve Grafik Tasarım, 2004, s. 16).

1.1 Antikçağ'da Posta ve Haberleşme

Konuşarak duygu ve düşüncelerini karşısındakine aktaran insanoğlu, tarih boyunca haberleşme ihtiyacını gidermek için çeşitli yollar aramıştır. Gđrsel işaretlerden ateş duman, ışık, ayna; akustik işaretlerden davul, boru ve ışlık çalma buna örnek olarak gđsterilebilir (Uçankuş, 2000, s. 676).

İnsanlar birbirleriyle haberleşme gereksinimi duymuşlardır. İlk haberleşme işaretleşmeyle başlamıştır. İlk toplumlarda, yüksek tepeler üzerine ateş yakarak, bu ateşin çıkarttığı duman ile haberleşme gđr÷lmektedir. Bunun dışında tamtam çalarak ya da çeşitli ses ve işaretler kullanılarak haberleşme de gđr÷lmektedir.

Görsel iletişimin ilk örnekleri, tarih öncesi kaya çizimleri, işaretler ve resimli yazılar olarak bilinmektedir. Binlerce yıl öncesinde insanlar, kayalara, taşlara, mağara duvarlarına hayvan resimleri, av sahneleri, işaretler çizerek tarih içinde kendi varlıklarını belirtmeye çalışmışlardır.

Yaklaşık olarak MÖ 15000’li yıllarda en eski mağara resimlerini yapmış olan atalarımız, gördüklerini algılayıp resmedebiliyorlardı. Bu resimlerde av sahneleri ile insanoğlunun varlık sembolü olarak kullanıldığı varsayılan el resimleri yer almaktaydı. Örnekte yer alan görseller imgelerin insan etkisine ilişkin çizilmiş olan ilk görsel iletişim örnekleridir (Uçar, Görsel İletişim ve Grafik Tasarım, 2004, s. 17-18).

E. Gombrich, Sanatın Öyküsü kitabında şöyle bir saptamada bulunur:

“...mağaraların duvarlarındaki ve tavanlarındaki resimler düzenlice yapılmamışlar, tersine belirli bir düzen anlayışından yoksun olarak bazen birbirleri üzerine boyanmış yada çizilmişlerdir. Bunlar imgelerin etkisine ilişkin evrensel inanışın en eski örnekleridir. Başka bir deyişle bu ilkel avcılar, belki de oklarını ve taş baltalarını kullanarak elde ettikleri avlarının yalnızca resmini yapmakla gerçek hayvanların da kendi güçlerine boyun eğeceğine inanıyorlardı” (Gombrich, 2000, s. 16).

İnsan gelişince, teknoloji ilerleyince ilkel iletişim araçları insanları tatmin etmemeye başlamıştır. Bunun sonucunda da ilettiği haberlerin kalıcı olmasını sağlayacak pratik haberleşme yolları aramaya başlamışlardır (Gönenç, 2004, s. 59).

Fakat bütün bu haberleşme yöntemlerindeki ortak özellik şuydu ki, haberci için alan ve zaman sınırlıydı. Haber, işaret verildikten hemen sonra kayboluyor ve tekrar edilmedikçe haberin bir daha alınma imkânı olmuyordu. Bu sebeple alanla ya da zamanla sınırlanmamış bir haberleşme ihtiyacı insanları başka haberleşme yöntemlerine götürmüştür. M.Ö. 3200’lü yıllarda yazı icat edildiğinde, haberleşmenin formu da yazılı hale gelmiştir (PTT Genel Müdürlüğü, 2007, s. 6) .

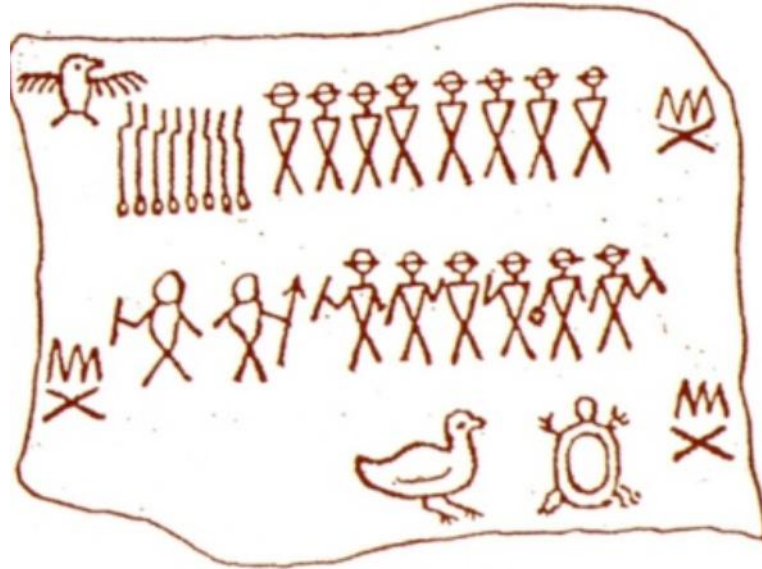
Resim 1: Kaya üzerine kazıyarak imgelerin belirtilmesi. (Uçar, Görsel İletişim ve Grafik Tasarım, 2004)

Resim 2: Amerika'nın batısında bulunan çizimler yerlilerin hayatı ve çevresine dair figürler göstermektedir. (Uçar, Görsel İletişim ve Grafik Tasarım, 2004)

Resim 3: Alaska yerlilerinin ava giderken kulübelerinin kapılarına astıkları iletişim panosu. Yukarıdaki çizimde solda sağa okunması gereken resimlerle ‘Biliniz ki fok avlamak için tekneyle önce iki kulübeli adaya sonra bir başkasına gidiyorum. Yolculuğum birkaç gün sürecek ve daha sonra tekrar evime döneceğim’ (Ziloğlu, 1996).

Resim 4: Kızılderililerin kendi kültürleri içinde kullandıkları resimli iletişim biçimine bir örnek. Anlamı; ‘iki Kızılderili, sekizi asker olan on dört beyazla burada kamp yaptı ve iki ördek avladılar’ (Uçar, Görsel İletişim ve Grafik Tasarım, 2004).

On binlerce yıldan beri resimler, göstergeler ve tasvirler aracılığıyla mesaj iletmenin sayısız yolu bulunmuştur. Ama yazının kendisi ancak kullanıcıların düşündükleri ve hissettikleri ya da ifade edebildikleri her şeyi somutlaştırıp açıkça belirleyebilecekleri düzenli bir gösterge ya da simgeler bütünü oluşturduktan sonra ortaya çıkmıştır. Bu sistem bir günde oluşmamıştır. Yazının tarihi uzun, yavaş ve karmaşık bir tarihtir. Her şey Mezopotamya’da Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki bölgede başlamıştır (Jean, 2010, s. 14).

Sümerler yiyeceklerini depolara kaydetmek için kendilerince bazı işaretlerden oluşan bir yazı dili geliştirmişlerdir. Bu ihtiyaç Sümer çivi yazısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. ‘Çivi yazısı’ insanlık tarihinin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Çivi yazısının gelişimindeki ilk basamak, piktogramlardır. Piktogramlar, bir kavram ya da bir sözcüğü temsil eden ve resim özelliği taşıyan simgelerdir. Bunlar, önce tablet haline getirilmiş ıslak kil yüzeyine ‘stylus’ adı verilen kamışlarla çiziliyor, bu kil daha sonra kurutulmuş ya da fırınlarda pişirilerek kalıcı hale getiriliyordu (Becer, 1997, s. 84). Hititlilerin de çivi yazısından başka bir de hiyeroglif, yani kutsal oyma (Yazı) anlamına gelen resimli yazıları vardı (Akurgal, 2000, s. 52).

Yazıyı bulduktan sonra altmış sekiz edebi türde eser bırakan Sümerlerde haberleşme ile ilgili ipuçları veren belgeler de mevcuttur. Bunların başında ‘Enmerkar ve Aratta Beyi’ adlı Sümer Destanı gelir. Yaklaşık 4000 yıl önce yaşamını bir katip tarafından kil tablet üzerine çivi yazısı ile Sümerce yazılmış olan destanda, yazılışından yaklaşık 1000 yıl önce yaşanmış politik bir olay hikaye edilmektedir. Eserde Uruk şehrinde hüküm süren Enmerkar isimli Sümer kahramanı ile Aratta Beyi arasında geçen hükümlerlik vergi alma ve başkaldırma gibi konular işlenirken, Aratta Beyi ile Enmerkar arasında haber getirip götürün habercilerden de bahsedilmekte olup habercilerle ilgili şu ifade dikkat çekmektedir: “Enmerkar’ın habercisi İsumud, kırlarda av arayan Ejder gibi yolculuğa atıldı” (Noah, 1998).

Sonuç itibarıyla bu eser bize yaklaşık 5000 yıl önce Sümer şehir kralları arasında haberleşmenin her şehir kralının kendi seçtiği habercilerle sağlandığını

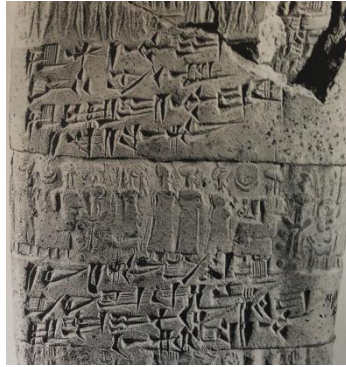
anlatması bakımından önem arz etmektedir. Bu haberleşmeler bazen habercinin sözlü mesaj taşımasıyla bazen kılıçla savaş mesajı verip söze gerek kalmadan nesneyle iletişim şeklinde ve bazen de yazılı tabletle olmuştur. Bu yazılı tablet mektuptur. Mektup kelimesinden Sümer yazıtlarında sıkça bahsedilmektedir. Posta teşkilatının var olduğunu bildiğimiz Sümerlerde, atlı haberciler şehir Beyleri arasındaki haberleşmeyi sağlarken, şehir içi haberleşmeyi de yaya haberciler sağlıyordu (Noah, 1998).

Babil adeta dünyanın nabzının attığı şehir haline gelmiş ve Babil Medeniyeti'nden söz edilmeye başlanmıştır. Hammurabi'nin valilerine gönderdiği mektuplar, O'nun icraatlarını anlatması ve dönemini aydınlatması bakımından son derece önemlidir. Babil'de mektupları genel olarak devlet mektupları ve özel mektuplar olarak vasıflandırabiliriz. Babil mektuplarının başlıca vasfı ağızdan söyleniyormuş gibi olmalarıdır (Mebrure & Yalvaç, 1975).

Babil, Hammurabi Kanunları'yla da ünlüdür. 112. Madde'de şöyle denilmektedir: "Eğer bir adam, yolda (seyahatte) bulunuyorsa ve elindeki gümüş, altın, kıymetli taş veya malı bir başka adama verip, bu (eşyayı) başka bir yere nakil için yollarsa, o adam yollanacak ne varsa yollanan yere vermeyip (kendi üzerine) alırsa, nakledilecek malın sahibi o adamın, vermediği ve nakliyesini yapmadığı ne varsa ispat edecek, bu kimse kendisine verilenin beş katını nakledilecek malın sahibine verecektir" (Mebrure & Yalvaç, 1975, s. 195). Günümüzde kargo olarak sınıflandırdığımız hizmetin hukuki düzenlemesini andıran bu madde, Babil'de posta işlerinin ne kadar ileri düzeyde olduğunu göstermektedir. Ancak sistemin işleyişini ayrıntılı olarak anlatan bir belge henüz bulunamamıştır (PTT Genel Müdürlüğü, 2007).

Resim 5: Asurlular döneminden kalma kırık zarf içerisindeki tablet mektup (Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi) (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)

Resim 6: Asurlu bir işadaminın Asur dilinde ve çivi yazısı ile yazılmış mektubu, hala zarf içinde, tabletin yüksekliği 13 cm, genişliği 7,9 cm, kalınlığı 4,3 cm. (Akurgal, 2000, s. 48)

Resim 7: Asur mektup tabletler (*Akurgal, 2000*)

İsrail tarihçisi Flavius Josephe, Babilonyalılarda kamu ile ilgili olayları günü gününe yazan vakanüvislerden ve bunları duvar gazetesi halinde şehrin çeşitli yerlerine asan görevlilerden söz etmektedir. Flavius'a göre bu duvar gazeteleri sonradan fırınlanmış çamur tabletler olup bu tabletlere doğal ve sosyal olaylar kaydedilmiştir (İnuğur, 2000, s. 14).

M.Ö. 2. binyıl başlarında Asur'da Puzzur-Aşşur Dönemi'nde Asur ile Anadolu arasında canlı bir ticaret söz konusudur. Yüzlerce kilometre yolu kervanlarla geçerek Anadolu'ya gelen Asurlular burada ticaret yapmışlardır. Kayseri Kültepe kazılarında 'Kültepe Tabletleri' denilen vesikalar, çoğu 3-5 cm. eninde, 5-10 cm. boyunda küçük, bazıları daha büyük, kilden tabletlerdir. Kil yaş iken üzerleri madeni bir uçla yazılıyor, bazen de yine kilden zarflara konuluyor sonra üzerlerine iş sahiplerinin ve şahitlerin mührü basılıyordu. Kültepe tabletleri Asurlu tüccarlara ait vesikalar olduğundan eski asur lehçesi ve çivi yazısı ile yazılmıştır. Bu vesikalar Asurlu tüccarların, gerek ana şehir Asur'daki, gerekse Anadolu'nun diğer şehirlerindeki Asurlu tüccarlarla alıp verdikleri iş mektupları ve borç senetleridir (Kınal, 1962, s. 60-61).

Hitit Kralları mektuplarını özel habercilerle veya elçilerle gönderirlerdi. Bunun yanında duyurulması istenilen haberler çığırtkanlar vasıtasıyla halka duyurulurdu (Kınal, 1962, s. 60-61).

Basit muhasebe işlemleri için ortaya çıkan yazı Mezopotamyalılar için düşünmenin, konuşma dilinin izlerini korumanın, hatta iletişim kurmanın yöntemi olmuştur. Böylece Sümerler, Akadlar, Babiller, ve Asurlular mektuplaşmayı, posta sistemini, hatta kilden zarfları icat etmişlerdir (Jean, 2010, s. 18).

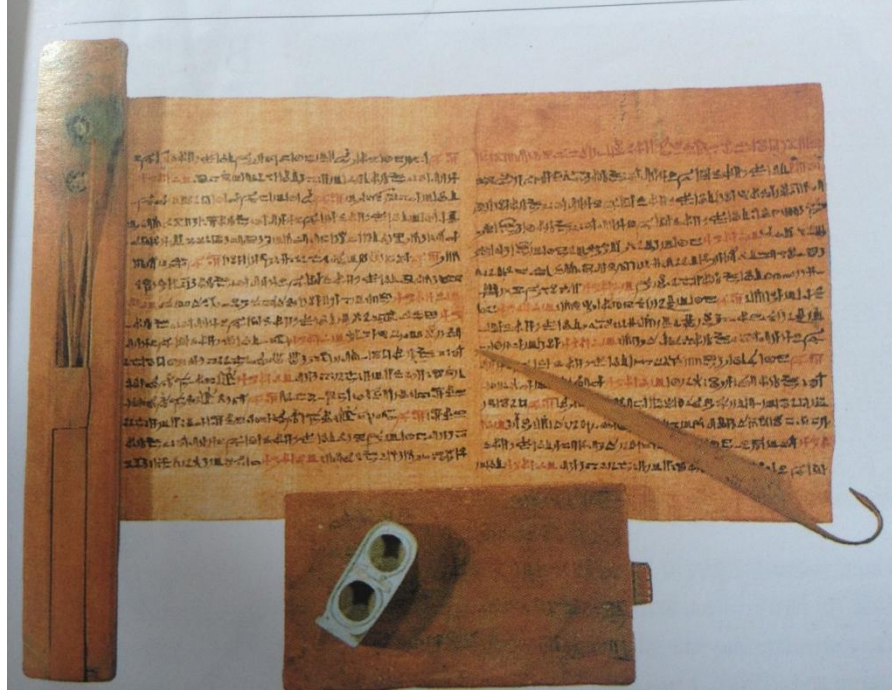
Eski Mısır'da kabile hayatının devam ettiği zamanlarda resim yapma şeklindeki yazı, bir büyük olayı hatırlatmak veya çeşitli kabileler arasında ara sıra baş gösteren önemli olaylarda haberleşme amacıyla kullanılmıştır. Bu sebeple, Mısır'da devlet teşkilatının oluşmasıyla kralların emir ve iradelerinin halk

arasında doğru anlaşılması için iletişim aracı olan yazıya ihtiyaç duyulmuş ve hiyeroglif yazısı ortaya çıkmıştır (Özer, 1939, s. 26-27).

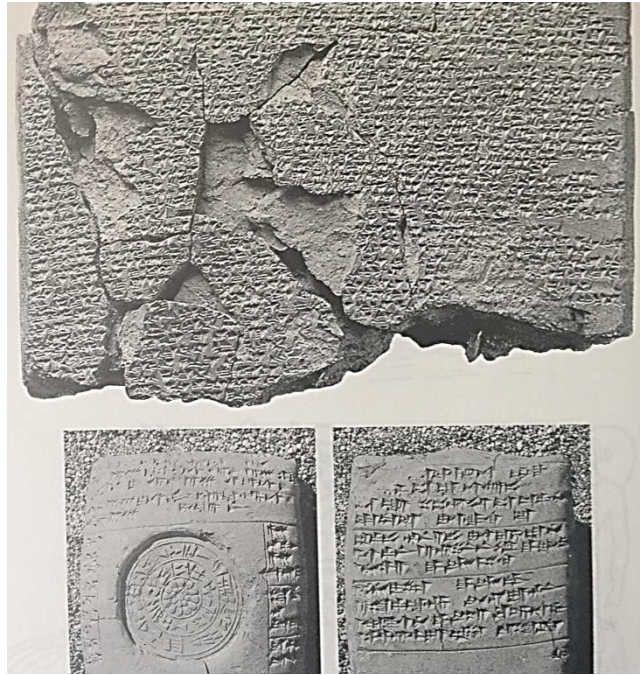
Yazının yaygınlaşması, ticaret ve ulaşımın gelişmesiyle haberleşme ve posta da gelişmiştir. Mısır'ın ünlü firavunlarından III. Amenofis siyasi basiret ve ince diplomasi itibarıyla asrın en yüksek şahsiyetlerinden biridir. Bunun zamanında Mısır sarayı diplomasinin merkezi olmuş ve Tel-El-Amarna'da firavunlarla çeşitli, Asya hükümdarları arasındaki ilişkilere dair çok kıymetli bir mektup arşivi oluşmuştur. 1200 kadar mevcut tuğla levhalar vardı. Bu tuğla mektuplar çivi yazısı ve Akad lisanı ile yazılmıştır. Firavun saraylarında Asya lisanlarını bilen katipler, bu mektupları Akad lisanı ile yazmışlar ve gelen mektupların çevirilerini yapmışlardır. Tel-El-Amarna Arşivindeki mektuplardan o dönemin tarihi aydınlanmakta Ortadoğu ve Mısır'daki eski uygarlıklarda haberleşme ve ulaşımın verilen önem ortaya çıkmaktadır. Mısır'da Firavunlar fethettiği ülkelerde o yerin halkından 'angariye' adlı vergi almaktadır. Bu vergiyle halk, Mısır da dâhil olmak üzere fethedilen ülkelerde askeri ve idari görevlilerin, yanı sıra Firavunun postacılarının masraflarını karşılamaktadır. Buradan da Mısır'da güçlü bir posta teşkilatının varlığı ortaya çıkmaktadır (Özer, 1939, s. 26-32).

Papirus, Nil delta ve vadisinde bol yetişen bir bitkidir; kâğıdın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mısır'da Nil Nehri ve Süveyş Kanalı üzerinde ulaşım sandallar, kayıklar, yelkenliler ve büyük gemilerle sağlanmakta olup, Nil Nehri ve Süveyş Kanalı aynı zamanda firavun postacılarınınca da kullanılmaktaydı (Jean, 2010).

Tarihte ilk posta teşkilatının Persler tarafından kurulduğu birçok araştırmacı tarafından ortaya konulmaktadır. Bilindiği gibi, Pers idari sistemi, bir tür eyalet sistemi olan satraplıklar (eyaletler) şeklindeydi. Devlet yirmi satraplığa ayrılmıştı. Her eyaletin başındaki satrah o yörenin halkından seçilirdi. Satrapın icraatlarını merkezi hükümete haberdar etmek üzere görevli şahıslara da "çeşm-i şah" denilirdi (PTT Genel Müdürlüğü, 2007).

Resim 8: Hiyeroglif yazısı ve yazıcıların kullandığı malzemeler (Jean, 2010, s. 39)

Resim 9: Hammurabi kanunları (Jean, 2010)

Pers imparatorlarından II. Kuros, posta hizmetlerini ve hatlarını oluşturmaya özel önem verdi. Kurduğu imparatorluğuun genişlemesi sonucu, koşucuların hızı, çabuk haber iletmeye yetmeyince, atlı servisler dzenledi. Yunan tarihçisi Ksenofon' un verdiği bilgiye göre Kuros, bir atın hiç beslenmeden bir gün boyunca ne kadar yol alacağını hesaplatmış ve bu mesafelere göre posta istasyonları oluşturarak, bu istasyonlarda dinlenmiş at ve haberciler bulundurmuştu. Haberler istasyondan istasyona süratle ulaşırdı. Pers posta hattı, Sus, Erbatan ve Babil'e haber iletmek üzere çeşitli yönlere dağılan bir biçimde dzenlenmişti (Madran, 1980, s. 18).

Persler, krallığa tabi tüm ülkeleri baştan başa kat eden bir yol şebekesi ve bu yollar üzerinde dzenli bir posta teşkilatı meydana getirmişlerdir. Bu yollar arasında 111 posta istasyonunu kapsayan ‘kral yolu’ büyük önem taşır (Mansel, 2004, s. 257-262).

Telipinu’ nun büyük saray memurlarından bahsetmesi, bu devirlerde geniş bir saray memurları teşkilatının varlığını gösterir. Tamamen sarayın emrinde bulunan bu saray memurları içinde katipler, elçiler, münadiler (herkes duysun diye bir şeyi bağırarak söyleyen kimse, çığırtkanlar) vardı (Kınal, 1962, s. 60-61).

M.. 2000’li yıllara doğru Yunanistan’da Akalar zamanında Anadolu’daki gibi şehir devletleri vardı. Bu şehir devletlerinde Yunan kralları, kendi aralarındaki haberleşmeyi birbirlerine elçiler ya da heyetler göndererek sağlamakta, halkı bilgilendirmek içinde ığırtkanlardan faydalanmaktaydı. M.. 8. yüzyıldan başlayarak kara ve deniz ulaşımının artmasıyla Yunanlılar, Ege kıyılarına, Kıbrıs’a ve Doğu Akdeniz’e ulaşmışlar, Fenikelilerden yazıyı öğrenerek, mektupla haberleşmeye başlamışlardır. Eski Yunan’da en güçlü ve hızlı genç koşucular haberci olarak seçilirdi. Bu koşucular inanılmaz mesafeleri yine inanılmayacak kadar kısa zamanlar da koşarak haber iletirlerdi.

Eski Yunan sitelerinde günlük olaylarla ilgili haberleşmenin nasıl yapıldığı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Agora denilen meydanlarda

öğrenilen haberleri halka bağırarak bildiren ve bunların tartışmasını yapan görevlilerin varlığı bilinmektedir. Bu sitelerde tarihi olayların yazıldığı Oriler ile günlük olayların yazıldığı Efimeritler ilkel gazete niteliğindedir. Atina'da Solon, Sparta'da Lykurgos yasalarıyla tanrılara sövülmesi yasaklanmış, ahlaka, dine ve siteye zarar verici nitelikte yayın yapanlara cezalar uygulanmıştır (Gönenç, 2004).

Sparta ve Ithaka gibi çeşitli Grek devletlerinde gizli haberleşmenin başka bir biçimi 'skytale'yi kullanılırdı. Bu haberleşme biçimi MÖ 7. yüzyılda Yunanistan'da da yaygın kullanılmaktaydı. Skytale iki adet tamamen eşdeğer dairesel kesitli çubuktan oluşur; çubuklardan biri telgraflaşacak memura verilir, diğeri ise arşivde muhafaza edilirdi. Telgraf kendisi sarmal şeklinde çubuğa sarılı bir deri şeridin üzerine yazılırdı. Şerit açıldığında yöntemi bilmeyen için anlamsız bir yazı elde edilir. Uzaktaki memur ise deri şeridi kendi skytalesine taktığında yazı tekrar okunabilir hale gelirdi (Bir & Kaçar, 2007).

Tanrısal mesajlarının iletilmesi gereği düşünüldüğünde, Eski Yunan inancında Hermes ve İris gibi ulak tanrılarla da karşılaşılır (Erhat, 1989). Yunan Şehir Devletleri, Persleri yendikten sonra Perslerin posta sistemini benimseyerek düzenli posta ve haberleşmeye geçmişlerdir. Yunanlıların Perslerden aldığı posta sistemi ileriki yıllarda Büyük İskender Devleti ve Roma İmparatorluğunca da benimsenmiştir (PTT Genel Müdürlüğü, 2007). Bütün bu çalışmaların sonucunda da düzenli bir posta teşkilatını kurarak imparatorluğun içinde olan her olaydan anında haberdar olma imkanını sağlamıştır. Bu dönemde haberleşmede hızlı koşuculardan da yararlanılırdı. Mesela, Büyük İskender'in hizmetinde olan Girit'li, Philonides'in 480 stadia'yı saatte koştuğu söylenir. Tarihçilere göre Büyük İskender' in hizmetinde olan 'Ladas' isimli bir habercinin koşarken kumda bıraktığı izleri güçlkle seçilebilirdi (Madran, 1980, s. 15-16).

Arkeolojik bulgulara göre, Dünyada organize bir iletişim sistemine sahip olan ilk ülkelerden birisi olan Çin'de haberleşme aracı olarak önceleri düğüm mektuplar kullanılmıştı. Düğüm mektup, ikincil kumaş şeritlerin sarktığı bir kumaş deriden ibaretti. Sarkan ikincil şeritlerde, çeşitli boyut ve biçimlerde düğümler vardı ve her ikincil düğüm, bir kodu temsil ederdi. Ayrıntılar ise şeridin rengi, sarımı ve düğümlerle anlatılırdı. Ateş kuleleri de bir başka haberleşme aracı

idi. Moğolistan'ın içinde Yinshan Dağının ortalarında ortaya çıkartılan Qing Hanedanlığı Dönemi'ne ait 200 km uzunluğundaki büyük duvar üzerinde 1 km aralıklarla küçük, 5 km. aralıklarla da büyük ateş kuleleri ve istasyonlar inşa edilmiş olduğu görülmüştü (Madran, 1980, s. 15-16) .

Bildiğimiz anlamda ilk Çin Postası, Yin-Shang Hanedanlığı Dönemi'nde başlamış ve Zhou Hanedanlığında gelişerek ileriki yılların posta anlayışına temel model oluşturmuştu. Han Hanedanlığı (M.Ö. 206-M.S.220) Döneminde posta sistemi başkent merkez olacak şekilde, diğer illere de yayılmıştı. Tüm bölgeler, ana iletişim ve taşıma hatları olan yollar ve dağıtım sistemleriyle birbirine bağlanıyordu. 'İpek Yolu'nun açılması, batı ve doğu bölgeleri arasındaki ekonomi ve kültür alışverişini olduğu kadar postayı da geliştirmişti. Yol boyunca memur ve kuryelerin dinlenip ihtiyaçlarını gördüğü çok sayıda konaklama yerleri yapılmıştı. Dağıtılan postaların önem derecesine göre, varış yerine ulaştırılmasının güvenli, programlı ve hızlı olması önem arz ediyordu. Yürüme ve araba ile dağıtım için günlük olarak 100 kilometrelik hızlı iletim öngörülürken, atlı dağıtım için bu sınır 200 km idi. Han Hanedanlığı'nda mühür çok önemliydi ve göndericinin kendisince yapılması gerekmektedir. Gönderi, önce iplerle ve alıcının adının olduğu tahtadan bir kağıtla bağlanıyordu. Daha sonra açılmayı engelleyecek şekilde mühürleniyordu. Gönderiler, taşıyıcının teslim alma ve gönderme zamanının not edileceği şekilde ayarlanıp, mühürleniyor ve teftiş için kaydediliyordu (PTT Genel Müdürlüğü, 2007, s. 27).

Eski Çin'de, kağıt icat edilmeden önce mektuplar bambu ve ahşap tahtalara yazılmıştır. Yapılan kazılarda, bu tür yazı malzemeleri ile üzerine yazılmış mektuplar da bulunmuştur. Gahsu ilinde ortaya çıkarılan bambu kağıtları buna güzel bir örnektir. Bunların arasında, yürüyerek dağıtılan sıradan mektuplar ile 'ekspres' olarak işaretlenmiş olan ve atlı kuryelerce dağıtılması gereken acil mektuplar bulunmaktaydı. Doğu Han Hanedanlığı'nda dokümanların ve mektupların niteliği değişmiş, bambu ve ahşap levhalardan kağıda geçilmiştir. 'Mektup' terimi de bu dönemde kullanılmaya başlanmıştır. Tang Dönemi'nde (581-618) deniz ve karayoluyla posta iletişimi oldukça ilerlemişti. Başkentten diğer bölgelere 16 ana hat vardı ve bu hatlar yollar boyunca tüm ülkeyi kapsamaktaydı (PTT Genel Müdürlüğü, 2007, s. 27)

Romalılar, Pers İmparatorluğu'nun resmi posta teşkilatını taklit ederek, aynı tarzda yeni bir posta teşkilatı kurmuşlardır. Bu yeni devlet postası (Cursus Publicus), büyük menzil teşkilatına, posta hayvanlarına, yolcuların ihtiyacını temin edecek vasıtalara sahipti. İlk zamanlarda cursus publicus sadece imparator tarafından ya da 'diplomata' denilen özel izinle başka kişiler tarafından kullanılırdı. 'Diplomata' giderek birçok kişiye verilir ve bu kişiler, bedava seyahat ile yetinmeyerek, istasyonlarda ücretsiz yer, içer ve kalırlardı. Roma ileri gelenlerinin özellikle rağbet ettikleri bu sistemin tüm giderleri, istasyonlar çevresinde yaşayan talihsiz halk tarafından karşılanırdı. Bu durumu gören bazı imparatorlar, Cursus Publicus'un yozlaşmaması için çeşitli önlemler almak istemişler, ancak başarılı olamamışlardır. Sonuçta İmparator Nevra, bu istasyon giderlerinin devlet tarafından karşılanmasını sağlama yoluna gitmiştir. Roma İmparatorluğu'nda bütün kentler yollarla birbirine bağlanmıştı. Antoninus duvarından Kudüs'e kadar büyük ulaşım zinciri dört yüz seksen Roma mili uzunluğunda kuzey doğudan, güney doğuya uzanıyordu. Bütün yollar, askeri işaret taşlarıyla bölümlere ayrılmıştı. Bunu yaparken mülkiyet hakları ve doğal engeller düşünülüyordu. Dağlar deliniyor, ustaca kurulan kemerli köprüler en hızlı akan, en geniş ırmakların azgınlığına meydan okuyordu. Yollar yapılırken öncelikle kum, çakıl ve yontulmamış kayalardan faydalanılıyor, üzerleri geniş taşlarla kaplanıyordu. Bazen bunun yerine mermer de kullanılıyordu. Bu sayede sağlam yollar inşa edilirken, en uzak eyaletlerdeki halk ve yöneticilerle de haberleşme sağlanıyordu (PTT Genel Müdürlüğü, 2007).

Roma, haberleşme sistemini en iyi şekilde örgütlemişti. Öyle ki, haberciler hem yolların bakımıyla, hem de yolların işleyişiyle görevlendirilmiştir. Roma'da geliştirilen bu sistem, haberlerin yanı sıra, yöneticileri, askerleri ve beraberlerindeki eşyaları taşımaya da yarıyordu. Roma'nın siyasal çekişmeleri bu sistemin ilerleyişini bir bakıma canlı tuttu. Galya seferine çıkan Sezar'ın İtalya'da olan bitenleri izlemesine iyi işleyen bu sistem yardım etti (PTT Genel Müdürlüğü, 2007).

Eski Roma'da bir yıllık olaylar rahipler tarafından beyaz levhalar üzerine yazılır, sonra bu yıllıklar başrahip tarafından tapınak duvarlarına asılarak halka duyurulurdu. Roma İmparatorluğu genişleyince bu yıllıklar ve levha usulü, ihtiyaca cevap veremiyordu; eyaletlerde yaşayan insanları da aydınlatma zorunluluğu doğmuştu. Julius Sezar zamanında (M.Ö. 100-44) imparatorluk ölçüsünde bir kamuoyu yaratmak amacıyla Senato oturumlarına ait tutanakların (Acta Senatus) adıyla yayımlanması emredilmiş, böylece siyasal olaylar ve haberlerin halka duyurulması yolu açılmıştır. Bir süre sonra, bu günkü resmi gazetelerin ilk şekli olan (Acta Publica) adlı bir sayfalık bültenler ortaya çıkmıştır. Sezar'ın Konsüllüğü zamanında (Acta Urbis) ve (Acta Urbana) adında bir çeşit resmi gazete yayımlanmıştır. M.Ö. 59 yıllarında yine Sezar'ın buyruğuyla halkı ilgilendiren günlük önemli olayları kapsayan (Acta Diurna) adıyla bildiriler yayımlandığına dair kesin bilgiler mevcuttur. Elle yazılan bu bültenlerde önemli sosyal ve siyasal olaylar, evlenmeler, iflaslar, idamlar, cenaze törenleri, yangınlar, çok yaşayanlar, seçimler, kamuoyunu ilgilendiren anlaşmalar, kanunlar ve yabancı devletlerle yapılan ittifaklar, denizcilikle ve askeri savunma ile ilgili konular yer aldığı gibi, bir göktaşının düşmesi gibi afetlerden, spor gösterilerine, gladyatör oyunlarına, ikiz ve ya üçüz doğuranlara kadar çeşitli günlük olaylarla ilgili haberlere de değinilebiliyordu. Acta Diurna'daki haberleri toplayan özel görevliler vardı. Toplanan haberler de yetkili makamların resmen verdiği bilgilere dayanıyordu (PTT Genel Müdürlüğü, 2007).

Bunlardan sonra Epistolier denilen, resmi veya yarı resmi mektup yazarları ortaya çıkmıştır. Bunlar haberleri önce yazıyor, iletiyor, bazen de mektuplarında ince esprileri olan fıkralar anlatıyorlardı. İlkel olmakla birlikte Epistolier'ler gazeteciliğin her türünü yaratmışlardır. Bunlar bazen övücü, bazen yerici yazılar yazmışlar, bazen de sadece haber vermekle yetinmişlerdir. Acta Senatus'ler, Roma İmparatoru Tiberius (M.S. 14-37) zamanına kadar devam etmiştir. Tiberius şüpheli ve evhamlı olduğundan senatoda konuşulanların halk tarafından öğrenilmesini sakıncalı görmüş ve bu yayınları durdurmuştur (Basının Doğuşu ve Gelişimi, 2011).

1.2 Ortaçağ'da Posta ve Haberleşme

Dünyanın en eski gazetesinin M.S. 911 yılında Pekin kentinde kurulan ve günümüze kadar sürdüren (King Pao) gazetesi olduğu savunulmaktadır. (Gönenç, 2004, s. 61) Antik Yunan ve Roma dönemlerinde yazılı haber bültenleri olmasına rağmen Ortaçağ Avrupa'sında yazılı haber yerine, kentler ve şatolar arasında haber taşıyan sözlü haberciler vardır. Bu dönemde haber taşıma işi önceleri gezgin saz şairleri ve gezgin satıcılar tarafından yapılmaktadır. Bunlar öğrendikleri haberleri, hatta dedikoduları bile başka kentlere ve şatolara ulaştırmaktaydılar (Basının Doğuşu ve Gelişimi, 2011).

Bizans İmparatorluğu haberleşme sistemi Roma *Cursus Publucus*'unun devamıdır. İmparator emirleri, önemli haberler, kamu yöneticileri, memurlar, yerli ve yabancı diplomatlar ile piskoposlara ait resmi yazılar ve vergi evrakları bu sistemle taşınırdı. Esas olarak posta devlet tekelindeydi. Özel kişilerin yararlanabilmesi ancak imparatorun ya da temsilcilerinin iznine (*Evectio*) bağlıydı (PTT Genel Müdürlüğü, 2007, s. 61).

Ortaçağ, Avrupa için büyük ve merkezi Roma İmparatorluğu'nun yıkılıp, yerine küçük derebeylikler kurulduğu bir dönemdir. Bu bağlamda devlet idaresinin temelleri, derebeylik sistemine dayanmaktadır. Hür düşüncenin yerini taassubun alması sonucu bazı okullar kapatılmış, okuma yazma bilenlerin sayısı azalmıştır. Yalnız halk değil, senyörler bile okuma yazma bilmekten yoksundur. Örneğin, Şarlken bile okuma yazmayı, imparator olduktan sonra sarayında çocuklar için açtığı okulda öğrenmiştir. Bu nedenle, İlkçağ'da Yunanistan'da, özellikle Roma'da düzenli haber bültenleri mevcut olduğu hâlde, Ortaçağ'da düzenli ve yazılı haber bültenlerine pek rastlanmamaktadır. Yazmayı becerebilen laiklere ender rastlanır. O dönemde Batı Avrupa'nın kuşkusuz en güçlü adamı olan Charmalagne bile yazmayı bilmez. İmparatorluk belgelerini yazıcılarından birinin kendisi için hazırladığı damganın yanına eklediği bir haçla imzasını atardı. Avrupa Orta çağında yazıcı keşişler ne yaratıcı nede ortaya bir şey çıkarırlardı (Jean, 2010, s. 74).

Bununla birlikte Karolenj Rönesansı, Ortaçağ Batısının düşünsel ve sanatsal malzemesinin oluşmasında önemli bir evre olmuştur. Elyazmalarını eksikleri düzeltilmiş, Antik çağ metinlerinin yeniden yayınlanması sağlanmıştır. Erken Ortaçağdan sonra da yeni bir bilgi kuşağı oluşturan özgün yapıtlar, sonraki yüzyıllarda, ruhbanların kullanımına sunulmuştur (Goff, 1999, s. 96).

“İlk haber mektuplarının ne zaman yazıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Haber mektuplarının XII. ya da XIII. yüzyılda önemli bir ticaret ve kültür merkezi olan Venedik’te doğduğu söylenmektedir. Ülkelerarası ticaret yapanlar, savaşlar hakkında bilgi almak isteyenler, devlet adamları, din ve sanat etkinliklerini izleyen kilise görevlileri haber mektuplarının doğmasına yol açmıştır. 1440 yılında matbaanın bulunuşu haber mektuplarının büyük ölçüde yayılmasına ve çoğalmasını sağlamıştır. Bu nedenle 15. yüzyılda basılı haber mektupları ortaya çıkmıştır. Basılı haber mektuplarının gelişmesi sonucu gazeteler ortaya çıkmıştır. Fakat bu haber mektupları gelişi güzel zamanlarda yayımlandığı, belirli bir düzene sahip olmadığı, yorumdan uzak basit haberler verdiği için bunları gazete olarak nitelemek mümkün olmamıştır. Gutenberg’in matbaayı buluşundan sonra, Avrupa kentlerine yayılmış ve bu yayılma sonucu çok sayıda İncil basılmış ve dini inançları kuvvetli olan insanlar tarafından bu kitaplar alınıp satılır olmuştur. Halkın din kitaplarına karşı gösterdiği ilgi ve istek sonucu Katolik kilisesi sarsılmaya başlamıştır. Din sorunlarında çıkan anlaşmazlıklar din savaşlarının başlamasına neden olmuştur. Reform olarak bilinen dinde yenilik hareketleri basım sanatı sayesinde büyük ölçüde başarıya ulaşmıştır. Diğer yandan basının gelişmesiyle kitaplar ucuzlanmış halk geniş ölçüde okuma olanağı bulmuştur. O güne kadar yalnızca soylularla papazların yararlandığı kitaplar, geniş halk kitleleri tarafından okunmaya başlanmıştır. Bütün bu gelişmelerin ardından gazeteler dünyaya ilk adımlarını atmışlardır” (Gönenç, 2004, s. 61-62).

Ortaçağ karayolları umutsuzluğa vardırarak kadar uzun ve ağırdır. Acelesiolan yolcuları ve tacirleri izlese bile günde katledilen yolun 25 veya 60 kilometre arasında değiştiği görülür (Goff, 1999, s. 102) .

Ortaçağ’da, hemen bütün postalar devletin resmî haberleşmesinin sağlıklı yapılmasına hizmet etmiş, halka ait posta işleri ise yolcular ve kervanlar aracılığı ile yapılmıştır. Avrupa’da Venedikliler ve Cenevizliler hem taşıma işi hem de deniz aşırı ülkelere posta hizmeti götürmüşlerdir. ‘Berîd’ adı verilen haberleşme ve hizmet teşkilatlarının Sasanîler ve Bizans’ta olduğu bilinmektedir (Çerçi, 2014) .

1.3 Türk Dünyasında Posta ve Haberleşme

Türk devletlerinde de haber iletim sistemi, devlet haberleşme sistemi olarak kurulmuş ve işletilmiştir. (Yüçetürk, 2000-2001) Türkler XI. yüzyılda posta ve ulaşım işlerine oldukça önem vermişlerdir. Türkler çok kullanılan işlek yola ‘ertik’ demişlerdir. Bu yollar üzerine gidiş istikametini göstermek için ‘ula’ denilen işaret taşları dikey, gerekli görülen yerlere köprüler yapıyorlardı (PTT Genel Müdürlüğü, 2007, s. 42).

Hun İmparatorluğunda haberleşme görevini yürüten atlı ulak ve elçiler, Kağan’a ait güvenilirlik nişanesi taşırlardı. Bu nişaneleri göstererek yollarının üzerindeki yerlerden ücretsiz koruma ve yiyecek temin ederlerdi; böylece mektupların ve haberlerin hızlı bir şekilde ulaşması sağlanırdı. Gidecekleri mesafenin uzaklığı ile orantılı olarak alınan yardımlar, ücreti ödemek şartıyla Çin elçilerine de sağlanırdı. Ülke sınırları içerisinde atlı ulaklar, İmparatorun mektuplarını alıcısına en kısa zamanda ulaştırırlarken, ülke sınırları dışında komşu imparatorlara yazılan mektuplar da elçiler vasıtasıyla gönderilirdi (PTT Genel Müdürlüğü, 2007).

Ulak veya ulağ çok eski Bir Türk kültür terimidir; bağlamak, bir araya getirmek anlamına gelmektedir. Göktürk Yazıtları’nda ulak ismi bulunmaktadır. Yollar boyunca belirli aralıklarla oluşturulmuş yerlerde yorulan atların diğer bir atla değiştirilmesini dayanan Ulak sistemi vardır. Göktürklerin kullandığı bir sistemdir (Eyüboğlu, 2007, s. 40). Göktürklerde haberleşme ile ilgili bilgilere Orhun Yazıtları’nda rastlanılmaktadır. Tonyukuk yazıtının güney tarafının 9. satırında Dokuz Oğuzların Göktürkler’e gönderdiği habercilerden (sabçılar) bahsedilirken, kuzey tarafının 53. satırında ise Tonyukuk karguyları (ateş kuleleri) çoğalttığından bahsedilmektedir (Orkun, 1936 , s.103-124).

Uygurlar, Çinliler tarafından geliştirilen haberleşme sisteminden haberdarlardı. Uygurlarda haberciye sav tutuzması yapılıyordu. Yani haberi gizli tutacağına söz verdiliyor ve ancak ondan sonra mesaj kendine teslim ediliyordu (Yazıcı N. , 2007, s. 41).

Karahanlılar, posta ve haberleşme işlerine önem vermiş ilk Müslüman Türk devletidir. Bu devletin, ‘ulağ’ diye isimlendirilen eski bir devlet Postası teşkilatına sahip olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda Karahanlılar, ani düşman baskınlarından çabucak haberdar olup, karşı tedbir alabilmelerini sağlamak amacıyla dağların doruklarına ‘kargu’ adlı ateş kulelerini de inşa etmişlerdir (PTT Genel Müdürlüğü, 2007, s. 50).

Resim 10: Göktürklerde sabçı (haberci) ve karguylardan (ateş kuleleri) bahseden orhun abidelerinden tonyukuk yazıtı (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)

Selçuklular'da posta sistemiyle ilgili olarak Çerçi, şunları yazmaktadır: 'Selçuklularda önemli divanların başında posta divanı gelmektedir. Bu divan 'Peykler' yani piyade Sâîler (koşucular) ve 'Perendeler'den kurulmuştur. 'Sâhib-i Berîd' adı verilen ve iyi bir maaş alan divan başkanı çok güvenilir kişiler arasından seçilmiş ve bizzat hükümdar tarafından atanmıştır. Devrin hükümdarları bu daire kanalıyla ülkenin her yanında olup bitenleri öğrenme fırsatı bulmuştur. Alp Arslan, posta merkezinin vali, serasker (komutan) ve insanlar hakkında bilgi toplamasını ahlâka aykırı bulmuş ve bir hafiye gibi insanların teftiş edilmesine onay vermemiştir' (Çerçi, 2014).

“Selçuklular haberleşmede güvercinlerden de faydalanmışlardır. Devletin demirbaşlarına kayıtlı güvercinler, yine devlette maaşlı çalışan ve 'berrac' olarak adlandırılan kişilerce yetiştirilirdi, 5gr (1,5 dirhem) ağırlığındaki kısa mesajlar güvercinlerle gönderilirdi. Büyük kalelerde, uzun mesafelerde kuşların dinlenmesi için yapılmış 'burc' adı verilen güvercinlikler yapılmıştı” (Geçmişten Günümüze Posta s.53).

Osmanlı İmparatorluğu kendisinden önce kurulmuş merkezi yapıya sahip devletler gibi haberleşme kurumunu oluşturmuş, zaman içinde düzenlemeler getirmişler ve devletin yıkılışına kadar korumuşlardır (Yazıcı N. , 2007, s. 52) .

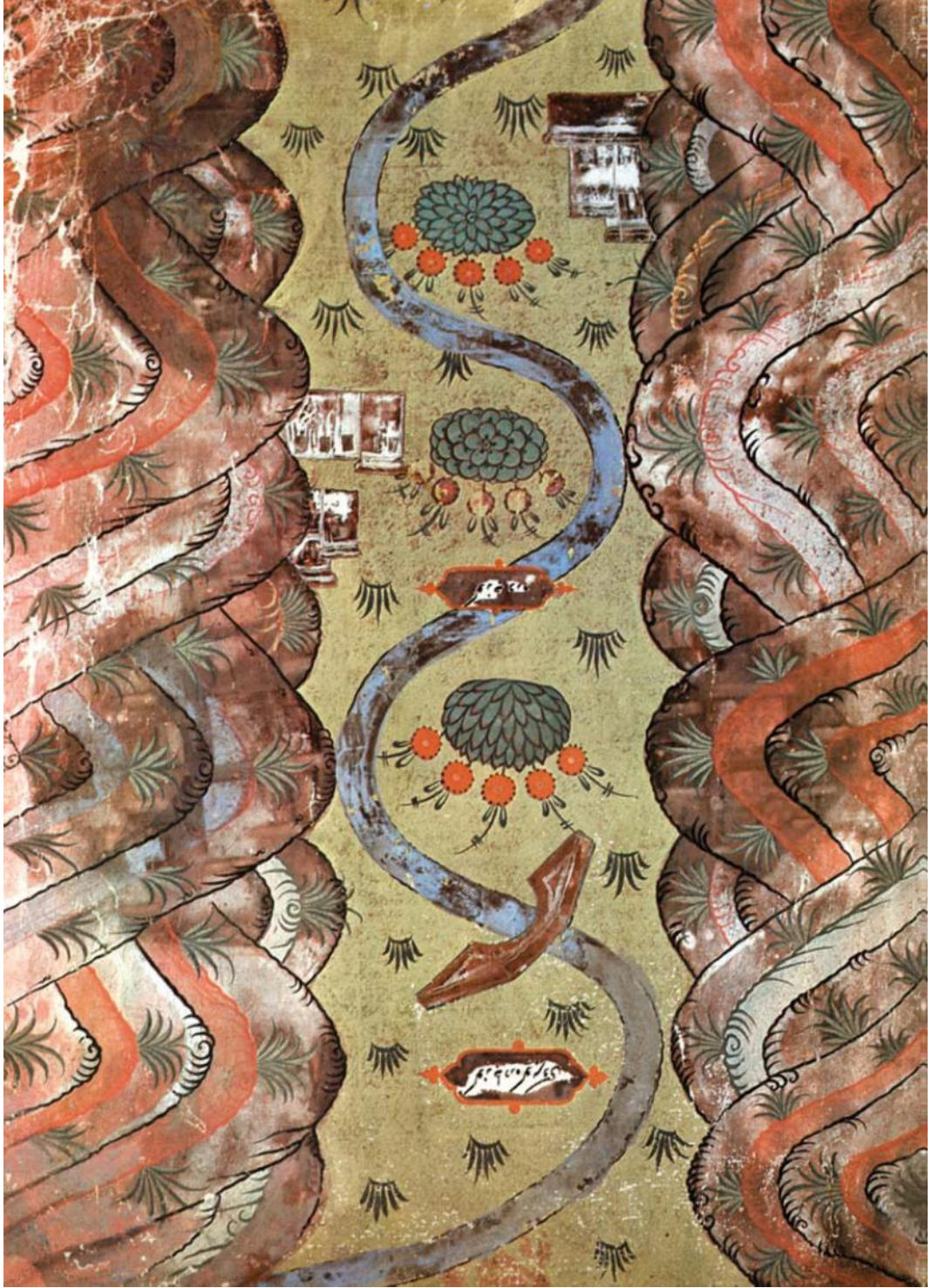
Osmanlıda haberleşme kurumunu hizmetleri açısından iki devreye ayırmak mümkündür. Birincisi yalnızca devlet haberleşmesinin sağlandığı dönem: Buna teşkilatı oluşturan iki önemli unsurun birleşmesiyle oluşan Ulak-Menzilhane dönemi adı verilebilir (Yazıcı N. , 2007, s. 52).

Resim 11: Osmanlı Yaya Postacısı Peyk (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)

Resim 12: Hac Kafilesinin Mekke'ye Ulaştığı Haberini Getiren Mujdeci Baş (Soldan İlk Başta Oturan Kişi) Jan Birindizi-Topkapı Sarayı (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)

Resim 13: Güzelcedere Menzili Çorum Matrakçı Nasuh'tan (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)

“Uzun asırlar boyunca varlığını sürdüren ve dünya siyasetine yön veren Osmanlı Devletinde haberleşme kurumunun, hizmet yönünden iki devreye ayrıldığı görülmektedir. ‘Ulak-Menzilhane’ adı verilen ve 1840 Eylülüne kadar devam eden ilk dönemde kurum, sadece devlete ait haberleşme işlerini sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Bu tarihten sonra Avrupa kökenli yeni bir isimle birlikte yeniden yapılanan haberleşme kurumu Posta Nezareti adını almış ve dönemin Avrupa’sında olduğu gibi halkın haberleşmesini de üstlenmiştir. Öte yandan XIX. yüzyıla ait bir belgede Rumeli ve Anadolu’nun sağ, sol ve orta kollarında menziller kurulduğuna dair kapalı ifadeler yer almaktadır.”

“... Tatarlar, Osmanlı’da ferman taşıyan postacılar, diğer adıyla ulaklardır. Görevleri, payitahttan Osmanlı’nın hüküm sürdüğü en uzak vilayetlere fermanları, devletin resmî evraklarını insanüstü bir hızla yerine ulaştırmak, oralardan kendisine verilen resmî belgeleri, toplanan vergileri en çabuk bir şekilde İstanbul’a getirmektir. Bu görevde asıl nokta, çabukluk, çeviklik ve devlete ölümüne sadakattir. Bir tatar, Üsküdar’dan Bağdat’a on iki, Bağdat’tan Üsküdar’a on iki günde varıp dönmek zorundadır. Asla hiçbir tatarın on üçüncü günü yoktur. Devlet örfü bunu gerektirir. İstanbul-Bağdat ya da İstanbul-Belgrat arası yolculuklar, tatarlar için en çetin yolculuklardandır. Çünkü tatarlar, her türlü kış şartlarına, yağmura, çamura, kara, fırtınaya, eşkıyaya, çayıtlara rağmen görevini tamamlamak zorundadır. Bu irade ve örf üzere yetişmişlerdir. Tatarlar da zaten çoğunlukla akıncılardan seçilmiş, yiğit, gözü kara delikanlılardır. Özel bir giysi ve kendilerine has bir kalpak giyerler. Tatar giysisini başkalarının giymesi ya-saktır. Her otuz iki kilometrede bir menzilhane kurulmuştur. Menzilhane, doludizgin ferman taşıyan tatarın durup dinlendiği, karnını doyurduğu, temizle-nip üst baş değiştiği ve at değiştirdiği yerlerdir. Menzilhaneçiler de tatarla aynı örf üzere tatara hizmet eden görevlilerdir. Bir menzilcinin görevi, tatara en iyi hizmeti en kısa sürede sunmaktır. Her ikisi de ölümüne bir görev bilinci içinde ve devlet-i ebed müddet felsefesiyle görevlerini yerine getirirler (Gözütok, 2008).

Tatar ismiyle anılan bu görevliler 1. Abdülhamid döneminde 28 aralık 1775’te Tataran Ocağı adını almıştır (Yazıcı, 2007 s.53). Bu ocak tatar mesleğini geliştirmek, daha disiplinli ve daha iyi yetiştirilmesini sağlamak için kurulmuştur. Böylece Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk posta hizmetleri devlet ile ordu arasındaki haberleşmeyi sağlamış, ilk postacılar da askeri postacılar olmuştur. Posta Tatarları ile sonradan sivil postacılığa da geçilmiştir (Akoba, 1963, s. 21).

Resim 14: Osmanlı Posta Tatarları (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)

Resim 15: Devletinin İlk Tatar Posta Haritası. PTT Müzesi Koleksiyonu (Yazıcı N. , 2007)

Eylül 1840'ta Osmanlı'nın posta teşkilatı Avrupa kökenli yeni bir isimle (Posta Nezareti) birlikte yeniden yapılanmaya gitmiştir ve dönemin Avrupa'sında olduğu gibi halkın haberleşmesini de üstlenmiştir. Öte yandan XIX. yüzyıla ait bir belgede Rumeli ve Anadolu'nun sağ, sol ve orta kollarında menziller kurulduğuna dair kapalı ifadeler yer almaktadır (Gözutok, 2008).

1839 yılında Gülhane Hattı Hümayun'un başlattığı Tanzimat Dönemi ile Osmanlı müesseselerinde yapılan yeni bir yapılanma ile devlet örgütleri teşkilatlandırılmış buna bağlı olarak haberleşme örgütleri de resmi bir teşkilata bağlanarak ilk Posta Nezareti 23 Ekim 1840 yılında kurulmuştur. Böylece posta nezareti ile haberleşme halkın hizmetine sunulmuştur. Başkent İstanbul'dan Rumeli yöresinde Edirne'ye 28 Ekim, Anadolu ya ise 2 Kasım 1840'da ilk posta konvoyları çıkarılmıştır. Böylece Tanzimat'ın ülkemize kazandırdığı kurumlar içinde yerine almıştır. Hizmetlerini hem bütün Tanzimat döneminde (1839-1876) ve hem de ondan sonra artırarak devam ettirmiştir. Bu tarih ülkemizde sadece posta işlerinin resmi bir düzene kavuştuğu tarih değil aynı zamanda modern haberleşmenin başladığı ve PTT teşkilatının doğduğu tarih olmuştur (Yazıcı, N. 2007, s.233).

Resim 16: Osmanlı Sirkeci PTT Merkezi (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)

Resim 17: Osmanlı Sirkeci PTT Merkezi (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)

Resim 18: Osmanlı Sirkeci PTT Merkezi (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)

İKİNCİ BÖLÜM

2. POSTA PULU

2.1 Posta Pulu Nedir?

Pul, önyüzünde çeşitli resim, şekil veya resimler basılmış, arka yüzüne özel bir zıncı sürülmüş simetrik, asimetrik, kare, dikdörtgen, üçgen, beşgen veya benzeri şekillerde hazırlanmış, çeşitli boyutlarda olabilen, değerli bir kağıttır (Berk, 2012) .

Tasarımcı George Hamori'ye göre; posta pulu, bir ülkenin şehirlerini, endüstrisini, halkını ve yaşayış tarzını çeşitlendirmek zorunda olduğundan o ülkenin çok önemli bir yansımasıdır. Pullar, bir ülkenin maddi ve manevi tüm değerlerini yansıtır.

“Dünyada işgal ettiği yer bakımından böylesine küçük, küçücük, ama kapsadığı insansal değerler bakımından pul kadar büyük başka bir şey daha yoktur. Ondandır ki pula, küçük boylu büyük sanat adı verilmiştir. Pul, bu adı gerçekten hak etmiştir. Pul sanattır, kültürdür, dahası çağımızın deyimiyle, kütüphaneler zinciridir. Dünyaya bakış açısidir, dünyaya karşı duruş biçimidir. Pulda insana ilişkin aradığınız her şeyi bulabilirsiniz. Bundan dolayıdır ki, pul tarihtir, eğitimidir, pul çevre bilimidir, doğa bilimidir, antropolojidir, astronomidir, tıptır, her türlü teknolojidir. Pul şiirdir, öyküdür, edebiyattır. Heykeldir, seramiktir. Plastik sanatların her türünü ondan sorabilirsiniz. Pul müziktir. Barışa, sevgiye, dostluğa ilişkin en güzel türküleri onunla birlikte söyleyebilirsiniz. Pul, dünyamızdaki insanî değerlerin tümünün kapsamı ve bu değerlerin hakça paylaşımıdır.” (H. Say'dan'dan aktaran (Düzenli & Kavuran, 2004).

Posta pulları ve kültürel önemi tasarım tarihi boyunca büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. David Altman pullar ve kaşelerin kullanımı hakkındaki bir araştırmasında şöyle demiştir: ‘Popüler kültürdeki modern ilgilerden ötürü pullar nadiren analiz edilmişlerdir.’ Pullar grafik ve endüstriyel tasarımda minyatür sanat objeleri olarak değerlendirilebilir. Oysa pullar da ideolojik yönleriyle ‘ulus kimliği’ olarak öne çıkan öğelerdir. Tarihçi Donald M. Reid, tarihsel bir kanıt olarak pullar ile ilgili bir çalışmada pulların hükümetlerin vatandaşlarına ve

dünyaya sembolik mesajları iletmek için mükemmel öncelikte kaynaklar olduğundan bahseder (Jones, 2004).

Resim 19: Pul Şekilleri (Yazıcı K. , 2010)

Resim 20: Latin Amerika Posta Pulları (Child, 2005)

Pul işlev ve içerik bağlamında çok yönlü bir kavramdır. Bir balıma insanlarda anıları canlandıran, önemli olayları simgeleyen, merak unsuru haline gelen ve bilgi dağarcığımızı geliştiren bir ‘tablo’ olarak nitelendirilebilir (Atılğan, 1999).

Toplumsal tarihinin görsel bir kaynağı olarak nitelendirilebilecek pullar genel olarak görsel bir iletişim aracı olarak göz ardı edilmiştir. Humprey Mc Queen de birçok tarihinin görsel kaynakları sanki hiç varolmamış yada sadece metinleri şirin göstermek için kullanımı yararlıymış gibi davranmasından şikayet etmektedir. Bayraklara , karikatürlere ve hatta nümizmatige önem verilmiş olsa da posta pulları her zaman ihmal edilmiştir. Bu ihmal posta pullarının bir haberleşme aracı olarak kullanılması yanında merak uyandıran politik ikonografiye olanak vermesi yönünün görülememesini de temsil etmektedir. Pullar resmettiği politik amaçları ve gündemleriyle okunabilir ve öyle de okunmalıdır (Deans & Dobson, Summer 2005).

Pullar bir ülkenin kültürel, politik, turistik ve ekonomik en temelde kendi kitlesini etkileyecek bilgiyi sunar Ayrıca tarihî tarihî belge ve görsel bir ürün olmasıyla da iyi bir eğitim aracıdır. Öte yandan özellikle bir koleksiyon objesi olarak pul insanı zamanla servet sahibi bile yapabilir. Gelişmiş ülkelerde milyonlarca kişi pul koleksiyonculuğu yapmaktadır. Örneğin 110 milyon nüfuslu Japonya’da 30 milyon koleksiyoner vardır. Avrupa’da da koleksiyon yapanların sayısı az değildir. Sadece Almanya’da 3 milyon 500 bin kişi pul biriktirmektedir. Bu noktada Türkiye’ye dönersek, ne yazık ki bu sayı 200 bin koleksiyoncuya düşer (Berk, 2012).

Posta pulları, bu pulları bastıran devletin para emisyonları (metalik, kağıt) ile eşit olarak ülkesinin ideolojisinin, kültürünün, milli geleneklerinin, örf ve adetlerini propagandasını yapmaktadır. Buna göre, posta pulları, çağdaş simgelerin en önemli gruplarını temsil etmektedir. Bu da, pulları, bağımsız devletlerin tarihini, güzelliklerini ve yaşamını öğrenmek için önemli bir kaynak haline getirir.

Pulun ön yüzünde ait olduğu ülkenin adı ve o ülkenin para birimine göre fiyatı yazılır. Bu değere nominal değer denir. Bazı ülkelerin pullarında ikinci bir dilde bu değer de yazılabilir. Yalnızca ilk pulu basan ülke olduğu için İngiltere'ye ait pullarda ülke adı yazılı değildir (Düzenli & Kavuran, 2004).

Pullarda kullanılan görsellerden yola çıkarak Antik dönemden, endüstri devrimine oradan da günümüze kadar bütün bir insanlık tarihini posta pulları üzerinde izlemek mümkündür. Posta pullarında bilim, tarih, kültür, doğa vb. konularla ilgili bilgileri bulabiliriz. Böylesi tarihsel bir değişim tarih ve bilim kitaplarının hiçbirinde yoktur; sadece posta pullarında mevcuttur. Buna ek olarak sanatsal ve estetik değerlere de sahiptirler. Farklı konular üzerine eğilen pul görselleri tarihsel süreci tanımlamak için de çeşitli sergilere konu olabilmektedir. Örneğin American Chemical Society dergisi 1990 ve 1993 yıllarında Pullardaki Kimya (Chemistry on Stamps) ve Bilime İlişkin Pullar (Postage Stamps Related to Science) başlıklı fuarlar düzenleyerek konuyu gündeme getirmişlerdir (Habashi, 2002).

Resim 21: İsveç posta pulu (Johnson, 2005)

Resim 22: Gustav Malmfors tarafından tasarlanan İsveç haberleşme tarihi posta pulu (Johnson, 2005)

Tarihsel süreç içerisinde posta pullarına konu olan figürler kadar, onların kullanım amaçlarında da artış meydana gelmiştir. Öyle ki 1940'lı yıllara kadar posta pullarının kullanımından, posta ücretlerinin ödenmesi, genel tanıtım ve propaganda amaçlı olarak yararlanılmaktayken daha sonraki yıllarda hobi ve eğitimsel araç olarak kullanılmaları da bu amaçlara eklenmiştir (Yazıcı K. , 2010, s. 1).

Posta pulunun öncelikli amacı, bir resmi hükümet kurumu tarafında görevlendirilen posta dağıtım servisinin sunduğu belirli bir hizmet karşılığında, ödemenin gerçekleştiğini gösteren bir alıntı belgesi olarak kullanılmasıdır (Anameriç, 2006).

Posta pulları bir ülkenin sanat, müzik, edebiyat, dans ve spor gibi çeşitli kültürel öğelerinin ve gurur kaynaklarının sergilendiği bir araçtır. (Kirman & Jackson, 2010). Bu aşamada sıklıkla ülkenin karakteristik özelliklerini yansıtacak öğeler gerek metinsel ifadelerle, gerek sloganlarla gerekse de sembol ve simgelerle yansıtılır (Deans & Dobson, 2005). Bu özellikleriyle de pullar, ülkelerin tanıtımı için kullanılan görsel araçlar içerisinde yer alırlar. Örneğin 1997'de Japonya'da iklim değişimlerinin ele alındığı Kyoto Konferansı'nı konu edinen iki puldan her biri 15 milyon ve Mektup Yazma Günü'nü kutlamak için ise 80 milyon adet pul basılmıştır Posta pullarının temel amacı bir hizmet karşılığı ödemenin faturası olmasıdır. Üzerinde ödemenin bedelini göstermesi yeterlidir. İlk posta pulu olan Penny Black bunun güzel bir örneğidir. Üzerinde posta bedeli ile beraber kraliçenin portresi olması temsil ettiği otoriteyi gösterir. Yalnızca posta bedelini değil satın alanlara devletin desteğini ve otoritesini gösterir. 1840'larda bu ilk İngiliz posta pulundan sonra tüm Avrupa ve ABD'de hükümetler posta teşkilatlarını kurdular ve ulusal pullarını yayımladılar. Kısa süre içerisinde de pulların siyasi propoganda aracı olarak kullanılmasına başlandı. Örneğin Hindistan'da Büyük Britanya'nın imparatorluk gücünü gösteren pullar basıldı.

Resim 23: Pulların bilgi amaçlı kullanılması (Yazıcı K. , 2010)

- Auxum obelisk'inin ana vatanı Etiyopya'dır.
- Auxum obelisk'i 1937 yılında Etiyopya'dan sökülüp İtalya'ya götürülmüştür.
- Pul 1'de İtalya'nın neresi olduğu görsel olarak sergilenmektedir.
- Pul 2 Auxum obelisk'inin İtalya'da (Roma), Piazza di Porta Capena'ya dikildiği bilgisine ulaşılabilir.
- Pul 2'de çevresindeki nesnelere dikkate alınarak Auxum obelisk'inin boyutu hakkında tahminde bulunulabilir.
- Pul 2'de obelisk'in 1937 ile 1998 yılları arasında İtalya'da (Roma) bulunduğu bilgisine ulaşılabilir.
- Pul 3'te Auxum obelisk'inin İtalya'dan Etiyopya'ya 1998 yılında tekrar geri götürüldüğü bilgisine ulaşılabilir.
- Pul 3'te Etiyopya'nın neresi olduğu görsel olarak sergilenmektedir (Yazıcı K. , 2010).

Resim 24: Cumhuriyet Dönemi Posta pullarından Örnekler.(Geçmişten günümüze posta s.433)

Posta pulları, amatör toplayıcılardan profesyonel yatırımcılara kadar hemen hemen herkes için en popüler hobilerden birisidir. Bir kişi pulları toplamaya başladığı zaman o kişiye 'Filatelist' adı verilir. Filatelistler pulları; estetik, tarihsel ve eğitimsel nitelikli değerleri biriktirmek amacıyla toplarlar (Yazıcı K. , 2010).

Pullar önemli bir propaganda aracı olarak da kullanılmışlardır. Örneğin Nazi Almanya'sının pullarında, resmi ideolojinin göstergesi olarak resim ve sloganlar pullar üzerinde görülmeye başlanmıştır. Posta pullarının politikadan arındırıldıkları ya da ideolojik masumiyete sahip olduklarını ifade etmek çok zordur. Onların tasarlanmaları aşamasında, sosyal ve politik ihtilafların çözümüne, davranışsal ve ideolojik normlara daha fazla özen gösterilir. Bilim insanları pulların tarih çalışmalarında birincil kaynak olarak kullanılabilirlikleri konusunu tartışmaya açtılar. Bu bağlamda çok sayıda araştırma yapılarak farklı disiplinlerin de devreye girmesiyle pulların birer bilgi kaynağı olabileceği görüşünü öne sürdüler. Bu çalışmalarda pullar ve propaganda arasındaki ilişkinin incelenmesinin yanı sıra coğrafya, pedagoji, sosyoloji ve psikoloji alanlarında da pullar üzerine araştırmalar yürütülmüştür. Bir avuç bilim adamı posta pullarının birincil tarihi kaynak olması konusunu tartışmaya açmaya teşebbüs etti. Çalışma, propagandası ve karşı propagandasıyla Nazi Almanya'sı ve Komünist Polonya posta pulları ve zihinlerde Doğu fikri oluşturan koloni pulları üzerinde yürütüldü. Çalışmalar hükümetlerin yansıtmayı arzuladığı mesaj üzerinden pulların incelenmesiyle yürütüldü. Örneğin Fransa'nın demokrasi için fener taşıyıcısı olarak ya da Yeni Zelanda'nın bir doğa harikası olarak verilmesi gibi. Başka bir araştırma posta pulların da bayrak, milli marş ve para biriminde olduğu gibi milliyetçilik izleri buldu. Posta hizmetlerinin tesis edilmesi modernlik ve egemenliğin işareti olmakla birlikte, ilk ve uzun süreli uluslararası teşkilat olan Evrensel Posta Birliği'nin kurulmasına da ön ayak oldu. Pulların milli kimlik oluşturma işlevi İrlanda Cumhuriyeti, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Orta Asya devletlerinde incelendi. Coğrafyacılar bölgesel egemenlik etrafında dönen tartışmaları keşfettiler. Eğitimciler pulların derslerde pedagojik kullanımını savundular. Diğerleri de pul koleksiyonculuğunun, sosyolojik ve psikolojik faydalarını vurguladılar (Deans & Dobson, Summer 2005).

Resim 25: Bağımsızlığını Yeni Kazanan Avrupa ve Asya ülkelerin Posta Pulları (Brunn, 2000)

Resim 26: Kanada Posta Pulları (Worldwide Stamps and Postal History April 16-17, 2013).

Bu yüzden posta pulları sadece geleneksel sanat ve finansal değerleri için değil, aynı zamanda propaganda amaçlı olarak ta kullanılmaktadır. Propaganda, politikacılar ve bürokratların toplumun belirli bir duruma karşı sergilediği bakış açısını oluşturma ve onları yönetme amacıyla kendi çıkarlarını toplumda şekillendirme yeteneği olarak tanımlanabilir (Dobson, 2010, s. 21-39).

Posta pulları, ülkeye ve çıkış tarihine göre değişen tabakalar halinde basılır. Bu pulların birbirinden kolayca ayrılmasına sağlamak için de iki pul arası dantel biçiminde delikli olur. Otomatik dağıtıcılar için tek pul dizisi veya birkaç pulluk tabakalar halinde satışa sunulan pullarda vardır . Çok zaman pulun değeri ile birlikte fiyatı da büyür. Ayrıca bu yüzey seçilen konuya göre değişir. Pulların kullanım süresi sınırlı değildir (Meydan Larousse, 1988, s.376).

2.2. Dünyada Posta Pulu Tarihi

Adnan Ataöver'e göre Posta pulu, beş kuruş ödemedi haberleşme yolunu bulmuş iki kişinin kurnazlığından ortaya çıkmıştır.

1800'lü yıllarda mektup ücretleri çok pahalıydı. Ücret mesafeye, mektubun ağırlığına göre tespit edilirdi. Ücreti ise alıcısından tahsil edilirdi. Ancak ücretlerin yüksek olmasından dolayı herkes bu hizmetten yararlanamıyordu (Akoba, 1963, s. 12).

Ayrıca ücret yol alınan topraklardaki savaş ayaklanma, hırsızlık ve benzeri kazalara rastlanmıyorsa ücret iyice artıyordu. Bunları engellemek için ödemeyi gönderenin yazması ile ilgili bazı girişimlerde bulunuldu. 1608'de Venedik Cumhuriyeti özel kağıtlar bastırmıştı. Bu özel kağıtlar haberleşme dolayısıyla yapılan yazışmalarda kullanılacaktı. Her mektup başına belli bir ücret belirlendi. Bunlardan sağlanan gelir Breuta ve Muson nehirlerinin bakımı için kullanıldı (Ataöver, 1994). 8 Ağustos 1653'te Paris'te *Petite Poste*'un kuruluşu sırasında Paris parlamentosu danışmanı Renouard de Vilayer bir çare bularak taşıma ücretinin önceden ödenmesi usulünü getirdi. Bu usule göre gönderilmek istenen

mektubun gönderme ücreti mektubun varışında alıcıdan değil de mektup gönderen kişi tarafından ödeniyor ve bu durum bugünkü posta pullarının yerini tutan bir belgeyle mektubun üzerinde belirtiliyordu. İsveç'te De Treffenberg (1823) İngiltere'de Charles Knight (1834) ve Charles Whiting (1837-1838), Fransa'da da Piron (1838) ile Grasset (1839) bunun için basılı veya üzeri damgalı kağıt veya zarflar kullanmayı tasarladılar. 1819 – 1836 yılları arasında bu sistem özellikle gönderme işlerini tekelinde bulunduran Sardunya krallığı tarafından bile kullanıldı (Meydan Larousse, 1988, s.376). 1818 yılında Sardunya Cumhuriyeti'nde (15, 20, 50 santim değerinde) üç tipi ortaya çıkar. Bu kağıtların üzerinde at ve tay resimleri olduğu için bu kağıtlara Sardunya tayları ismi verildi. Bu gelişmeler posta pulunun müjdecisi olarak bilinir (Ataöver, 1994).

1840 yılına gelindiğinde henüz posta pulu yoktu. Posta dağıtıcıları mektubunu alıcısına vererek posta ücretini alırdı (Akoba, 1963, s. 11). 1800'ler İngiltere'sinde posta ücreti garip bir şekilde günümüzden farklı olarak gönderenden değil alıcıdan alınırdı. İngiltere – Fransa savaşı İngiltere'yi mali açıdan çok zor durumda bırakıyordu. Bundan dolayı dönemin en önemli ve tek iletişim ve haberleşme sistemi olan posta ücretlerine sürekli zam yapıyordu. Posta ücretinin yüksekliği karşısında alıcı, gönderiyi almadan geri çevirebiliyordu. Böylece posta gönderisi doğrudan iade edilmiş oluyordu. Yapılan her iadede devlet bütçesine zarar veriyordu (Güner, 1971, s. 8). Özellikle 1724 ile 1808 tarihleri arasında posta hizmetlerinden elde edilen gelirler, İngiliz ekonomisi için önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir (Yazıcı K. , 2010).

Henüz posta pullarının kullanılmadığı dönemde, bir gün İngiltere'nin kuzeyindeki kasabalardan birinde, postacı fakir bir kıza mektup getirir, kız mektubu alır ve ücretini sorar. Postacı ücretin bir *shilling* olduğunu söyleyince fakir kız parası olmadığını söyleyerek mektubu postacıya iade eder. Bu olaya şahit olan bir yolcu, kızın haline acıyarak, bir *shillingi* ödeyip mektubu alarak kıza verir. Postacı gittikten sonra, genç kız mektubu almayışını şöyle açıklar; “Biz çok fakiriz, kardeşim başka bir şehirde çalışıyor, posta ücreti biz gibi durumda olanlara çok ağır geliyor. Bunun için kardeşimle bir yöntem bulduk, zarfların üzerine bize anlamlı gelen işaretleri koyarak birbirimizle haberleşiyoruz. Postacıdan mektubu alıp zarfın üzerinde bulunan işaretlere bakıp sonra da iade

ediyoruz. Mektubun içindeki ise boş bir kâğıttır”. (Akoba, 1963, s. 12) Açıklamayı hayretle ve şaşkın, şaşkın dinleyen yolcu zamanın posta bakanı olan Rowland Hill idi (Akoba, 1963, s. 12). Bu olay Adnan Ataöver’e göre iki sevgilinin arasında gerçekleşmiştir.

Yaşanan bu sorunlar neticesinde Rowland Hill 1837 yılında, içerisinde hem geniş kapsamlı posta hizmetleri reformu hem de posta pullarının kullanımının gerekliliği ile ilgili durum tespitinin yapıldığı bir kitapçık yayınladı. (The Postal History Society The Early Days - 1936 to 1940) Hill bu kitapçıkta, yapıştırılacak olan bir pulun, posta hizmetleri için ön ödeme olarak kabul edilmesini ve ülkenin her yerine dağıtımında – bir penny için yarım ons– ağırlığa dayalı yüksek olmayan bir oran önerdi. İngiliz Posta Ofisi, Hill’in önerilerinden yola çıkarak, günümüzde ‘Black Penny’ ismiyle anılan ve üzerinde kraliçe Victoria’nın portresinin bulunduğu dünyanın ilk posta pulunu, 06.05.1840 tarihinde dantelsiz olarak basmıştır (Yazıcı K. , 2010). Bir peni hangi yöne giderse gitsin, hangi koşullar altında olursa olsun fiyat değişmeyecekti.

Black Penny’nin ortaya çıkışı bir devrim niteliğindedir. Nitekim bu pulun çıkışı öncesi Prephilatelic (Prefilatelik) dönem olarak tanımlanmaktadır. Prefilatelik dönemde gönderi mühür, sembol vb. işaretler vasıtasıyla işaretleniyordu. Pul bütün bu işaretlerin yerini alarak posta tarihinde bir devrim gerçekleştirmiş oldu (Güner, 1971, s. 11). İlk pul tasarımı için hazinenin Lordlar komitesi tarafından yarışma düzenlendi. 2000’den fazla tasarım gönderildi. Ancak hiçbiri yeterli görülmedi. İlk basılan İngiliz pulu başta zemini siyah (Black Penny) ve sonrasında mavi olarak bir ve iki penilik olarak basılmıştı. Her iki pulun üzerine de Kraliçe Victoria’nın gençlik dönemine ait portresi bulunmaktaydı. Pulun üzerindeki resim W. Wyob tarafından yapılmış bir madalyondan esinlenerek pul üzerine basılmıştı (Johson, 1944).

Resim 27: Penny Black (Johson, 1944)

Resim 28: Mulready Envelope 1840 (Stanley Gibbons Limited, 2013)

İlk pul dantelsiz olarak üretilmiştir. Tabaka harf ve sırasını (daha sonraki pullarda tabaka sırası pula işlenmeyecektir) gösterir. Bu pulun bir penny'liği mavi; iki penny'liği ise siyah renkte olup baskısı ise Perkins, Bason ve Co. Matbaası'nda yapılmıştır. Bir tabakada 12x20'lik 240 adet pul olduğu bilinmektedir. Pulların sol alt kenarındaki harf tabakadaki düşey, sağ alt köşedeki harf ise yatay sırayı belirtmektedir. Bu durumda pulun tabakadaki yeri kesin olarak tanımlanmıştır. Pullar dantelsiz olarak basılmış olduklarından, ayırma işlemi genelde makasla yapılmıştır. 1854 yılının Şubat ayında çıkarılan 'Penny Red' pulunun kenarları, bugünkü örneklerinde olduğu gibi tırtıllı idi. Bu fikrin sahibi olan Henry Archer, ilk perfore (tırtıl yapma) makinesini 1847 yılında yapmıştı. Ama ilk denemelerinde istediği sonucu alamamakla birlikte çalışmalara devam ederek iki pul arasında düzenli delikler açabilen bu aracı bir yıl sonra başarıyla uygulamaya soktu. İlk pulun üzerinde bulunan Kraliçe Victoria'nın profilden portresi Kraliyet akademisyeni ve ressam olan William Mulreday tarafından zarf tasarlanmıştır (Johson, 1944).

Posta pullarının temel amacı bir hizmet karşılığı ödemenin faturası olmasıdır. Üzerinde ödemenin bedelini göstermesi yeterlidir. İlk posta pulu olan Penny Black bunun güzel bir örneğidir. Üzerinde posta bedeli ile beraber kraliçenin portresi olması temsil ettiği otoriteyi gösterir. Yalnızca posta bedelini değil satın alanlara devletin desteğini ve otoritesini tanımlar. 1840'larda bu ilk İngiliz posta pulundan sonra tüm Avrupa ve ABD'de hükümetler posta teşkilatlarını kurdular ve ulusal pullarını yayımladılar. Kısa süre içerisinde de pulların siyasi propaganda aracı olarak kullanılmasına başlandı. Örneğin Hindistan'da İngiltere'nin imparatorluk gücünü gösteren pullar basıldı (Deans & Dobson, Summer 2005).

Pul basan ülkeler arasına 1843'te Brezilya da girer ve 3 pul basar (Ataöver, 1994, s. 19). Koleksiyonerler bu pullara 'öküz gözü' deyimini kullanırlar. Pullar üzerinde siyah renkte dairesel bir alan üzerine pulun değerinin rakamla ifade edildiği, sırasıyla 30, 60, 90 Reis değerinde fiyatı yazılı olarak gravür tekniği ile basılmıştır (Ataöver, 1994, s. 19).

Resim 29: Brezilya'nın ilk posta pulları (Stanley Gibbons Limited, 2013)

Resim 30: Brezilya'nın ilk posta pulları (Stanley Gibbons Limited, 2013)

İsviçreli kantonlar arasında, Zürih Kantonu Mart 1843 yılında posta pulunu kullandı. 4 Rappen ve 6 Rappen değerinde iki pul bastı. Aynı yıl Cenevre Kantonu da yeşil renkte iki pul basmıştır. Vaud kantonu ise siyah ve kırmızı renkte iki pul basar (PTT Genel Müdürlüğü, 2007).

Fransa'nın ilk posta pulu 1849 yılında tedavüle girmiştir. İlk seri, Roma mitolojisindeki tarım ve bereket tanrıçası Ceres'in portresini tasvir etmektedir. Tüm kolonilerinde kullanılmıştır (Australasian Filateli Trader Derneği A.Ş., 2006).

Rusya'da posta pulu 1 Ocak 1858 yılında kullanılmaya başladı. Bu pullarda Rusya armasına yer verilmiş olup tipografi yöntemi kullanılarak kahverengi ve mavi olarak basılarak perforje yapılmamıştır. Bunu aynı tasarım fakat farklı çift renkteki perforajlı pullar takip etmektedir. Pul basımında kullanılan kağıt orijinal olarak numarayla filigranlanmış ancak bu yöntem de kısa sürede terk edilerek baskılar düzenli olarak örgü kağıt üzerine gerçekleştirilmiştir. Bir 5k (kopek) bölgesel pul 1863 yılında tanıtılmış ve takip eden sonraki yıllarda yeni ortak tasarımlı oval form içindeki armasıyla 1k, 3k ve 5k'lık pullar tanıtılmıştır. 1866 yılından sonra pullar 'laid paper' şeklinde ifade edilen birbiri üzerine aę baskısı yapılmış k ğit üzerine filigramlı ve dalgalı desenli olarak kiril alfabesinde basıldı. Rusya, 1874 yılında, 22 ülkenin oluşturduğu Dünya Posta Birliği'ne  ye oldu. Arma tasarımı 1785'de 2k ve 8k değerindeki pullar için ve 1879'da da 7k değerindeki pul için değiştirilmiştir. Rusya ilk hatıra pulu serisini Romanov hanedanının 300. yild n m  dolayısıyla 2 Ocak 1913 tarihinde çıkardı. Bu dizide arlarının portrelerinin yanı sıra Kremlin ve Kış Sarayı ve Romanov Kalesi'nin görsellerini içeren 17 pul yer almaktaydı (Australasian Filateli Trader Derneği A.Ş., 2006).

Resim 31: İsviçre kantonları posta pulları (Australasian Filateli Trader Derneği A.Ş., 2006)

Resim 32: 1854-1862 arasında 'Strubel' Serisi

Resim 33: Fransa'nın ilk posta pulu ceres portresi

Bazı Avrupa ülkeleri Britanya ‘Black Penny’ posta istemini adapte ettiler ve Rus otoriteleri bu durumu Eylül 1856’da değerlendirmeye aldı. İlk pullar 10 Aralık 1857’de satışa sunulmakla birlikte kullanıma 1 Aralık 1856’da geçerlilik kazanmıştır (Australasian Filateli Trader Derneği A.Ş., 2006).

İtalya’da Ocak 1851 tarihinde Avrupa posta reformları uygulanmış ve İtalya postasında yeni bir terim ‘Francobollo’ (posta pulu) ifadesi kullanılmaya başlamıştır. 17 Mart 1861 tarihinden sonra basılan pullar, İtalya’nın ilk pulu olarak nitelendirilir. Başlangıçta tedavüle çıkarılan pullarda II. Victor Emmanuel’in kabartma bir portresi tasvir edilmiştir (PTT Pul Müzesi, 2013).

Resim 34: İlk İtalya posta pulu (PTT Pul Müzesi, 2013)

Resim 35: İtalya posta pulu örnekleri (PTT Pul Müzesi, 2013)

İngiltere’de posta hizmetleri alanında meydana gelen bu gelişmeler etkisini kısa sürede hissettirmiş, 1850’lerden özellikle de 1870’lerden sonra, hemen hemen Avrupa, Kuzey ve Güney Amerika’daki bütün ülkelerde, Mısır, İran ve Osmanlı İmparatorluğu’nda, hükümet kontrolünde ulusal posta sistemleri kurulmuş ve devlet tekelinde posta pulları basılmaya başlanmıştır (Frewer, D. (2002).

Şangay 1865 yılında ilk postanesini organize etmiş ve aynı yıl konsolosluk ve serbest bölgelerden gelen mektupları taşımak için İngiliz Robert Hart tarafından ‘İmparatorluk Deniz Gümrüğü’ posta servisi kurulmuştur. Kurulan bu servis 1 Mayıs 1878 yılında topluma açılmıştır. Çin’in ilk posta pulu Büyük Ejder 1878 yılında basılmıştır (PTT Pul Müzesi, 2013).

Japonya posta pulu kullanan ilk bağımsız Asya ülkesidir (1871) Ancak, 1930’larda ideolojik propaganda aracı olmasına kadar göreceli olarak yayımları azdır (30 kadar). Japon pulları 3 temel kategoriye ayrılabilir. İlki, nadiren değişen düzenli kesin ve sürekli yayımlanan pullardır. İkincisi, önemli günler için - yeni yıl gibi- basılan pullardır. Üçüncü olarak hatıra amaçlı basılan pullardır (Frewer, 2010).

Posta pullarında yer alan simge ve objeler, ait olduğu ülkenin yönetim şekli ile ilgili görsel öğeleri de bünyelerinde taşırlar. İlk dönemde basılan pulların tasarımları incelendiği zaman çoğunlukla karakteristik bir özellik olarak monarşi ile yönetilen ülkelerde daha çok hükümdar portreleri ve silahlar (İslam ülkeleri

hariç), cumhuriyetle yönetilen ülkelerde ise, alegorik şekiller ya da kurucuların portrelerini içeren çizimlerin ağırlıklı olarak kullanıldığı gözlenmektedir. İslam ülkelerine ait posta pullarında hükümdar portrelerinin kullanılmamasının temel sebebini, bir İslam geleneği olarak insan figürlerinin çizilmesinin hoş karşılanmamasına bağlayabiliriz (Frewer, 2010).

Ulusal kimliğin görsel bir unsur olarak pullar üzerinde kullanılması yaygın bir uygulamadır. Nitekim Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Soğuk Savaş günlerinin geride kalmasının ardından Sovyet Rusya'dan bağımsızlığını kazanan devletler ile Batı kulübüne katılan Doğu Avrupa ülkeleri pullarında bayrak, ülke sınırlarını gösteren haritalar gibi unsurlar kullanmışlardır (Brunn, 2010).

2.3 Türkiye Posta Pulu Tarihi

Ülkemizdeki posta hizmetlerini başlıca iki grupta inceleyebiliriz: Prefilatalik Devir ve Filatelik devir. Ülkemizde ilk posta pulunun 13 Ocak 1863 tarihinde çıkarılmasından önceki döneme Prefilatelik dönem denir.

Filatelik devir 3 döneme ayrılır: Birinci dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan 1840 yılının sonuna kadar olan dönemi kapsar. İkinci Dönem, 1840 yılının sonundan 13 Ocak 1863 tarihine kadar olan dönemdir. Sonuncu dönem ise Ecnebi Postaları olarak adlandırılır (Akoba, 1963). Prefilatalik Dönemle ilgili daha geniş bilgiyi Türkiye'de Posta ve Haberleşme tarihi döneminde yer verilmiştir.

Filatelik dönem 13 Ocak 1863 tarihinde ilk posta pulu çıkarıldıktan sonraki döneme verilen addır. Osmanlı Postaları, İmtiyazlı Ecnebi Postaları, Anadolu Postaları, Türkiye Cumhuriyeti Postaları olmak üzere dört bölümde incelenebilir (Akoba, 1963).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Posta Nezareti adıyla bir posta teşkilatı 1840 yılında kurulmuştur. İmparatorluğun ilk posta pulu ise, Posta Nezareti'nin kuruluşundan 23 yıl sonra Abdülaziz Döneminde (1861-1876), Beşinci Posta

Nazırı Agâh Bey'in (24 Ağustos 1861-21 Mart 1865) girişimiyle gerçekleşmişti. Agâh Bey'in hükümete sunduğu teklifin kabul edilmesiyle 15 Mart 1862 tarihli bir fermanla, posta pullarının 13 Ocak 1863 tarihinden itibaren kullanılması karara bağlanmıştır (Bayındır, 1992, s. 55). Bu tarihe kadar mektuplar her posta hanenin kendine ait mührü ile damgalanırdı. Bu yüzden 1840 yılından 13 Ocak 1863 tarihine kadar olan döneme Prefilatelik (ya da Mühür devri) denilmektedir (Akoba, 1963, s. 17) . Her postanenin kendi ismini taşıyan bir mührü vardı. Bu mühürler genellikle siyah ve mavi renkte basılmışlardı. Mühürler üzerinde genellikle; “An Canibi Postai”, “An Canibi Postanei” veya “Postai Hükümeti” yazısı ile altında şehir ismi ve sene olarak tarih yazılıydı (Yazıcı N. , 2007 s.72). Bu dönemde özel mektuplar özel mektuplar için zarf kullanılmaz, bağdadi denilen ince kağıtlar mektup yazıldıktan sonra yazı iç tarafta kalacak şekilde zarfa benzer müstatil bir şekilde kapatılır üzerine adres yazılırdı (Pulhan, Türk Pulları Katalogu VII , 1958). Doğal olarak posta pulunun kullanılmasıyla bu mühürlerin kullanılmasına da gerek kalmamıştır. 13 Ocak 1863’de kullanılmaya başlanılan ilk Osmanlı pulu üzerinde Darphane-i Amire baş mühürçüsü Abdülfettah Efendi ile Ensercioğlu Agop Efendi’nin büyük emeği vardı. Tuğra ve desenler Sikkezenbaşı Abdülfettah Efendi tarafından çizilmiş, Ensercioğlu Agop tarafından basımı gerçekleştirilmiştir (Yazıcı N. , 2007, s. 72).

(1260-1844) An-canib-i posta-i, Deraliye

(1268-1852) An-canib-i posta-i, Deraliye

(1275-1859) An-canib-i posta-i, Izmir

(1263-1874) An-canib-i posta-i, Tokat

(1268-1852) An-canib-i posta-i, Deraliye

(1278-1862) An-canib-i posta-i, Izmir

(1268-1852) An-canib-i posta-i, Deraliye

(1272-1862) An-canib-i posta-i zagra-i, Atik

(1278-1862) An-canib-i posta-i, Haleb

Resim 36: Osmanlı Mühürleri (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)

İlk pul beyaz kağıt üstüne siyah taş baskısıyla hazırlanmış, üstlerine süngerle boya çekilmiş, teker teker anilin boyayla renklendirilmişti. Resim kullanılmadığından Sultan Abdülaziz'in imzasını temsil eden tuğrası ile ince motifler vardı. Bu nedenle bu pullara 'Tuğralı Pul' adı verilir. Tuğranın altında bir hilal içinde 'Devlet-i Aliyeyi Osmaniye' yazısı bulunmaktaydı. Tuğralı pulların ilk ikisi ince kağıt, üçüncüsü kalın kağıt olmak üzere üç emisyon şeklinde basılmıştır; üç emisyon da dantelsizdir (Ağcaer, A. 2001).

İnce kağıt üzerine basılan birinci emisyon Tuğralı Pul koyu mavi zemin üzerine siyah basılı 2 kuruşluk, pembe zemin üzerine siyah baskılı 5 kuruşluk pullardan oluşmaktaydı. 2 kuruşluğun bordürü kırmızı ve 5 kuruşluğun bordürü mavi renktedir (Akoba, 1963). Yine ince kağıt üzerine basılmış ikinci emisyon

Tuğralı Pul serisi 20 para, 1, 2 ve 5 kuruşluk olmak üzere dört puldu. Bunların hepsi kahverengi zemin üzerine siyah taş baskılıydı. İkinci emisyon tuğralı pullarda kontrol bordürüne alt kısmında yer verilmiştir. 5 kuruşluğun bordürü mavi diğerlerinin ise kırmızıdır. Bordür içinde yazı, dişi olarak kullanılmıştır. İkinci emisyondan ikinci bir tiraj daha basılmış olup, bunlar da aynen birinci tirajda olduğu gibi ince kağıt üzerine tetbeş (bir pul diğerine göre ters) olarak basılmıştır. Bunların tamamı kahverengi zemin üzerine siyah olarak basılmış olup açıktan koyuya kadar renk farklılıkları bulunmaktadır. Bordür, tamamında mavidir (Pulhan, 1944 - 45 Türk Pulları kataloğu, 1945, s. 23-24).

Üçüncü emisyon Tuğralı Pul ise kalın kağıt üzerine 20 para ve 1 kuruş olmak üzere iki puldu. 20 paralık sarı zemin üzerine, 1 kuruşluk ise leylaki zemin üzerine taş baskısıydı (PTT Genel Müdürlüğü, 2007).

Tuğralı pulların bütün tirajlarında renkli şerit ve ya kontrol bordürü vardır. Bu yazılar itildikçe dönen yuvarlak bir kaşe ile yapılmıştır. Bu kaşenin yazısı

Resim 37: Tuğralı Pul. (PTT Genel Müdürlüğü, 2007)

dönmesiyle birlikte yeniden başlıyordu. Harfler ve çerçeve süslemeleri iç tarafa doğru oyularak yapılmıştır. 20 paralık, 1 ve 2 kuruşluk pullarda kırmızı, 5 kuruşluk ve takse (vergi amaçlı) pullarının bütün valörlerinde mavi olarak uygulanmıştır (Pulhan, Türk Pulları Katalogu VII , 1958) .

Ay yıldızlı pullar: 1865-1867, 1871-1876 yıllarında ise üzerinde ayyıldız motifi olan pullar bastırılmıştı. Böylece Türk bayrağını ve Türk devletini temsil eden ay yıldız, ilk defa pul üzerinde yer alıyordu (Geçmişten Günümüze Posta, PTT yayınları 2007 s.170). Kalıpların Fransız bir kalıpçı Mösyö Duloz tarafından hazırlanmasından dolayı bu pullara Duloz pulları da denilmektedir. Duloz pulları Poitevin matbaasında basılmıştır (Pulhan, Türk Pulları Katalogu VII , 1958). Bu pullar belirtilen tarih aralığında toplam 6 değişik tip olarak basılmış ve gerek posta gerekse vergi (takse-tax) amaçlı kullanılmışlardır. Bu pulların 6 değişik tipi olmasına rağmen bazı ortak özellikleri mevcuttur. Örneğin zemin baskısı olarak dört köşede rakamlarla (Arapça) pulun maddi değeri yazılıdır, orta kısmında yukarıya doğru bakan bir ay ve yıldız mevcuttur. Ay-yıldızın etrafında eliptik bir bant ve bu bantın üzerinde siyah baskı (tip baskısı) (alt-üst, sağ-sol) bulunmaktadır. Bu siyah baskının üst kısmındaki (DEVLET yazısı) yazı farklılıkları bu pullardaki tiplerin ayırt edilebilmelerinde kullanılmaktadır.

Pulların baskılarına özen gösterilmediği için pek çok renk farklılıklarına, üst üste baskılara, lekelere, kayık baskılara, dantel hatalarına ve buna benzer bir çok hatalar rastlanmaktadır. Bazı posta merkezlerinde yeterli sayıda pul bulunmamasından dolayı pullar makas ile ikiye kesilerek yarım olarak da kullanılmışlardır. Ayrıca bu pulların pek çok sahteleri de basılmış ve kullanılmıştır. Birinci ve ikinci tip ay yıldızlı pullarda dantel kullanılmamıştır. Üçüncü tipten itibaren dantel kullanılmaya başlanmıştır (Pulhan, Türk Pulları Katalogu VII , 1958) .

Resim 38: Duloz Tip 1 Posta Serisi.(Pulko 2006 Osmanlı ve TC posta pulları kataloğu)

Resim 39: Duloz tip II posta Serisi(Pulko 2006 Osmanlı ve TC posta pulları kataloğu)

Resim 40: Duloz tip III Posta Serisi(2006 Osmanlı ve TC posta pulları kataloğu)

Resim 41: Duloz tip IV. posta Serisi Dantel -13 ½ (İsfila 2006 Türk pulları ve antiyeleri kataloğu)

Resim 42: Duloz tip V. posta Serisi. Dantel -13 ½ (İsfila 2006 Türk pulları ve antiyeleri kataloğu)

Resim 43: Duloz tip VI. posta Serisi Dantel (İsfila 2006 Türk pulları ve antiyeleri kataloğu)

Aylı Pullar: 1876 yılında Abdülhamit'in tahta çıkmasıyla basılmıştır. Bu pullarda yıldız figürü kaldırılarak, 'Posta-i Devlet-i Osmaniye' yazısı ay formunda yazılmıştır. Dünya posta Birliği'ni takiben önceki Duloz basımından farklı imparatorluk pulu ilk defa 1876 yılında basıldı. Bu pul ülkenin adını ve değerini Arapça olduğu kadar Batı karakterlerini de tanıyordu. Pulların, Dünya Posta Birliği üye ülkeleri içinde kullanılması tasarlanıyordu. Fakat 1888 yılı Mart ayı içinde resmi olarak yurt içi kullanımında geçerli hale geldi. İmparatorluk pulları 1876 yılından 1890 yılına kadar basıldı. Ana posta pulu olan bu pullar (sürşarjlanmış pullar hariç) Scot tarafından 32 katalog numaralarının bir toplamına tahsis edildi; bunlar üç takse pulunu içeriyordu. İmparatorluk basımı uçları yukarıda son bulan Arap elyazısıyla çevrilmiş Duloz pullarındakine benzer Osmanlı İmparatorluğu Posta Servisi 'Post of Ottoman Empire' yazılı bir hilali içeriyordu. En alt kısmında batı rakamıyla yazılı 20 rakamı ve Para yazısı bulunmaktaydı. Orta kısmındaki hilal şeklindeki bir etiket üzerinde EMP: OTTOMAN yazısı vardı. Pullar, takse pulları hariç (tek renk siyah olarak basılmış) iki renkli olarak basılmıştır (Passer, 1938).

1892'de pulun çevresi Türk motifleriyle süslenmiş ve ortaya Osmanlı arması yerleştirilmiştir. Bunlara armalı pul serisi denir. Duyunu Umumiye matbaasında basılmıştır. 1898 Osmanlı – Yunan muharebesinde Teselya'nın işgali hatırası olarak Taselya hatıra serisi basılmıştır. Bu pullar sekizgen biçimde perfore edilerek basılmış ilk pullardır. 1908 yılında Hamit –Elgazi serisi, 17 Aralık 1908 yılında Meşrutiyetin ilanı üzerine 5 pul hatıra serisi olarak tedavüle çıkarılmıştır. Bu seri pullar Hususi damga ile iptal edilerek mebuslara ve ayan azalarına hatıra olarak verilmiştir. 1909 – 1911 yılları arasında Reşat serisi posta pulları kullanılmıştır. 1911 yılında 1. Selanik hatıra serisi posta pulları basılmıştır. Padişahın Makedonya seyahati münasebetiyle Selanik, Manastır, Üsküp ve Priştina ile sürşarjları ile 4 hatıra serisi tedavüle çıkarılmıştır. 1914 yılında Birinci Londra serisi pulu basılmıştır (Pulhan, Türk Pulları Katalogu VII , 1958).

Resim 44: 13 Nisan 1881 Ay'lı Ampir Posta Pulları (Pulhan, Türk Pulları Katalogu VII , 1958)

Resim 45: Taselya savaşı hatırası posta pulu. Dünyanın ilk ve tek sekizgen pulu (Pulhan, Türk Pulları Katalogu VII , 1958)

Bu dönemde yerli posta hizmetleri fazla gelişmemiştir. Yabancı postalarından çok zarar gören Osmanlı Posta İdaresi bu posta kuruluşlarıyla rekabete giderek indirimler yapmış ve yabancı ülkelere gönderilecek mektuplar için özel pullar bastırılmışsa da yabancı posta idareleri daha sistemli çalıştıklarından, Osmanlı postaları bu rekabetten zarar görmüştür (Düzenli, Şükran .s.196).

İmtiyazlı Ecnebi Postaları: Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonların kaldırılmasından önce Avusturya, Rusya, Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya postaneleri vardı. Yabancı postaneler ilk önce mensup buldukları devletin vatandaşlarının mektuplarını kabul ve sevkini yapmaktaydılar. İlerleyen zamanlarda diğer devletlerin vatandaşlarına ait olan mektup ve kolileri de almaya ve teslim etmeye başlamışlardır.

Osmanlı Posta ve Telgraf Nezareti Dünya Posta Birliğine girinceye kadar bu yabancı posta şubeleri Türk vatandaşlarının yurtdışına gidecek posta işlemlerini bile yapmaya başlamışlardır. Kurulan bu posta teşkilatları Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi pulunu çıkarmasından sonra da hizmet vermeye devam etmişlerdir. Her ülke farklı pullar kullanmıştır (İstiklal Harbimizde PTT, 2009). Bunlara *Levant pulları* da denilmektedir. Bu ülkelerin yabancı postalar ile yapılan rekabetten zarar görek çıkın Osmanlı posta idarelerinde yenilikler yapmak üzere 1880 yılında İngiliz Posta Mütahassısı F.B. Skudamur İstanbul'a getirilmiş ve milletlerarası posta hizmetleriyle uğraşmak üzere için Galata'da bir posta şubesi açılmıştır. Bundan sonra Avrupa'ya daha seri posta hizmetleri sağlanmışır. Yapılan bu çalışmalar da sonuç vermemiştir (Akoba, 1963). Kapitülasyonların kaldırılmasından önce, Osmanlı Devleti'nin bünyesinde bulunan, yabancı postahanelerin kaldırılması için Ağustos 1914 tarihinden itibaren çalışmalar hızlanmaya başlamıştır. Bu girişimler neticesinde; 17 Eylül 1914 tarihi itibariyle posta büroları bulunan tüm ülkelerin elçiliklerine, Osmanlı topraklarında bulunan bütün posta şubelerini 1 Ekim 1914 tarihine kadar kapatmaları yolunda gerekli bildirimler yapılmıştır (İstiklal Harbimizde PTT, 2009).

1 Ekim 1914 tarihinde İmtiyazlı Ecnebi Postaları kapatılmıştır. Bu vesile ile bu günü kutlamak amacıyla 1914 Birinci Londra serisinden yedi pul İmtiyazlı Ecnebi Postaları'nın iptali ile sürşarjlanarak aynı gün çıkarılmıştır (Akoba, 1963).

Anadolu Postaları: Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk temellerinin atıldığı 1920 yılında, Ankara'da Atatürk öncülüğünde milli bir hükümet kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığı sadece İstanbul ve çevresinde kalmıştır. Anadolu'daki postaların idaresi Ankara Hükümeti tarafından yürütülmekle birlikte dönemin ağır koşulları çerçevesinde Ankara Hükümeti'nin Avrupa'ya pul sipariş edecek parası ve zamanı yoktu. Sorun öncelikle normal gönderilerde kullanılan 3 kuruşluk pulların tükenmesiyle yaşandı. Bunun üzerine başta Ankara olmak üzere Anadolu postanelerinde bulunan küçük değerli posta pulları Ankara adı ile birlikte 3 kuruş sürşarjı yaptırılarak tedavüle çıkarıldı. Bu ilk emisyon yalnızca pul ihtiyacını gidermekle kalmıyor, aynı zamanda Ankara'da kurulan yeni Türk Devleti'nin ilk bağımsızlık işareti oluyor ve ulaştığı her yerde Ankara adını duyuruyordu (Akoba, 1963).

Bu pulların sürşarjı matbaada yapılmıştı. Ancak bir süre sonra bu pullar da tükenince eldeki düşük değerli diğer posta pullarından yararlanılarak tüm Anadolu'ya dağıtılmak üzere yeni bir sürşarj ile hazırlanan II. emisyon tedavüle sunulmuştur. Sürşarj için gerekli matbaa mürekkebi yeterli olmadığından kandil isi ve petrol yağı karıştırılarak siyah stampa mürekkebi elde edilmiş ve kullanılmıştır. Bu mürekkep yağlı olduğundan pullar üzerinde yağ lekeleri oluşmuştur. Zarfların üzerinde günümüze kadar gelebilen çok az sayıdaki örnek, Kurtuluş Savaşı'nın bu önemli belgelerini daha da değerli kılmaktadır. Bu pullar tek tek stampa ile hazırlanmıştır. Bu yüzden tam okunaklı bir sürşarj yapılamamış, bazıları yarım, bazıları ranverse (ters) basılmıştır. Bu tip için bazen kırmızı mürekkebin kullanılmış olduğu görülmekteyse de sayıları fazla değildir (Pulhan, Türk Pulları Katalogu VII , 1958) .

1920–1921 yılları arasında; mahakimi ve devairi adliye harç pulları, katibi adil pulları, mahakimi şer'iyeye hasılatı pulları, amale pasaport pulu, defteri hakani pulları, tiyatro pulu, müze ve Hicaz demiryolu pulları üzerine el basması ile

sürşarj yapılmıştır. Aynı pullar 1921 yılında matbaa baskısı ile sürşarjlanarak posta pulu ihtiyacı karşılanmıştır (Akoba, 1963).

Türkiye Cumhuriyeti Posta Pulları: Cumhuriyetin ilanından sonra posta hizmetleri büyük bir gelişme olmuştur. Posta hizmetleri daha düzenli hale getirilmiş ve yeni bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. Bu teşkilat ile Türkiye’de il, ilçe, bucak ve köylere, ihtiyaç dahilinde posta merkez ve şubeleri açılmış aynı zamanda pul bayilikleri ve seyyar postalar ile muntazam posta hizmetleri sürdürülmüştür (Akoba, 1963).

1922’de İtalya (Cenova)’da I.G.A Barabino Graeve matbaasına bastırılmıştır; bunun için bu seriye Cenova serisi de denir (Akoba, 1963).

Resim 46: Cenova posta pulları

Zaferden sonra bastırıldığı için ayrı bir anlam taşımaktadır. 12 parçadan oluşan bu serinin 10 paralık kupüründe yukarıda bir daire içinde yanmakta olan bir şehir resmi, aşağıda kurtuluş andını simgeleyen el ele vermiş iki asker, 20 paralığında İzmir Rıhtımı’nın resmi, 1 kuruşluğunda Edirne Selimiye Camii yine 1 kuruşluk diğer kupürde Konya’daki Sultan Selim Camii, 2 kuruşluğunda,

ortasında süngülü nöbetçi asker, kenarında İstiklal Marşı'ndan 'Hakkıdır Hakka Tapan Milletimin İstiklal, Hakkıdır Hür Yaşamış Bayrağımın Hürriyet' dizeleri bulunmaktadır. Bu seride 10 kuruşluğunda, karlı havada güneş ışınları ve ortada bozkurt resmi görülmektedir. 25 kuruşluğunda, Adana'daki Yılkale ve Seyhan nehri bulunmaktadır. 50 kuruşluğunda, (2 adettir) Sivas Kongresi'nin yapıldığı Sivas Lisesi'nin dış görünüşü, 100 kuruşluğunda, Urfa İbrahim Camii, 200 kuruşluğunda, Yukarısında Türkiye Postalan yazılı ve Misak-ı Milli sınırlarını gösteren Anadolu haritası altında sülüs hat ile Sevgili Yurt ibaresi, 500 kuruşluğunda ise, çeşitli Türk eserlerinden alınmış hat sanatı örnekleri bulunmaktadır. Serideki diğer pulların iç ve kenar süslemelerinde de tamamen Anadolu kültürünün parladığı eserlerin seçildiği görülmektedir (Demir, 1998).

Bu seri, Kurtuluş Savaşını ifade eden simgeleri ve Anadolu kültüründen alınmış süslemeleriyle yüzyıllardır ihmal edilmiş topraklardan yayılan bir haykırışın küçük ama görevi çok büyük sesi olmuştur. Pullardaki propaganda etkisi ve yansıttıkları moral verici hava, ilk bakışta kendini göstermektedir (Demir, 1998).

1922 yılında Büyük Millet Meclisi serisi basılmıştır. Pulda Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi binası resmedilmiş egemenliğin T.B.M.M geçtiği mesajı verilmeye çalışılmıştır (Yazıcı,2014). Bu pulların yan süslemeleri Hacı Bayram camiiindeki tezyinattan alınmıştır (Pulhan, Türk Pulları Katalogu VII , 1958).

17 Şubat 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresi hatırası olarak 6 pul sürsarj edilerek basılmış ve yalnız İzmir'de kullanılmıştır. 1923 yılında 1. Ayyıldız serisi 1924 yılında 2. ve 3. Ayyıldız serisi posta pulları kullanılmıştır.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra basılan ilk pul Sulh hatıra serisidir; Lozan barış hatırası olarak 8 parçadan oluşan bir seridir. Bu pullar İstanbul'da Duyunu Umumiye matbaasında tab edilmiştir (Pulhan, Türk Pulları Katalogu VII , 1958).

1937 yılına kadar Türkiye'nin pulları oyma veya tipografi yoluyla basılıyordu. 1937 yılında Türkiye kendi pulunu litografi yöntemiyle basıldı. 1938 yılında basılan pullarda ise Fotogravür yöntemi kullanıldı. Bundan sonra bu metot pul basımında standart haline geldi (Passer, 1938).

2.4. Pul Terminolojisi

Haberleşmenin en önemli unsurlarından olan posta pulları için çoğunluğu Fransızca'dan dilimize geçen son derece zengin bir terminoloji mevcuttur. Aşağıda bu terimler ve açıklamaları yer almaktadır¹

Artı Değerli Pul: Yılda iki defa çıkarılan bu pulların nominal değerlerini yükseltmek için pulun değerinin yanına artı işareti ve yeni nominal değeri tanımlamak için gerekli olan rakamsal miktar eklenir.

Takse Pulu: Ücreti hiç ödenmemiş veya eksik ödenmiş olan posta gönderilerinin alıcılarından veya gerektiğinde göndericilerinden alınan ücretlerin ödenmesinde kullanılan pullardır.

Tet-Beş: Birbirine ters olarak basılmış iki pula denir. Bunlar baş başa ters, yan yana ters ve ayak ayağa ters olarak basılabilirler.

Fövyeye: Üzerinde dantelli veya dantelsiz bir veya birkaç pul basılmış olan ve kenarlarında çoğu zaman yazılar taşıyan küçük pul tabakasına verilen addır.

Marj: Pul tabakalarının ve anma bloklarının kenarlarında veya pulların çerçeveleri dışında kalan baskısız kısımlardır.

Sürsarj: Değerli kağıtların değerlerini değiştirmek veya pulun değerini değiştirerek veya değiştirmeksizin başka bir olayı anmak veya pulun çıkarılış amacını değiştirmek için üzerlerine yeni yazılar, rakamlar veya motiflerin basılmasıdır.

Varyete: Bir pulun değişik şekillerde basılmasıdır. Erörden farkı varyetenin PTT idaresinin kontrolü altında ve çok sayıda olmasıdır.

Santre: Bir pulun karşılıklı marjlarının birbirine eşit uzunlukta olması yani pul resmini kapsayan çerçevenin pul kağıdının tam ortasında olmasıdır.

¹ Posta pulu terminolojisine ait terimler 5584 sayılı değerli kağıtlar yönetmeliğindeki sıralamaya göre verilmiştir.

Seri: Aynı ad altında çıkarılan pulların her değerinden oluşan bir takıma verilen addır.

Blok: Birbirinden ayrılmamış üst üste ve yan yana en az 4 pulun meydana getirdiği gruptur.

Lejand: Pul üzerindeki yazılara verilen isimdir.

Değer: Postada kullanılan değerli kağıtların üzerinde rakam ve bazılarında ayrıca yazı ile gösterilen ve bunların postadaki satış fiyatını belirten para tutarı veya bir serideki pullardan herhangi biridir.

Emisyon: Bir değerli kağıdın ilk kez satışa çıkarılmasıdır.

Erör: Değerli kağıtların basılmaları veya zımbalanmaları sırasında meydana gelen hatalardır.

Forma: Pul üzerindeki resmin (marj hariç) milimetre olarak boyutudur (25x40 mm gibi).

Perforaj: Tabakalardaki ve anma bloklarındaki pulların birbirlerinden kolay ayrılması için aralarının zımbalanması işlemidir.

Dantel: Perforaj işlemi sonunda pulların kenarlarında meydana gelen dişlere verilen addır.

Tiraj: Pul ve değerli kağıtların basıldığı sayıdır.

Filigran: Bazı pulların kağıdında bulunan ışığa tutulduğu zaman görülen yazı, çizgi, şekil gibi bir belirtidir. Pulun sahtesini ayırt etmek için kullanılmaktadır (Ataöver, 1994).

Flam: Ücret ödeme makinelerinin tarih damgasının yanında 3,3x4,4 cm. boyutunda dörtgen şeklindeki damga izidir.

İlk gün Damgalı Zarfı: Üzerlerinde bir arma veya sürekli pul serisi yapıştırılıp konu ile ilgili ilk gün damgası ile damgalanmış, yazı ve motifleri taşıyan özel zarflardır.

Özel Gün zarfı: Üzerine yapıştırılan pula özel bir filatelik damga basılan, damga konusu ile ilgili yazı ve motifleri taşıyan özel zarflardır.

Örnek (Specimen): Posta idarelerinin pulu basan matbaaya veren diğer posta idarelerine veya kişilere hediye ettikleri postada geçerli olmayan üzerlerine matbaada veya damga ile delik delerek örnek veya specimen yazılmış pullardır.

Esse: Baskı durumunu, pulu bastıran kuruluşa göstermek için hazırlanan provalardır. Bunlara hazırlık örnekleri de denebilir. Pulun tasarımını görmek

yönünden önemlidir. Esseler yalnız Posta idarelerinin müze veya arşivlerinde bulunurlar, satılmazlar.

Damgalar

Normal Damga: Pullar postada sadece bir defa kullanılırlar. Bu yüzden pul yapıştırıldıktan sonra posta damgası ile damgalanarak iptal edilirler.

İlk gün Damgası : Posta pullarının tedavüle çıkarıldıkları gün pulların konusu ile ilgili yerlerdeki PTT işyerlerinde yalnız bu pulların iptalinde kullanılmak üzere yaptırılan ve üzerlerinde konu ile ilgili yazılar ve motifler bulunan tarih damgalarıdır (Pul ve Pulculuk).

2.5. Pul Türleri

Hazine Pulları: Hangi belgelere ne ölçüde yapıştırılacağı, ilgili kanunlarla belirtilir ve bedeli hazineye kalan pullardır. Türkiye’de hazine pullarının kullanılmasına Düyunu Umumiye tarafından ve damga resminin toplanması amacıyla 1880’de başlamıştır. Meşrutiyet döneminde Hicaz demiryolunun yapımına yardım için hazine pulu çıkartılmıştır. Geliri hazineye kalan pullardır. Hazine pulları da kendi içinde;

a. I. Dünya savaşı sırasında basılan ‘Evlad-ı Şüheda’ pulları (1915): Savaş dönemi kabinesinde, hem Posta Telgraf ve Telefon Nazırı hem de Maarif Nazırı olan Ahmet Şükrü Bey’in, vekalet ettiği Posta ve Telgraf Nezareti’nin gelirlerinden yararlanılarak, posta ve telgraf ücretlerinden alınan ek bir vergi ile Nezaret bütçesine dokunmadan şehit çocuklarının eğitimleri için gereken paranın sağlanması amacıyla yönelik bir kararnamenin çıkmasında önemli katkısı olmuştur. 1915 yılı Mart ayından itibaren yürürlüğe giren bu kararnameye göre, şehit çocuklarına güvenli bir gelecek hazırlanması için yatılı okullar yapılarak, buralarda hem barınma hem de eğitim ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, bütçeye eklenen paranın savaş şartları altında yetersiz kalması nedeniyle sadece posta ve telgraf ücretlerine ek vergi konulmamış, aynı zamanda alkollü içecekler, tütün ve sigaradan Evlad-ı Şüheda Vergisi adı altında bir vergi alınması kararlaştırılmıştır. Bu uygulamayla birlikte Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti, hilalin içinde Evlad-ı Şüheda Vergisi ibaresini taşıyan altı köşeli yıldızla birlikte ortada 1331 (Rumi) tarihinin yer aldığı bir sürşarj hazırlatıp, Nezaret depolarında

mevcut bulunan bazı eski pullara bu sürşarjı uygulatarak tedavüle çıkarmıştır (Pulhan, Türk Pulları Katalogu VII , 1958)

b. Bayramlarda posta gönderilerine ve telgraflara ekstra yapıştırılmış olan ‘Teyyare Müdafaa’ pulları (1937)

c. II. Dünya savaşı sırasında bastırılan ‘Milli Müdafaa’ pulları (1941), (Meydan Larause, 1979, s.376).

Posta Pulları: Posta pullar dört gruba ayrılır.

Sürekli posta pulları: Posta ücretlerinin ödenmesinde kullanılmak üzere bu isim altında ve çok sayıda bastırılan pullardır (postada kullanılan değerli kağıtlar yönetmeliği madde 6). Sürekli pullara günlük pullar da denir ve ihtiyaç hissedildikçe tekrar basıldıkları için insanlar bu pulları her zaman temin edinebilirler. Genellikle küçük formatlı ve basit tasarımlıdır (Yazıcı K. , 2010).

Anma pulları: Belirli bir kişiyi ya da olayı anmak için çıkarılan pullardır. (Kosar, 2013). Bu pullara ‘hatıra pulu’ da denilmektedir. Bu tür pullar genellikle koleksiyonerler tarafından toplanır (Duman, 2008). Baskı adedi azdır, posta işletmeleri tarafından belli sürelerde satışa sunulmaktadırlar. Bu pulların tasarımlarında genellikle olay veya kişiye ait resim ve motifler kullanılır.

Dobson’ a göre (2002, s. 26) hatıra pullarının ekseriyetle;

- Ulusal olayları ve önemli durumları vurgulanmak,
- Milletlerin birbirlerini anlamalarını sağlamak ve uluslararası dostluğa katkıda bulunmak,
- Doğal, kültürel ve ticari temaların tanıtımını yapmak,
- Bilim, kültür ve benzeri alanlarda katkıda bulunan, millete mal olmuş kişileri hatırlatmak,
- Ulusal ve uluslararası kampanyalara katılımı sağlamak,
- Ulus için önemli tarihsel olayları hatırlatmak gibi belli başlı amaçlarla basıldıklarını belirtmiştir.

Ülkemizde başta tarihi, sosyal ve kültürel değerler olmak üzere, yurtiçi ve yurtdışında meydana gelen önemli olayların 50., 100., 250., 500. ve 1000. yıldönümleri, ünlü kişiler, turizm varlıklarımız, endemik bitki ve hayvanlar gibi

konular başta olmak üzere çok çeşitli konuları içermektedir. PTT tarafından bir yıl içerisinde en çok 20 ayrı konuda anma pulu çıkarılmaktadır. Anma pullarının tirajı 250.000 olup, bu miktar sabittir. Anma pulları ile anma blokları tükeninceye kadar satışta kalmaktadır (PTT Pul Müzesi, 2013). Hatıra pul olarak adlandırılan ilk pullar, 1893 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde Cristof Colomb'un Amerika'yı keşfinin 400. yılını anma amacıyla değişik fiyat tarifelerine sahip on altı puldan oluşan bir seri olarak basılmışlardır. Basılan hatıra pullarının sayısı ikinci dünya savaşından bu yana hem daha çok tasarım çeşitliliğine izin veren basım tekniklerindeki gelişmelere hem de pul koleksiyonculuğunun bir hobi olarak yaygınlaşmasına bağlı olarak hızla artmıştır (Jones, 2001).

Resmi posta pulları: Genel bütçeye giren dairelere, katma ve özel bütçeli dairelerin, belediyelerin ve bunlara bağlı idare ve kurumların postaya verdikleri her türlü posta gönderilerinin posta ücretlerinin ödenmesinde kullanılmak üzere 5584 sayılı Posta kanununun 21. Maddesi gereğince bastırılan pullara denir (ptt.gov.tr). Devlet kurumları arasındaki haberleşmede kullanılır. 1950 yılından sonra Türkiye hariç diğer dünya ülkeleri resmi posta pulunu kaldırmıştır (Düzenli & Kavuran, 2004, s. 197). Resmi pul basımında pulun ebatları oldukça küçüktür. Posta pullarında olduğu gibi çeşitli fiyatları bulunur. Kişiler tarafından mektuplarda kullanılmazlar. Genel bütçeye giren resmi dairelerde kullanılır (Duman, 2008, s. 29).

Resim 47: Şehir konulu Sürekli Posta Pulları 2012 (Duman, 2008)

Resim 48: Türk Sinemasının 100. Yılı Anma Pulu (Duman, 2008)

Resim 49: Atatürk'ün ölümünün 50. Yılı Anma Bloku

Resim 50: Kültür varlıklarımız konulu resmi pul

Artı Değerli Posta Pulları: 7127 sayılı Kanunun gereğince bastırılan pullardır; (postada kullanılan değerli kağıtlar yönetmeliği) daha çok anma pullarında görülür. Fiyatlarının yanında artı ek değer vardır. Bu artı fiyat, Kızılay ve Çocuk Esirgeme gibi kuruluşlara yardım olarak gider (Duman, 2008).

Resim 51: Artı değerli posta pulları

PTT tarafından yılda iki kez çıkarılan pullardandır. Bu pulların üzerinde yer alan artı değerler posta ücretlerinin ödenmesinde geçerli olmayıp, bu değerlerin tutarı 9.6.1958 gün ve 7127 sayılı yasa gereği yıl sonunda Kızılay ile Sosyal Hizmetler, Çocuk Esirgeme Kurumuna ödenmektedir. Bu pullar tükeninceye kadar satışta kalmaktadır. Artı değerli pullar ile anma bloklarının tirajı 100.000'dir (PTT Pul Müzesi, 2013).

Yardım Pulları: Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayıp, Cumhuriyet döneminde de uygulanmaya devam eden bir şekilde, hayır kurumlarının tüzüklerindeki hükümlere dayanılarak yardım toplamak amacıyla kendi adlarına bastırıp satışa sundukları pullardır. Bu pullar postada kullanılmış fakat geliri derneklere bırakılmıştır.

Bu pulların başlıcaları Muhacirun İanesi Pulları (1840), Müdafaaî Milliye Cemiyeti Pulları (1918), Kızılay Şefkat Pulları (1910), Türk Hava Kurumu Pulları (1926), Çocuk Esirgeme Kurumu Şefkat Pulları (1928)'dir. Önceleri hayır kurumları kendi tüzük ve yönetmeliklerine göre yardım toplamak amacı ile kendi adlarına bastırıp satışa sunmuşlardır. Daha sonra yasayla bu PTT idaresine yine aynı kurumlara yardım amacı taşıyan anma pullarının nominal değerlerine ek bir değer ilave edilerek sürdürülmüştür. Bunlardan toplanan gelirlerden tümü bu

kurumlara verilmek amacıyla sosyal yardımlaşma sürdürülmüştür (Düzenli & Kavuran, 2004) .

Resim 52: Artı değerli posta pulları

Kubilay Yazıcıya göre posta pulları genel olarak dört grup altında tasnif etmek mümkündür. Bunlar; 1- Basılma amaçlarına, 2- Konularına 3- Şekillerine ve 4- Mesajın iletilmesinde kullanılan öğelere göre pullar olarak ifade edilebilir.

Bazen de pulun üzerinde bir kişinin, bir objenin görünümünün ya da belirli bir coğrafi alanla ilgili çeşitli özelliklerin ayrıntılı biçimde bir bütün olarak gösterilmesi gerekebilir. Bu durumda tek bir pulun boyutunun yetersiz kalması halinde pul, bir bütünün parçası olarak yapılandırılır (Yazıcı K. , 2010).

Resim 53: Bütün olarak tasarlanan posta pulları

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GÖRSEL İLETİŞİM ARACI OLARAK POSTA PULU TASARIMI

3.1. Posta Pulu Tasarımında Tasarım İlkeleri

Bir tasarımcının görsel ve dilsel düzenlemeyi gerçekleştirirken tasarım ilkelerini de göz önünde bulundurması gerekmektedir (Düzenli & Kavuran, 2004). Tasarım ilkeleri, düşüncenin görselleşmesinde kullanılan tüm elemanların düzenlenmesinde yani kompozisyonun kurgusunda yardımcı olur ve aynı zamanda etkili tasarım için de rehber konumdadır (Öztuna, 2008, s.67). Alakuş' a (2002, s. 68) göre “tasarım ilkeleri sanatsal çalışmaların planlanmasına yardım ettiği gibi sanat eserlerinin nasıl düzenlendiğini çözümlenmeye de katkıda bulunur”.

Bir tasarımda denge unsuru varsa o tasarım kendisiyle barışık demektir. Dengeli ama bünyesinde hiçbir hareket unsuru barındırmayan bir tasarım düşünülemez. Bir tasarım iki farklı denge sistemi içinde düzenlenebilir: Simetrik ve asimetrik denge. Geleneğin, resmiyetin, otoritenin vurgulanacağı tasarımlarda simetrik denge tercih edilebilir. Bu bağlamda simetrik dengeye dayalı tasarımlar daha güvenilir, dürüst ve saygın kabul edilebilir. Simetride durağanlık ve kasılma, asimetride ise hareket ve gevşeme duygusu vardır. Genelleme yapılması gerekirse simetri katılık ve sınırlılığı, asimetri ise hayatı, neşeyi ve özgürlüğü temsil eder (Becer, 1997 s.67). Bir düzenlemeye giren cisimlerin renkleri, değerleri, dokuları, yönleri, aralıkları ve ölçüleri birbirleriyle kıyaslama konusu olur. Aynı şekilde bir düzenlemedeki fikirlerin ve cisimlerin önem dereceleri de bu kıyaslama konusu içine girer. Böylece tasar öğeleri birbirleri ile ortaya koydukları kıymetler bakımından tartıldıklarında genel bir denge hissedilmesi, herhangi bir biçim ya da bir grup ağır basarak tasarım ağırlık merkezini kendi tarafına kaydırmamalıdır. Bazı cisimler düzenlemelerde daha önemli bir şekilde ve ağırlık merkezini kendi tarafların çekebilecek tarzda tertiplenebilir. Fakat diğer tarafta kalan cisimler de ağırlık merkezini kendi taraflarına çekecek güçte olmalı ve bu mücadelenin

sonunda yine ağırlık merkezi alanın ortaya yakın bir yerinde kalabilmelidir (Güngör, 1983, s. 96).

Tasarımın önemli öğelerinden birisi olan ritim, tasarım elemanlarının düzlem üzerinde tekrar etmesi ya da sıralı değişimleridir. Ritim hareket duygusu yaratabildiği gibi, motif ve doku da oluşturabilir. Genellikle görüldüğü anda uyandırdıkları duygularla tanımlanan ritim ilkesinin, düzenli ritim, akan ritim ve git gide artan ritim olmak üzere birbirinden farklı türleri vardır. Düzenli ritim, elemanlar arasındaki boşlukların ve elemanların aynı uzunluk ve büyüklükte olduğu durumlarda oluşur. Akan ritim, kompozisyonda hareket hissi yaratır, gitgide artan ritim ise ilerleme süresince formların yüzey üzerinde dizilişlerini göstermektedir. Hareket duygusu yaratan görsel ritimler ve tekrar üzerine şekillenirler. Bir tasarım öğesinin tekrarlanması, sürekliliği, akıcılığı ve etkileyici vurguyu pekiştirmeyi amaçlar. Bir anlamda ritm tasarımıda vurguyu ön plana çıkarırken, özenli kullanımıyla da görsel önemi yaratır (Öztuna, 2007, s. 22).

Zıtlık, yüzeyde farklı bir eleman yapılanmasıyla odak noktası meydana getirmektir. Tasarımdaki elemanların pozisyonu odak noktasını belirler. Herhangi bir tasarım elemanı diğer elemanların genelinden daha uzakta konumlandırılırsa, dikkat çekiciliği artar ve odak noktası oluşturur. Tasarımda yüzey üzerinde birden fazla odak noktası olabilir bu durumda dikkat dağılması oluşabilir. Bu durumda görsel hiyerarşiye dikkat edilmelidir. Görsel hiyerarşi vurgu alanlarını, odak noktalarını doğru yapılandırmaya yardımcı olur. Grafik yüzeyde göz bu odak noktalarından birini ilk etapta algılamalıdır ve bu odak noktası en önemli ve en dikkat çekmesi istenen olmalıdır. Bu durum ilk önemli odaktan belli bir sırayla diğer odaklara ulaşılacak ve göz beyin koordinasyonu doğru algılamayı gerçekleştirir (Hashimoto, 2003, s.44).

Tasarım ilkelerinden oran-orantı; görseli algılamada insan gözü formların birbirleri ile olması gereken orantısal ilişkileri arar. Bu arayış insanın kendinden ve doğadan gelen orantısal ilişki ile açıklanabilir (Uçar, 2004, s.151) Bütünün parçaları ve parçaların birbirleri ile boyutsal ve konumsal açıdan karşılaştırmalı ilişkileri orantı olarak tanımlanabilir. Boyutlar arası ilişkiler olarak kısaca açıklanabilen 'orantı' aynı zamanda görsel hiyerarşinin oluşturulmasında da

yardımcı bir ilkedir. Çünkü görsel hiyerarşi; grafik yüzeyde, önem sırasına göre mesajın vurgu yaptığı görsel unsurların boyutlandırılması ya da ölçülendirilmesi olarak açıklanabilir (Becer, 1997, s. 68).

Bütünlük tasarım ilkelerinin en önemlilerinden biridir. Tasarım oluşturulurken, yüzey üzerindeki görsel öğeler bir bütünlük oluşturacak biçimde bir araya getirilmektedir. Bu sayede tasarımcı kompozisyondaki kopukluğun ve dağınıklığın önüne geçmiş olmaktadır. Tasarımcı, kompozisyonda yer verdiği öğeleri seçerek gruplandırmalı ve onları birbirleriyle uyumlu olacak şekilde düzenlemelidir. Çünkü aynı temel biçime, dokuya, renge ya da boyuta sahip öğeler, tasarımda ideal bütünlüğü oluştururlar ve kişi doğal olarak bu nesnelere bir arada gördüğü zaman onları gruplandırmak istemektedir (Becer,1997 s.72.).

“... İyi bir tasarımın, tasarım ilkeleriyle nasıl gözlenebilir kılınabileceğini, bununla beraber düşüncenin şekillendirilmesi ve görselleştirilmesi ilkelerle mümkün olabilir. ...Tasarım ilkeleri bir düşünceni görselleştirilmesinde rol oynayan sözcüklerin, imgelerin, şekillerin düzenlenmesine yardımcı olurken; aynı zamanda tasarımcının etkili tasarımlar yaratması için rehberdir. Malzemenin bilginin düşüncenin bir ölçüde koordinatörü olan tasarım ilkeleri, tasarımı daha anlamlı, etkili bir iletişimi olanaklı kılar” (Öztuna, 2007, s. 20).

3.2. Posta Pulu Tasarımında Görsel Algı, Görsel Dil, Görsel Kültür

Bir görsel iletişim uygulaması, öncelikle açık, anlaşılır, dikkat çekici, ekonomik ve estetik özelliklere sahip olmalıdır. Mümkün olan en az sayıda görsel imgenin, mümkün olan en yüksek sayıda bilgiyi aktarabilmesi görsel iletişimin ekonomik olması anlamına gelmektedir (Becer, 1997, s.28-29).

Görsel iletişimin estetik özelliklere sahip olması ise, tasarım öğeleri ve tasarım ilkelerinin doğru ve yerinde kullanılması ile mümkündür. Tasarımın içerdiği form, resim, fotoğraf, metin, renk gibi temel öğelerin birbirleriyle olan ilişkisi, zeminle olan ilişkisi, iletinin içerdiği anlamla olan ilişkisi gibi durumlar tasarımın estetik boyutunu etkilemektedir. Yazılı iletişimle karşılaştırıldığında, görsel iletişimin iletilerinin akılda kalıcı, kolay öğrenilebilir, hızlı

anlamlandırılabilir ve evrensel algı ve anlam boyutlarına sahip olduğunu söylemek mümkündür (Uçar, 2014, s.21).

Resim 54: Recent Mathematical Stamps: 2010, Optical Art (Wilson, 2012)

İletişimin başlangıcından bugüne görme duyusu diğer duylardan daha ön plandadır. John Berger görmenin önemini şu şekilde ifade etmektedir; "Görme konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir ve bu alışkanlığını hayat boyu sürdürür" (Berger, 1999, s. 7). Birey ömrünün kalan kısmında da ilk beğeni ve izlenimlerini gördükleri doğrultusunda oluşturmaya devam eder. Büyüdükçe, mevcut değer ve normlarının bireylere öğretilmesi süreciyle iletişim, simge kullanarak gerçekleştirilen bir davranış biçimine dönüşür. Bunun için hareket, jest, mimik, gibi simgeler kullanılır. Ancak çocuk yeterince olgunlaşınca sözcüklerle yapılan, konuşma ve yazıyla sağlanan iletişime geçilir. Bu açılardan incelendiğinde görme duyusunun iletişimde kullanılan ilk aktif duyu olduğu görülmektedir (Köknel, 1987, s. 48).

Görsel algı, insanların gözlerden gelen bilgiyi anlamlandırdığı, dış dünyadaki imgelerden ortaya çıkan bir süreçtir ve insan için gereklidir, alakasız bilgilerle karmaşık hale getirilmemelidir. Çoğu insan tarafından üretilmiş çevrelerden gelen fiziksel bilgi, karmaşık ve belirsiz olabilir. İnsanlar 'öğrenilmiş tahminler' de bulunurlar ve görsel girdiyi geçmiş deneyimlere dayalı olarak yorumlarlar. Algı doğrudan uyarıcıya bağlı değildir. Uyarıcılar arasındaki ilişki kavranırsa ve nesneyi, durumu, uzamsal düzenlemeyi kesin olarak belirtecek yeterli uyarıcı varsa ancak o zaman doğru algı oluşur (Reardon, 2004, s. 35).

Yapılan deneysel çalışmalar, geometrik biçimlerin doğal biçimlere göre daha kolay algılandığını, insanın bir şeyi algıarken genel karakterlerini önce algıladığı sonra ayrıntıları algıladığını ortaya koymuştur (Şenyapılı, 1996, s.182).

Nesneleri öncelikle görsel olarak algılarız, ki bu da o nesnenin akılda kalıcı olmasını sağlar. Çoğu zaman yazılar, metin olarak içerdikleriyle akılda kalmazken, görsel unsurların akılda kaldığı söylenebilir. Nesnel çevrenin algılanmasında ilk basamak ise görme edimidir. İnsanoğlu dünyayı gerek görerek gerekse işiterek algılar ve bu algılamayı öncelik sistemine göre yapar. Görsel algı kavramı, 1900'lerin başında Alman ve Avusturyalı psikologların ortaya attıkları "Gestalt" kavramı çerçevesinde, temelde insanın gözünün deneyimleri nasıl organize edip algıladığını bağlamında araştırılmıştır (Becer, 1997, s. 28).

Gestalt kuramı bellek, öğrenme, hatırlama, problem çözme ve algılama konularında yenilikler getirmiştir. Organize bütünler, birbirleriyle ilgisiz parçalardan çok daha kolay öğrenilip akılda tutulurlar. Gestalt kuramına göre problemin bir bütün olarak derinliğine kavranıp buna bütün halinde çözüm aranması, kişiyi hızlı ve özgün buluşlara götürür (Uçar, 2014, s.65).

Araştırmalar sonucunda Gestalt ilkeleri olarak anılan ilkeler ortaya çıkmıştır. Bu ilkelerden önemli olanları şu şekilde sıralanabilir: Figür Arka Plan İlişkisi İlkesi, Denge İlkesi, Eşbiçimli Uygunluk İlkesi, Algısal Gruplama İlkesi, Benzeşme Ayırışma İlkesi (Uçar, 2014, s.66).

Bir tasarımın evrensel algı ve anlam boyutlarına sahip olması ise, görsel iletişim alanında en çok piktogram ve sembollerle oluşturulan uygulamalarda kendini göstermektedir. Bu tür uygulamalarda amaç kişiye en kısa yoldan ve direkt olarak bilgi vermektir. Örneğin, sigara içilmez anlamına gelen piktogramlar, tekerlekli sandalye piktogramları, WC, telefon, piknik alanını işaret eden piktogramlar ve benzeri anlamlara gelen tüm göstergeler toplumlar arasında ortak geçerliliğe sahiptir ve iletilmek istenen anlam aynıdır(Uçar, 2014).

Ancak bir görsel tasarım uygulamasının evrensel algı ve anlam boyutlarına sahip olmaması durumu da bu durum kadar önemlidir. Örneğin bir reklam iletisi oluşturulurken görsel ya da dilsel iletilerin içeriğinde reklamı yapılacak ülkedeki geleneklerle ilgili göstergeler kullanılır. O kültürün geleneksel oyunları, giysileri, yemekleri reklam iletisinin yararlandığı göstergelerdir. Bu göstergeler de kültürden kültüre farklılık gösterir ve bu durumda iletiyi hazırlayan kişi veya kişilerin ele aldıkları kültürlerin özelliklerini iyi bilmeleri gerekmektedir (Küçükdoğan R. , 2009, s. 49).

İnsanlar, var oldukları günden bu güne birlikte yaşamaktadırlar. Toplumu oluşturan, insanların birlikte ve etkileşim halinde yaşamasıdır. Bu etkileşim süreci karşılıklı duygu, düşünce ve bilgi aktarımını kapsamaması nedeniyle aynı zamanda bir iletişim sürecidir. Kültür ise bir toplumun, toplumsal iletişimlerinin birikimi olarak tanımlanabilir (Kaya, 1985, s. 17).

Görsel kültür tanımlanmasında ise, farklı yaklaşımlara rastlanmaktadır. İlki, televizyon, sinema, müzik videoları, bilgisayar teknolojisi, alışveriş merkezleri, reklamlar, dergiler ve gazetelerin yarattığı imgeleri içine alan bir tanım yaparken, diğeri ise, resimlere, çizimlere, heykellere, mimari yapılara, filmlere vb. işaret eder. Görsel kültür tüm bunların yarattığı imgelerle ilgilenir.

Lawrence Grossberg (1992) ise, “Görsel kültür bilgiyi, dili, kodları ve günlük yaşamın değerlerini içinde taşır. Kimlik ve anlam bu sosyal yapılar içerisinden gelir” der. Görsel kültür, geleneksel sanat eğitimi bakışına göre daha geniş bir alana sahiptir. ‘Sanat ve Tasarım’ üzerine kültürel çalışmalar yapan Malcolm Barnard’da, görülen şeyler ve görsel deneyimlere bakarak görsel kültürün tanımlanıp kavramsallaştırılabileceğini belirtir. Disiplinlerarası bir alan olarak görsel kültür, görsel olanı çözümlmek ve açıklamakla ilgilenen diğer alanlar açısından ‘karmaşık ve çok şeyi etkileyebilen’ birçok iddiada bulunur (Barnard, 2002 s.80). Barnard Görsel kültür tanımını yaparken önce ‘görsel olan’ sonra da ‘kültürel olan’ kavramlarını açıklamak gerektiğini belirtir. Geniş anlamda ‘görsel olan’ görülebilen her şeydir. Dar anlamda ise, güzel sanatlar, resimler ya da imgelerdir. ‘Kültürel olan’ ise, seçkin kültürden folk kültürüne, çok boyutlu kültürden tek boyutlu kültüre uzanan geniş bir yelpazede tanımlanmaktadır. Görsel olanın en geniş tanımı görülebilen her şeydir; ancak, ‘görülebilen her şey’ kavramı içine doğa ve doğa olayları ile hayvanları da aldığı için belli bir sınırlama getirmek gerekmektedir.

Doğada olduğu gibi görsel sanatlarda da her zaman zıtlıklar olmuştur ve bu zıtlıklar sanatçıya daha iyi olanı, daha güzel olanı, daha hoş olanı ve daha doğru olanı ortaya koyma çabası göstermesi gerekliliğini vermiştir. Genel anlamıyla estetik, ‘güzellik bilimi’dir. Estetik bilime bağlı olarak, görsel sanatların etki gücü sonucunda, duyulan haz, coşku ve mutluluğun ifadesi olan, güzel, hoş, komik, iyi vb. gibi kavramları veya çirkin, kötü, hatalı, elemli, hüznü vb. gibi zıt kavramlarla tanımlıyoruz. Her kavram, kavram olarak ‘kullanım değeri’ buluyor ise, kendi zıttı ile vardır. Zıttı olmayan ‘değer kavram’ yoktur. Güzel-çirkin, iyi-kötü, doğru-hatalı, vb. kavramlar varlıklarını zıtlarıyla kazanırlar (Atalayer, 1994, s. 81).

Şükran Düzenli ve Tamer Kavuran'a göre:

“Pul, sadece bir mektubun gönderilmesi için yapılan ödeme değil aynı zamanda pulu yayınlayan ülkenin bir sembolü, dünyada insancıl düşünen bütün insanların barışa, sevgiye ve kardeşliğe yönelik evrensel bir dilidir.

Koleksiyoncular, sahaflar, sanatçılar ve grafik sanatı ile uğraşanların dışındaki, pek çok insan posta pulunun sanatsal ve antika özelliğinden haberdardır. Bunun için sadece pul üzerindeki yazı ve biçimden oluşmuş bir etiket değildir. Pul'un tasarım süreci ve onun amaca uygun tasarlanması çok önemlidir. Çünkü pul taşıdığı ülkenin sembolü, geçmişi ile geleceğinin bir piktografı olduğu gibi, yapıldığı ülkenin sanat anlayışını, sosyal yaşamını, geçmişini geleceğe taşıyan bu küçük tasarım ürünü için grafik tasarımcısının, pul tasarım sürecinde pul'un konusu, posta işletmelerinin tutumu, basımevinin yapısı ve hatta perforajına kadar özenli davranıp titiz çalışmak zorundadır. Bu bağlamda grafik tasarım ürünü olan pulun nitelikli olabilmesi için posta işletmeleri, basımevi ve tasarımcısının bir arada hareket etmesi gerekmektedir. Aynı zamanda kültürler arası iletişimi sağlayan pul' un evrenselliği pul' u tasarlayan kişinin yani tasarımcısının da konuya daha duyarlı ve titiz bakmasını gerektirir” (Düzenli & Kavuran, 2004).

3.3. Posta Pulu Tasarımı

Bir tasarımcı metin ve görseli sınırsız bir şekilde düzenleyebilse de nihai amaç öncü bir sanat eseri değil etkili bir iletişim aracı üretmektir. Tasarım sürekli olarak yöntemler, düsturlar ve klişelerin geliştirilmesi, korunması ve dönüştürülmesiyle önemli mesajların iletilmesini amaçlar (Ambrose & Harris, Grafik Tasarımın Temelleri, 2012, s. 48).

Posta pulları iletişimde oynadıkları büyük rolün yanı sıra, üzerinde taşıdığı grafik unsurları ile o ülkenin toplumunun kültürel yapısını tanıtmak gibi bir görevi üstlenir. Pul tasarımı görsel bir iletişim sanatıdır ve ilk görevi bir mesajı iletmektir; bu nedenle mesajları doğru ve çekici olarak iletilmesinde görev tasarımcıya düşmektedir. Doğru seçilmemiş sembol, resim, yazılar ve renkler izleyicinin konuyla ilgisini çekmeyebilir (Megep MEB, 2008).

Format, şekil ve ölçü (pulların dış yapısı); çerçeve, kenarlık, yazı fontu ve kullanılan yazı hattını (pulların iç yapısı) ve ilgi merkezi oluşturan çizimlerden (vignettes) oluşur (Orden, 2004).

Tasarımcılar tanımlanmış kendilerine verilmiş ölçüler bağlamında pul tasarımına girerler. Hatta bazen pul boyutları küçük klasik pullarda olduğu gibi o kadar küçülür ki mikroskobik kalite sunan estampaj makineleri kullanmak zorunda kalırlar. Ancak günümüzde estampaj kullanımı nadirdir. Onun yerine elektronik olarak küçültülmüş fotoğraflar kullanılmaktadır (Orden, 2004, s. 105).

Posta pulları; dikdörtgen, üçgen, kare, daire, kalp, iç içe pullar gibi pek çok geometrik şekilde tasarlanmaktadır. Bir pulun geometrik şekli, bazen basılış amacıyla doğrudan ilişkili olabilmektedir. Örneğin Fransa'da gerçekleştirilen 1998 Dünya Futbol Şampiyonası'nı konu edinen pul, şekli itibarıyla dünyayı ve topu dolayısıyla da futbolu çağrıştırırken, yine Fransa'da 1999'da sevgililer günü sebebiyle basılan pulun kalp şeklinde olması anlamlıdır (Yazıcı K. , 2010, s. 50).

Bazen de pulun üzerinde bir kişinin, bir objenin görünümünün ya da belirli bir coğrafi alanla ilgili çeşitli özelliklerin ayrıntılı biçimde bir bütün olarak gösterilmesi gerekebilir. Bu durumda tek bir pulun boyutunun yetersiz kalması halinde pul, bir bütünün parçası olarak yapılandırılır. (Kubilay Yazıcı) Amerikan posta pullarında en yaygın kullanılan şekil yatay ya da dikey pozisyonda dikdörtgendir. İlk üçgen şekilli pul 'Pacific 97' Richard Sheaff tarafından tasarlanmıştır. Grossman ve Holly Sudduth tarafından tasarlanan Aşk Pulu tasarımın şeklinde kesilmiş ve kalıp kesim kullanılmış ilk puldur (Orden, 2004, s. 109).

Çerçeve ve kenarlıklar da pulun kompozisyonuna katkıda bulunur çünkü tasarımın diğer parçalarına yapısal olarak bağlıdır. Çerçevenin kullanılmadığı tasarım örneklerinde bu alan tasarım içinde kullanılan diğer öğeler tarafından doldurulur. Kenarlıklar dekoratif öğelerle ve çok renkli olarak çerçeve görevi görebilir. Pul tasarımının önemli bir öğesi de tipografik unsurlardır ve bu unsurlar pulun konusunu, konumunu ve hedefini ima ederler (Orden, 2004, s. 110).

Görme engelliler için pul tasarımları yapılmaktadır. Posta pulu örneklerinden biri 2009 yılında Louise Braille'in doğumunun 200. yılını anmak üzere tasarlanan posta puludur. Grafik tasarımcı Rene Put tarafından Braille metninin yanı sıra tipografik soyutlamalar kullanarak

hem körler hem görebilenler için tasarlanan posta pulu, Hollanda Ulusal Posta Servisi tarafından basılmış ve Hollanda Ulusal Ödülleri'nin de galibi olmuştur (Benuğur, 2014, s.274).

Resim 55: Louise Braille'in doğumunun 200. yılı anma pulu (Benuğur, 2014, s.274)

Ayrıca pul tasarımları farklı malzemeler üzerine de basılabilir. Bu malzemeler ahşap, ipek, kumaş, metal folyo, mantar, Plastik üzerine 3 boyutlu kabartma şeklinde, çikolata ve meyve aromalı ve polimer malzeme üzerine basılabilir (Orden, 2004, s. 110).

Tasarımcı; birlik, denge, ritim ve perspektif içinde bir kompozisyon oluşturmak için şekilleri, çizgileri, boşlukları, köşeleri, renkleri ve orantıyı kullanır (Orden, 2004, s. 109).

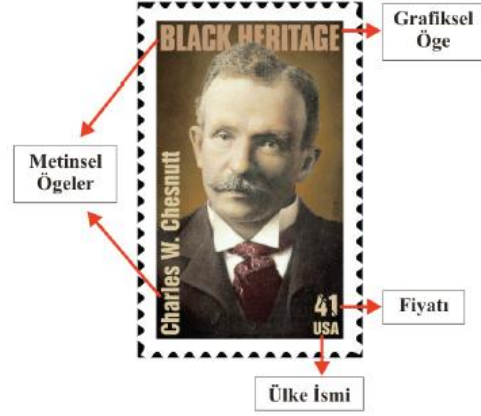
Hangi stilde olursa olsun sanatçı bir hikâyeyi en etkili biçimde anlatmak çabasıyla resimli öğeleri nasıl kullanacağına karar verir. Resimli öğeleri bir sanatçının kelime dağarcığı olarak da adlandırabiliriz. Şekiller tanımlanabilir (nesnelere, hayvanlar ya da insanlar gibi), geometrik ya da soyut olabilir. Pul sanatçıları bir illüstrasyonda denge yaratmak için negatif alanlar (boşluklar) ya da pozitif alanlar (dolu alan) kullanırlar (Orden, 2004, s. 105).

3.4. Posta Pulunun Konusu

Pulun konusu bir ülkenin posta pulu işletmeleri tarafından verilir. Posta pulu tasarımında beklenen konunun en ilgi çekici ve sade anlaşılır bir dille ifade edilmesidir (Megep MEB, 2008, s. 34-35). Posta pulları bir toplumun kültür birikimlerinin önemli bir yansımasıdır; genellikle kapsamlı konularla ilişkilendirilirler (Frewer, 2002). Sanat, bitki, fauna, endüstri, çiçekler, otomobiller, teknoloji, hayvanlar, tarihsel semboller ve olaylar, sanatçılar, müzisyenler, yazarlar, mucitler, icatlar, bilim insanları, politika, kültür, spor, turizm, ekonomi, sağlık, kadın, çocuk, doğa, astrolojik olaylar, sanat eserleri, iş adamları gibi pek çok örneğini verebileceğimiz geniş bir konu yelpazesine sahiptirler (Child, 2005, s. 109).

3.5. Posta Pulunun Tasarımında Olması Gereken Öğeler

Pullar çeşitli tasarım öğelerine sahiptirler. Bu öğeler; rollerini gerçekleştirme, kullanılmalarında kolaylık sağlama ve teşhis edilmelerini kolaylaştırma amaçlı olarak kullanılırlar (Yazıcı, 2010). Pek çok ülke tarafından ortak olarak kullanılan öğeler; ülke ismi, ölçü birimi, grafiksel ve metinsel öğelerdir. Bazı ülkelere ait pullarda ise yukarıda verilen tasarım öğelerine ilave olarak pulun basım tarihi bazı pullarda ise hem basım tarihi hem de basım yeri bilgisi mevcuttur (Child, 2005, s. 110).

Resim 56: Posta pulunda olması gerekenler (Yazıcı K. , 2010, s. 30)

3.6. Posta Pulu Tasarımında Görsel Mesajı Oluşturan Unsurlar

Yazılar, simgeler, resimler ve fotoğraflar başlıca grafik iletişim araçlarıdır. Bu görsel unsurlar grafik tasarımcının yorumu ile pul tasarımlarında uygulanır. Bir mesajın açık, ekonomik ve estetik bir yolla iletilmesi, grafik tasarımcının başlıca amacı olmalıdır. Mesajın algılanabilirliği mümkün olan en az sayıda görsel imgenin, mümkün olan en yüksek sayıda bilgiyi aktarabilmesi ile gerçekleştirilir. Her grafik unsur, mesajın etkisini arttıracak biçimde bir pul tasarımında kullanılmalıdır. Görsel unsurlar pul tasarım yüzeyleri içinde birbirleri arasında tasarım ilkeleri doğrultusunda bir ilişkiye girebilecekleri gibi, bu unsurlar kenar ve eksenleri aynı hizaya getirebilir, ya da sıraya konulabilir. Görsel unsurlar göze bir hareket kazandırır, ayrıca tasarım yüzeyi içinde birbirine yakın unsurlar kendi aralarında bir ilişkiye girerek grup oluşturabilirler. Benzer boyutlara, biçimlere, renklere, tonlara, yönlere ya da dokulara sahip görsel unsurlar da birbirleri arasında anlama dayalı bağlantılar kurarlar. Görsel unsurlar arasında kurulacak bu tür ilişkiler, tasarım içinde bütünleştirici bir rol oynar (Düzenli & Kavuran, 2004).

3.6.1. Fotoğraf

Fotoğraf diğer görsel sanat dalları arasında çok genç bir ifade aracı olmasına karşın, teknolojik gelişmelere koşut olarak hızla gelişip demokratik bir ifade aracı olmuştur. İnanırcılığı sayesinde de toplum içerisinde etkin bir rol oynamıştır. Fotoğrafın sahip olduğu bu güç, iletmek istediği mesajı; doğrudan kısa ve öz olarak aktarabilmesinden kaynaklanır (Tunç, 2014).

Tasarımlarda genellikle fotoğraf kullanılır. Çizime ve yazıya oranla fotoğrafın algılanabilirliği ve akılda kalıcılığı daha fazladır. Fotoğraf okurda çok güçlü zihinsel ve duygusal tepkiler uyandırır. Mesajı metin aracılığıyla iletildiğinde aynı tepkiler uyanmayabilir (Gezgin, 2011, s.32). 2014 yılında Amerika'da yayınlanan Love and Marriage posta pulu serisi buna güzel bir örnektir. Bu seri kırmızı bir gül fotoğrafına dayanmaktadır. Bu fotoğraf Galwaybased ödüllü fotoğrafçı Kelvin Gilmore tarafından çekilmiş ve tasarımı yapılmıştır (The Collector).

Resim 57: Love and Marriage posta pulu serisi (The Collector).

Fotoğraflar her okurda farklı duygu ve düşünceler açığa çıkartmaktadır. Okurun içinde bulunduğu toplumsal koşullar ve kişisel özellikleri fotoğrafı algılayış biçimini etkilemektedir. Bu nedenle bir fotoğrafın tüm okurlarda aynı etkiyi bırakması çok zordur. Fotoğrafi çeken, fotoğrafın kapsama alanını genişletmek için görüntünün okurda uyandıracığı zihinsel ve duygusal tepkileri düşünerek fotoğrafın grafik içeriğini sınırlandırmalıdır (Gezgin, 2011) .

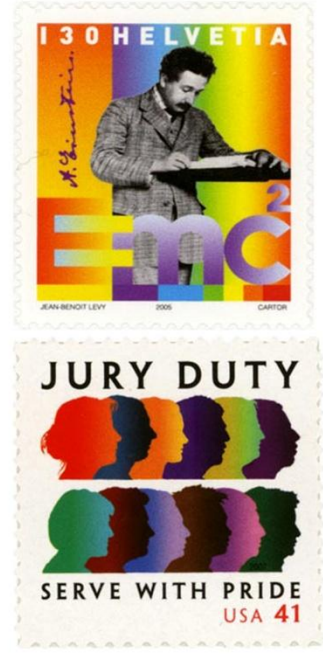

Resim 58: 2015 Maya Angelou Posta Pulu (The Collector)

3.6.2. İllüstrasyon

Metin Sözen – Uğur Tanyeli Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü' nde illüstrasyon; “Aslında ‘resimleme’ ve ‘kitap resimleme’ anlamlarına gelen sözcük, Türkçe’de çoğunlukla sanatsal değer taşımayan ve estetik nitelikten yoksun resim ürünleri için, küçültücü anlamda kullanılır.” ifadesi ile tanımlanmıştır (Sözen & Tanyeli, 2011).

“Başlık, slogan ya da metin gibi sözel unsurları görsel olarak betimleyen ya da yorumlayan bütün unsurlara genel olarak illüstrasyon adı verilir” (Becer, 1997, s.210). İllüstrasyon denildiğinde genel olarak, kitaplardaki yazılı metinleri açıklamak veya süslemek amacıyla kullanılan resimler akla gelir. İllüstrasyon, kitapları resimlemenin ve süslemenin yanı sıra, yazılı metnin anlatım gücünü arttırarak anlaşılmasını ve akılda kalmasını sağlar. Ayrıca illüstrasyon yazıya farklı ve yeni bir yorum da getirir (Keser, 2005, s.173).

Resim 59: Pulda illüstrasyon kullanımı

Resim 60: Pulda illüstrasyon kullanımı

İllüstrasyon artık canlı ve sürekli gelişmekte olan güçlü bir uygulamalı sanat biçimidir. Zengin bir tarihe sahip bu antik mecra, aynı zamanda her alanda çarpıcı imge ve mesajlar yaratabilen yaşamsal, dinamik, çağdaş bir ifade, yorum ve iletişim aracıdır (Wigan, 2012, s. 288).

İllüstrasyon; doğa tarihi illüstrasyonları, tıbbi illüstrasyonlar, adli illüstrasyonlar, teknik illüstrasyonlar, bilgi ve istatistik illüstrasyonları, moda illüstrasyonları, reklam illüstrasyonları, yayın illüstrasyonları olmak üzere gruplara ayrılabilir (Jennings, 1987, s. 12-61).

İllüstratör; konu içinde daha önemli olanı vurgulamak için, gerektiğinde ayıklama, yalınlaştırma ve gerçeklik duygusunu etkilemeyecek abartma yöntemlerine başvurarak bir fotoğraf makinesinden daha fazlasını yapmayı hedefler. Mimariye ve iç dekorasyona yönelik üç boyut görüntüsü veren görüntüler bilgisayar yardımıyla gerçekleştirilmektedir. Grafik tasarımcı ; afiş, basın ilanı ambalaj, posta pulu ve para gibi grafik ürünlerde değişik resimleme tekniklerinden yararlanır (Becer, 1997, s.211).

Sanat ve illüstrasyon hiçbir zaman tümüyle birbirinden ayrılmaz; illüstrasyon geleneksel sanat becerileri ve tekniklerine aşırı derecede bağlıdır. İllüstrasyon genellikle sanatı ticari bir durumu ifade etmek için benimser ve bu nedenle sosyal ve ekonomik talepler illüstrasyonun şekil ve içeriğini belirler (Dalley, 1980, s. 10).

İllüstrasyon yerinde kullanıldığı zaman, yaratıcı fikre esas teşkil eder ve bir seçenek olmaktan öteye geçer (Aitchison, 2006, s. 265).

Farklı illüstratörlerin farklı teknik ve tarzlarda üretim yapmalarından dolayı illüstrasyon alanı oldukça geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. İllüstrasyonlar figüratifdir, soyuttur, kolaj temellidir veya bilgisayar destekli tasarımlardır (Ambrose & Harris, Grafik Tasarımın Temelleri, 2012, s. 104).

3.6.3. Tipografi

“Onbinlerce yıldan beri resimler, göstergeler ve tasvirler aracılığıyla mesaj iletmenin sayısız yolu bulunmuştur. Ama yazının kendisi ancak, kullanıcıların düşündükleri ve hissettikleri ya da ifade edebildikleri herşeyi somutlaştırıp, açıkça belirleyebilecekleri düzenli bir gösterge ya da simgeler bütünü oluşturulduktan sonra ortaya çıkmıştır. Böyle bir sistem bir günde oluşmamıştır. Yazının tarihi uzun ve karmaşık bir tarihtir” (Jean, 2010, s. 12).

“Tipografi sanatı, inceden kalına, kıtsadan uzuna doğru giden sayısız biçimsel oyun arasında yapılan doğru bir seçimin yardımıyla metnin yorumlanıp düzenlenmesine dayanır. İşini yapması için tipografin elinde kusursuz bir uyum ve keskinlik içindeki karakter oyunları dizisi vardır; yapacağı tek şey, evreni oluşturan ve kusursuz bir tipografik birlik ve renk veren yirmi dizinin hayranlık uyandırıcı bütünlüğünü değerlendirmektir. Tipografinin dünyamızı kuşatan, öyle ya da böyle karmaşık görünen yazı yığınına her geçen gün biraz daha egemen olup, bunları düzenlemesini dileyebiliriz” (Jean, 2010, s. 141).

Resim 61: Pulda tipografi Kullanımı

Tipografi yazıları ve noktalama işaretlerinin sanatsal ve tasarıma dayalı özellikleri ile üretim teknolojilerini konu alan bir uzmanlık alanı olarak tanımlamaktadır (Becer, 1997, s. 176).

Sarıkavak'ın 'Çağdaş Tipografinin Temelleri' adlı çalışmasındaki tipografi tanımlaması tüm yazı elemanlarının estetik olarak ve mesajı doğru olarak iletecek şekilde düzenlenmesi gereğine yani işlevselliğine dikkat çeken bir tanımlamadır. Sarıkavak' a göre tipografi; harf, sözcük ve satırlarla, boşluklarının düzenlenmesi gereken diğer öğelerle belirlenmiş bir sayfa üzerinde yapılan görsel ve işlevsel düzenlemelerdir (Sarıkavak, 2004, s. 1).

Emil Ruder "tipografinin tek ve yalın bir görevi vardır ve bu da yazıyla bilgi iletmektir" demiştir. Tipografi karakterlerinin tıpkı insan bedeninin her bir parçasının farklı adı olduğu gibi birçok farklı terimle tarif edilen atıflar ve formlar dizilişi bulunmaktadır (Ambrose & Harris, Tipografinin Temelleri, 2000).

Günümüzde grafik tasarım dünyasında kavramsal ve aynı zamanda tipografik çözümler minimal bir biçimle mesaj verebilmekte ve aynı zamanda duru bir estetik düzey elde edebilmektedir. Tasarlanmış yazının sanatı olarak adlandırabileceğimiz tipografi, ister Latin, ister Çin, Japon, Arap, Kiril alfabesinde olsun, ortak yöntemlerle grafik tasarımın önemli elemanlarından biri olarak ortaya çıkar (Uçar, 2004, 95).

Pul tasarımında yazı ve resim uyumlu olarak kullanılan yazılarda pulun ne amaçla hazırlandığı belirtilmelidir. Yazılar resmi kaplayacak şekilde değil kompozisyonun boşluklarına yerleştirilmelidir. Yazılar okunaklı olmalı harf ve cümle arasındaki espaslar iyi ayarlanmalı, pul küçüldüğü zaman da okunabilmelidir. Yazı seçimi ve punto ayarları iyi hesaplanmalı, daha çok yuvarlak karakterli yazılar kullanılmalıdır (Megep MEB, 2008)

3.6.4. Renk

İçinde bulunduğumuz evren renklerle doludur. Gökyüzü, toprak, su, ateş renklidir. Bu görüntülerden haz duyan insan daima onları çevresinde yeniden üretmek istemiştir (Delamare & Guineau, 2007, s. 13).

"Her rengin bir dili vardır, her renk insan üzerinde farklı etkiler bırakmaktadır. Kırmızı dinamizmi ve tutkuyu çağrıştırırken, siyah, kaliteyi ve lüksü çağrıştırmaktadır. İnsana huzur ve güven veren yeşil ise doğanın

ve baharın rengidir. Mavi geniş ufukların, gökyüzünün ve denizin rengidir. Sınırsızlığı ve sonsuzluğu temsil eden mavi renk dinlendiricidir. Turuncu ise enerjiyi ve canlılığı temsil etmektedir, davetkâr ve samimidir. Sarı ise mutluluk ve eğlence ile özdeşleşen zekâ, incelik ve pratikliği ifade eden bir renktir. Bu anlamda sarının tıpkı turuncu gibi eğlencenin ve gençliğin rengi olduğunu söyleyebilmemiz mümkündür” (Özen, 2011, s.18-19).

Görsel sanatların bir çeşit müziği olarak kabul edilen renk tasarımcı için en güçlü iletişim araçlarından biridir (Öztuna, 2007, s. 120).

“Renk, biçimin asıl görsel yanıdır. Renk insan deneyiminde önemli bir algısal ve kavramsal yere sahiptir. Görsel bilinci uyandıran ve tepki verme durumuna hazır hale getiren bir uyarıcı olarak işler. Rengin algılanması görsel sürecin tek başına en güçlü duygusal yanı olduğundan, görsel bilgiyi ifade etmek için kullanılacak çok büyük avantaja sahiptir. Ayrıca rengin ‘fiziksel algılama’ süreci yanında bir de ‘öznel algılama’ süreci bulunmaktadır. Renk fiziki olarak algılanır, örneğin bayrağın kırmızı olarak algılanması için mutlaka ışık gerekmektedir. Ancak karanlık olsa da, ışık olmasa da kırmızı zihinde olduğu gibi algılanabilir, bu durum öznel algılama olarak tanımlanabilir” (Kılıç, 1994).

Renkler tasarımın dilidir ve iletişimin birincil gerekliliklerinden olan renkler, dikkat çekicilik ve göze çarpma konusunda etkin bir rol üstlenmektedir. Ancak unutulmaması gereken bir nokta vardır ki, o da renk çağrışımlarının kişiden kişiye, özellikle kültürel içeriğe ve geçmiş deneyimlere göre çeşitlilik gösterdiğidir. Hedef kitlenin bilinçaltına seslenebilmek, onları etkileyebilmek ve algısını yönetebilmek için en önemli tasarımsal öğelerden olan renklerin bu özelliği göz ardı edilmemelidir (Küçükerdoğan & Berna Küçük, 2013).

Renk bir şeyi tasarlarken edindiğimiz ilk görsel izlenimimizdir ve iletmek istediğimiz mesajı ifade etmemizde en önemli görsel iletişim aracıdır. Bir tasarımda renkler, öne ve arkaya doğru giderler; sıcak ve soğuk görünürler; görsel hareketlilik, illüzyon ve derinlik yaratırlar; biçimleri ve şekilleri görünür kılarlar. Renk, soyut kavramları ve düşünceleri simgeleştirir, hayal dünyasını, istekleri dışa vurur; zaman ve mekânı hatırlatır ve duygusal ve görsel yanıtlar üretir (Öztuna, 2007, s. 141).

Pul tasarımı oluşturulurken renklerin psikolojik, duyuşsal ve kültürel etkisi göz ardı edilmemeli ve kullanılan renklerin türü, evrensel boyutta aynı anlamı içermelidir. Pul tasarımının küçüleceği göz önünde bulundurulmalıdır. Kullanılan renklerin ton değeri çok önemli olduğundan küçülmeyle ne kadar kayba

uğrayacağı hesap edilmeli, bu nedenle soluk renkler seçilmemelidir. Renk derinliğine dikkat edilmeli, armonisine ve canlı renkler kullanılmasına dikkat edilmelidir (Düzenli & Kavuran, 2004).

4.BÖLÜM

UYGULAMA

4.1. Soma Maden Faciası konulu bir pul serisi önerisi

13 Mayıs 2014 tarihinde meydana gelen, tüm Türkiye'yi yasa boğan ve 301 maden işçimizin hayatını kaybetmesine neden olan Manisa'nın Soma ilçesindeki Maden Faciasının tüm toplumumuzu derinden etkilediği görülmüştür.

Soma'da yaşanan, toplumun genelinde büyük infial yaratan, farklı boyutlarda sadece duygusal değil, toplumsal siyasi ve ekonomik tepkiler doğuran bu önlenemez facia, toplumsal duyarlılığı artırmak için, bir pul serisine konu edilmeyi hak etmektedir. Soma'da yaşayan ve çalışan biri olarak bu tez kapsamında da olsa tarihe kayıt düşmek gerektiği düşüncesi, tezin uygulama aşamasını yönlendiren ve şekillendiren bir unsur olmuştur.

4.2. Teknik (Linol Baskı)

Grafik Sanatlarının bir kolu olan ve birkaç baskı tekniğini içine alan 'Özgün Baskı Resim'in tarihsel gelişimi ele alındığında, kökeninin insanın ilk üretimini yaptığı mağara duvarındaki resimlere dayandığı görülmektedir. Özgün baskı teknikleri de grafik sanatların çoğaltma esasına dayanır. Bu grafik sanatlarla olan en temel ortak özelliğinin yanında özgündür ve boya resminin tüm özelliklerini taşır (İçmeli, 1985).

Linol baskı, ağaç baskının 20.yüzyılda farklı bir malzeme olan linolyum üzerine uyarlanması ya da uygulanmasıdır. Kalıp olarak esnek, yumuşak, doğal renkli ve dirençli linolyum kullanılmaktadır. Bulunmadığında, oymaya uygun

yer muşambası, plastik yer karoları (marleyler) da aynı işlevi görmektedir. özellikler taşır. Baskı için kullanılacak linolyumun, kalın ve düz dokulu olmasına dikkat edilmelidir. Linol kalıpların uzun ömürlü olması, saklama kolaylığı, temizliği ve işleme kolaylığı, bu baskı türünün uygulama alanını genişletmiştir (Beykal, 2012).

Uygulama aşaması; desen, yüzeye çizilir veya kopya edilir. Düz çizgiler, çakı ve cetvel yardımı ile diğer bölümler, oyma uçları ile hep aynı yönde çevreden merkeze doğru itilerek oyulmaktadır. U biçimindeki oyma bıçaklarını geniş çizgiler ve yüzeyler, V biçimindeki uçları ayrıntılar için kullanılmaktadır. Tahta veya linol blok üzerine iyi işlenebilecek bir konu seçilmesi gerekir. Kesilen bloğun tersinin baskıda çıkacağı unutulmamalıdır. Çalışma yapılacak olan muşamba büyüklüğündeki kâğıda kompozisyon çizildikten sonra linolyum üzerine kopyalanır. Açık değerde kalması istenen yerler oyulur, orta değerde olması istenen kısımlarda seyrek çizgili, çentikli v.b. oymalar yapılır. Oyma yapılmayan yerler ise koyu değerde çıkacaktır. Beyaz bölgeler, kesilmesi gereken bölgelerdir. Kesime bir bıçak veya küçük V şeklinde yivle, beyaz bölgeleri çevreleyerek başlanmalıdır. Bir cam levha üzerinde silindirinizle ince bir tabaka oluşturana kadar ileri geri hareket ettirilerek matbaa mürekkebini iyice alması sağlanır. Mürekkep, camın ve silindirin üzerine tamamen dağılmış olmalıdır. Boya, oyulmuş linolyum yüzey üzerine yine merdane yardımıyla sürülür. Bloğu mürekkepledikten sonra tek hamlede resim kâğıdı üzerine yerleştirilir. Geniş bir tahta kaşığın sırt tarafı ile sürterek veya özgün baskı presine yerleştirilerek çalışmanın baskısı alınır (Beykal, 2012). Tasarımlarımın uygulama aşamasında yüksek baskı çeşitlerinden linol baskı tekniği uygulanmıştır.

4.3. Pul Tasarımlarının Açıklanması

Tezin uygulama aşamasında; Soma maden faciası duygusal, toplumsal, politik, ekonomik tartışmalar çerçevesinde ele alınmıştır. Madencinin çevresindeki yaşamsal öğelere vurgu yapılarak ve hafızalarda kalan görüntüler kullanılarak tasarımlar oluşturulmuştur. Çalışmalarımızda kullanılan grafiksel dil yalın ve çizgisel bir ifade şeklidir. Çizgi kullanılarak yapılan çalışma; hareketi,

yönü, ritmi, kullanım yeri ile de bağıntılı olarak esere güç ve anlam kazandırmaktadır. Tasarımlar siyah renk kullanılarak baskıları alınmıştır. Renklerin psikolojik etkilerine baktığımızda siyah ve beyaz; iyi-kötü, gece-gündüz, yin-yang, yaşam-ölüm gibi var olan doğal ikilemlerin ‘diğer’ rengi olduğunu görmekteyiz. Bu renkler aynı zamanda yas, pişmanlık ve suçluluğu sembolize edebileceği gibi, derin dinlendirici sonsuzluk ve ölüm, ya da güç gibi kavramları da sembolize etmektedir.

Soma maden faciasında 301 maden işçisi hayatını kaybetmiştir. Bu nedenle 301 sayısını tipografi çalışmasıyla tasarımıımız da vurgulanmıştır (Resim 62). Yeraltında çalışan bir madencinin kullandığı malzemeler; baret, gaz maskesi, tepe lambası, batarya, tulum, bot ve çizmeden yola çıkarak tasarımlar oluşturulmuştur. Bütün bu objeler maden işçisinin olmazsa olmazlarındandır (Resim 63, 66, 67)

Ülkemizde ki maden işçilerinin emekleri ekmek parası kazanmak içindir. Bu nedenle ekmek kelimesini vurgu yapmak için, tasarımda tipografi kullanılmıştır. (Resim 64). Soma’daki maden faciasından sonra geride kalan 432 yetim çocuğun ve ailelerinin yaşamış olduğu dramı ve acılarını posta pulu tasarımlarında ifade edilmeye çalışılmıştır.

Resim 62: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm, N. AYDOĞMUŞ , 2015

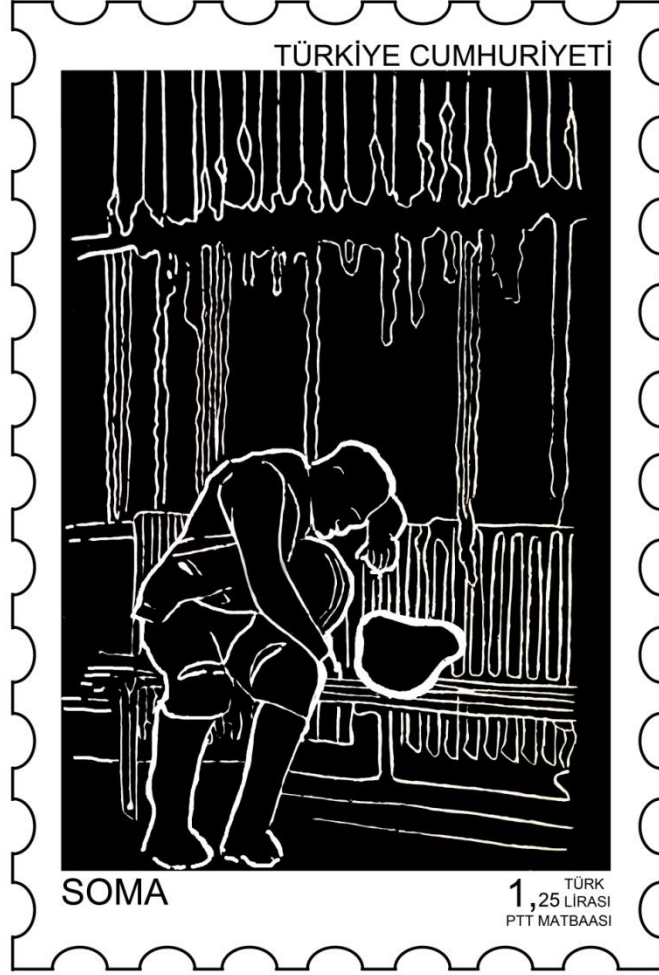
Resim 63: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm, N. AYDOĞMUŞ , 2015

Resim 64: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm, N. AYDOĞMUŞ, 2015

Resim 65: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm, N. AYDOĞMUŞ, 2015

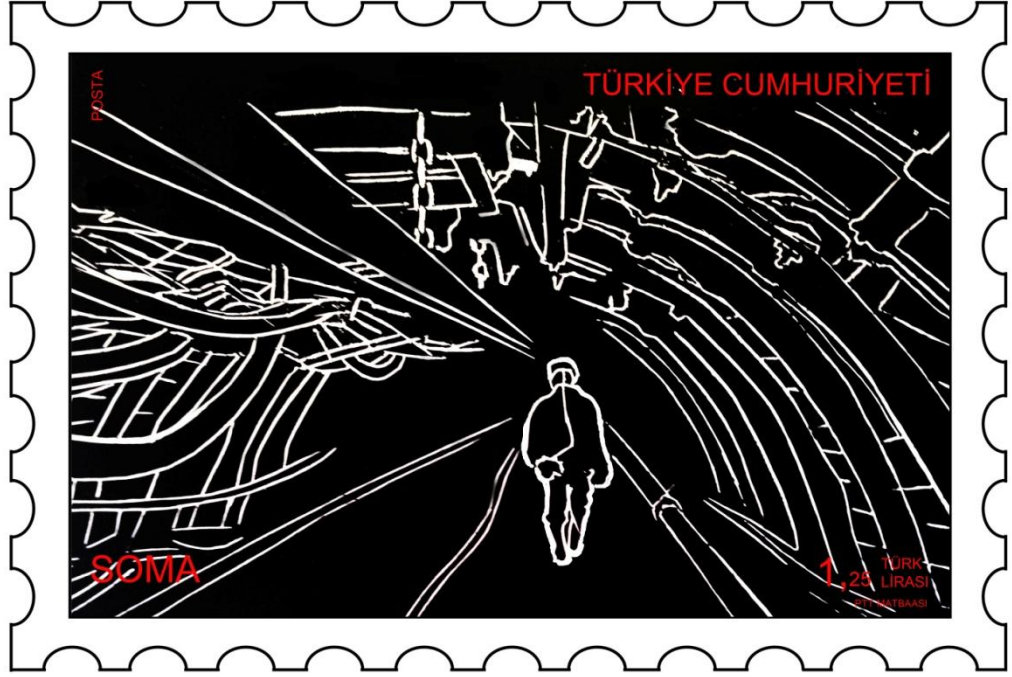
Resim 66: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm, N. AYDOĞMUŞ, 2015

Resim 67: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm, N. AYDOĞMUŞ 2015

Resim 68: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015

Resim 69: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015

Resim 70: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015

Resim 71: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015

Resim 72: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015

Resim 73: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015

Resim 74: Pul Tasarımı, Linol Baskı, 2,5x3,5 cm. N. AYDOĞMUŞ, 2015

SONUÇ

İlk pulun mektup zarfları üzerinde kullanılmasından bu yana tam 175 yıl geçti. Bu süre içinde büyüklü küçüklü tüm devletler on binlerce farklı pul tasarımları çıkarttılar. Asıl amaç posta hizmeti olsa da türlü dönemlere denk düşürülerek tedavüle çıkarıldığından pullar kısa zamanda büyük özellik kazandılar. Bugün, bir devletin, çıkarılış nedenlerine göre pullarını inceleyebilen bir tarih meraklısı, o devletin geçirdiği ekonomik, politik ve toplumsal evreler hakkında bilgi edinebilir ve bir sonuca varabilir.

Posta pulu, dünün ve bugünün dünyasına ilişkin bize bilgi sunan en önemli görsel öğelerden biridir ve hatta ‘pul’ için, dünyaya ulaşabileceğiniz en küçük bilgi parçası da diyebiliriz. Bizleri her gün kuşatan sayısız imgeler ormanı içerisinde en az ilgi çeken ve yalnızca koleksiyoner metası olarak değerlendirilen posta pullarıdır. Bu durum, gerçekte gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş herhangi bir afiş çalışmasından, içerik ve tasarım bağlamında bir farkı olmayan pullar, toplumun nezdinde tasarımından çok işleviyle ön plana çıktığının bir göstergesidir. Aslında posta pulları da afiş gibi, görsel kültürün bir parçasıdır ve içerdiği anlam katmanlarıyla görsel iletişimin bir formudur.

Gelişen teknolojiyle birlikte, posta puluna ihtiyacın genel olarak giderek azaldığını söyleyebiliriz. Bunu basılan pul sayılarına bakarak net bir şekilde görebiliriz. Maalesef ülkemizde posta pullarına olan eğilim daha ziyade pul koleksiyonerliği olarak kalmış, posta pulu tasarımı yaygınlaşmamıştır.

Posta puluna ilgiyi arttırabilmek için pul tanıtım programları (toplantı, konferans, ders, yüz yüze görüşmeler gibi) hazırlanabilir. Posta idarelerinin en büyük hedefi çocuklar olmalıdır. Pul tasarımlarına, çocukları harekete geçirecek, onların hoşuna gidecek resimler, çizgiler, çizgi film kahramanlarını koyarak, çocukların posta pullarını sevmeleri sağlanabilir. Örneğin; Amerika’da çıkan birçok filmin, çizgi filmin posta pulları yapılmaktadır. Ayrıca ilköğretim ve orta öğretim kurumlarına tanıtım programları, gezici filateli servisini kullanarak uygulanabilir. Bunların yanında yoğun olarak yaşanan merkezlerde, caddelerde ‘pul köşeleri’ yaşama geçirilebilir.

Günümüzde ortaya çıkan yeni iletişim araçları nedeniyle pul kullanımı azalmıştır. Pulculuk, yalnızca resmi pullar ve hatıra pulları şeklinde gelişmektedir. Elbette bu durum pul konusunda ilgili kurumun gerekli tanıtımı yapamamasından da kaynaklanmaktadır.

Pul tasarımı yapılırken; tasarımı yapılacak konu iyice kavranmalı, pulun ölçüsü ve biçimi belirlenmeli, içeriğe uygun bir renk seçilmeli, yazı tipi uygun ve okunabilir olmalı, kullanılan görsel öğeler karmaşa içerisinde değil yalnız bir şekilde göze ilk temasta iletilecek biçimde aktarılmalıdır. Posta pulu tasarımının ilkeleri çerçevesinde görsel algı, görsel dil ve görsel kültür öğelerinin teknik kriterlerine dikkat edilmelidir.

Tezin uygulama aşamasında, Soma maden faciası posta pulu konusu olarak ele alınmıştır. Türkiye’de büyük infial uyandıran bu olay, toplumsal duyarlılığı artırmak için bir pul serisine konu edilmiştir. Soma’da yaşayan ve çalışan biri olarak, bu tez kapsamında da olsa tarihe kayıt düşmek gerektiği düşüncesi tezin uygulama aşamasını yönlendiren, şekillendiren ana motivasyon kaynağı olmuştur.

KAYNAKÇA

The Collector. (tarih yok). Mart 12, 2015 tarihinde Irish Stamps The Collector: <http://www.anpost.ie/AnPost/IrishStamps/Home/> adresinden alındı

Aitchison, J. (2006). *Basın İlanı Böyle Yapılır!* İstanbul: Okuyan Us Yayın.

Akoba, M. M. (1963). *Türkiye’de Pul ve Pulculuk*. İstanbul: Ceylan yayınevi.

Akurgal, E. (2000). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK.

Ambrose, G., & Harris, P. (2012). *Grafik Tasarımın Temelleri*. İstanbul: Literatür Yayınevi.

Ambrose, G., & Harris, P. (2000). *Tipografinin Temelleri*. İstanbul: Literatür Yayınevi.

Anameriç, H. (2006). Stamps as an information source in the National Library of Turkey. *Library Collections. Acquisitions & Technical Services* , 117-127.

Atalayer, F. (1994). *Görsel Sanatlarda Estetik İletişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Ataöver, E. A. (1994). *Pul Rehberi*.

Atılğan, M. (1999). Küçük Tablo. *PTT Dergisi* , 12.

Australasian Filateli Trader Derneği A.Ş. (2006). Ekim 12, 2014 tarihinde Australasian Filateli Trader Derneği A.Ş.: http://www.apta.com.au/World_Philately.aspx adresinden alındı

Barnard, M. (2002). *Sanat, Tasarım ve Görsel Kültür*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Basının Doğuşu ve Gelişimi. (2011). Ankara: MEB.

Bayındır, M. H. (1992). *Osmanlı-Türk Posta Mühür ve Damgaları*. İstanbul: Ünal Ofset.

Becer, E. (1997). *İletişim ve Grafik Tasarım*. Ankara: Dost Yayınevi.

- Benuğur, Ş. (2014). Grafik tasarım eğitiminde görme engelliler için sosyal sorumluluk tasarımı. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi* , 274.
- Berger, J. (1999). *Görme Biçimleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berk, A. (2012). Bir Parça Pul Işığı. *Gezgin* , 15-16.
- Beykal, F. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Görsel Sanatlar Dersinde Özgün Baskı Resim Uygulamalarına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 189-201.
- Bir, A., & Kaçar, M. (2007). Haberleşme, Optizm ve Distopya. *Dünden Yarına haberleşmenin Serüveni* (s. 18-38). içinde İstanbul: YKY.
- Brunn, S. D. (2000). Stamps as iconography: Celebrating the indepençe of new European and Central Asian states. *GeoJournal* , 315-323.
- Child, J. (2005). The Politics and Semiotics of the Smallest Icons of Popular Culture: Latin American Postage Stamps. *Latin American Research Review* , 108-137.
- Çerçi, F. (2014, Kasım 14). *Haberleşme Hizmetleri ve Osmanlı devletinde Ulak organizasyonu*, i, s.200. e-dergi.atauni.edu.tr: <http://www.e-dergi.atauni.edu.tr> adresinden alınmıştır
- Dalley, T. (1980). *Illustration and Design*. Oxford: Phaidon Pres Limited.
- Deans, (., & Dobson, H. (Summer 2005). Introduction: East Asian Postage Stamps as Socio-Political Artefacts . , *East Asia* , 1-5.
- Delamare, F., & Guineau, B. (2007). *Renkler ve Malzemeleri*. İstanbul: YKY.
- Demir, T. (1998). Kurtuluş Savaşında Mektup Pullarının Sesi: Anadolu Pulları. *D.E.Ü Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi* , 31.
- Dobson, H. (2010). Japanese Postage Stamps: Propaganda and Decision Making. *Japan Forum* , 21-39.
- Duman, V. (2008). *Toplama Merakı*. Ankara.

- Düzenli, Ş., & Kavuran, T. (2004). GÖRSEL İLETİŞİM ARACI OLAN PUL'UN TARİHİ GELİŞİMİ VE GRAFİK ÜRÜN OLARAK ÖNEMİ. *C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi* , 188-203.
- Erhat, A. (1989). *Mitoloji Sözlüğü, 4. Bask* (4. baskı b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eyüboğlu, S. (2007). *Dünden yarına Haberleşmenin Serüveni*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Frewer, D. (2010). Japanese Postage Stamps as social agents: some anthropological perspectives. *Japan Forum* , 1-19.
- Gezgin, S. (2011). *Basında Fotoğrafçılık*. İstanbul: Der Yayınları.
- Goff, J. L. (1999). *Ortaçağ Batı Uygarlığı*. İzmir: Dokuz Eylül yayınları.
- Gombrich, E. H. (2000). *Sanatın Öyküsü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gönenç, E. Ö. (2004). İletişimin Tarihi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , 57-72.
- Gözutok, T. (2008). 13. Günü olmayanların Romanı:Tatar. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* , 165.
- Güner, T. (1971). *Bir Pulun Hikayesi* . Ankara Filateli Kulübü.
- Güngör, İ. H. (1983). *Temel Tasar (Basic Design)*. İstanbul: Afa Matbaacılık.
- Habashi, F. (2002, April). Postafe stamp: a convergence of metalurgy, art, and history . *Jom* , 46-50.
- Hashimoto, A. (2003). *Visual Design Fundamentals: A Digital Approach*., Massachusetts: Charles River Media.
- İçmeli, M. (1985). *Çağdaş Açından Türk Grafik Sanatları" Türkiye'de Sanatın Dünü Bugünü Yarını*. Ankara: H.Ü.G.S. F. Yayınları.
- İnuğur, N. (2000). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- İstiklal Harbimizde PTT*. (2009). Ankara: PTT Genel Müdürlüğü.

- Jack Child. (2005). The Politics and Semiotics of the Smallest Icons of Popular Culture: Latin American Postage Stamps, . *Latin American Research Review* , 108-137.
- Jean, G. (2010). *Yazı İnsanlığın Belleği*. İstanbul: Yapı Kredi yayınları.
- Jeanneney, J.-N. (2006). *Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jennings, S. (1987). *Advanced Illustration and Design*. New Jersey: Chartwell Books Inc.
- Johnson, B. L. (2005). 150 Years of Swedish Stamps. *PHILATELI-GRAPHICS* , 108.
- Johson, S. C. (1944). *British Postage Stamps*. London: W.M Coollins Sons and Co. Ltd.
- Jones, P. (2004). Posting the Future: British Stamp Design and the ‘White Heat’ of a Technological Revolution . *Journal of Design History* , 165-167.
- Kaya, A. R. (1985). *Kitle İletişim Sistemleri*. Ankara: Teori Yayınları.
- Keser, N. (2005). *Sanat Sözlüğü* . Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kılıç, L. (1994). *Görüntü Estetiği*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kınal, F. (1962). *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kirman, J. M., & Jackson, C. (2010, April 3). The Use of Postage Stamps to Teach Social Studies. *The Social Studies* .
- Kosar, R. K. (2013). Common Questions About Postage and Stamps. *Congressional Research Service* .
- Köknel, Ö. (1987). *İnsanı Anlamak*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Küçükerdoğan, (. R., & Berna Küçük. (2013). Renklerin Dili . *Grafik Tasarım 53* , 70.
- Küçükerdoğan, R. (2009). *Reklamda Kültürlerarasılık*. İstanbul: Es.

- Madran, E. (1980). Posta Hizmetlerinin Doğuşu. *Yeni Koleksiyon Dergisi* , 12-34.
- Mansel, A. M. (2004). *Ege ve Yunan Tarihi* . Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mebrure, T., & Yalvaç, K. (1975). *Sümer, Babil Asur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Kanunları* , . Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Megep MEB. (2008). *Grafik ve Fotoğraf*. Ankara: MEB.
- Mutlu, E. (1995). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Ark Yayınevi.
- Noah, K. S. (1998). *Tarih Sümer'de Başlar*. (M. İ. Çığ, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Orden, D. P. (2004). Eyeing the Artistic Elements on Modern U.S. Postage Stamps. *PHILATELI-GRAPHICS* , 105-109.
- Orkun, N. H. (1936). *Eski Türk yazıtları*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Oskay, Ü. (2011). *İletişimin ABC'si*. İstanbul: Der Yayınları.
- Önder ŞENYAPILI. (1996). *Görsel Sanatlar ve İletişim* . Ankara: Sanat Yapım.
- Özen, M. (2011), Mayıs). Hangi Renk Kime Ait(. *MediaCat-Youth Dergisi* , s. 18-19.
- Özer, Y. Z. (1939). *Mısır Tarihi*. Ankara: Türk tarihi Kurumları Yayınları.
- Öztuna, H. Y. (2007). *Görsel İletişimde Temel Tasarım*. İstanbul: Tibyan Yayıncılık.
- Passer, A. (1938). *The Stamps of Turkey*. London: Royal Philatelic Society.
- PTT Genel Müdürlüğü. (2007). *Geçmişten Günümüze Posta*. Ankara: PTT Genel Müdürlüğü.
- PTT Pul Müzesi*. (2013). Ocak 3, 2015 tarihinde PTT Pul Müzesi:
<http://www.pttpulmuzesi.org.tr> adresinden alındı
- Pulhan, A. N. (1958). *Türk Pulları Katalogu VII* . İstanbul.

- Pulhan, A. N. (1945). *1944 - 45 Türk Pulları kataloğu*. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Reardon, A. P. (2004). *A Perceptual Basis for the Elements and Principles*. PhD: Eastern Michigan University.
- Sarıkavak, N. K. (2004). *Çağdaş Tipografinin Temelleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sözen, M., & Tanyeli, U. (2011). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Stanley Gibbons Limited. (2013). *Stamps and Postal History of the World* . Londra.
- The United States Postal Service (An American History 1775-2002)*. (2003). USA: USA Post.
- Tunç, A. Z. (2014, Mayıs 15). e-
dergi.marmara.edu.tr/marustd/article/download/.../1012001462. e-
dergi.marmara.edu.tr/marustd/article/download/.../1012001462. adresinden alınmıştır
- Uçankuş, H. T. (2000). *Arkeoloji*. Ankara : T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Uçar, T. F. (2004). *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım*. İstanbul: İnkilap Yayınevi.
- Wigan, M. (2012). *Görsel İllüstrasyon Sözlüğü*. İstanbul: Literatür Yayınevi.
- Wilson, R. (2012). Recent Mathematical Stamps: 2010, Optical Art . *Springer Science* , 78.
- Yaban, N. T. (2012). Sanat ve Görsel İletişimin Buluşma Noktası: Exlibris. *Yaşam Bilimleri Dergisi* , 973-984.
- Yazıcı, K. (2010). Posta pullarının Eğitim Aracı olarak Kullanılması. *Springer* , 17-50.
- Yazıcı, N. (2007). Türk Posta Tarihinden. *Dünden Yarına Haberleşmenin Serüveni* (s. 38-84). içinde İstanbul: YKY.

Yüçetürk, E. E. (2000-2001). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e haberleşme: mültezimlerden konsorsiyumlara. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (23-24), 192.

Ziloğlu, M. (1996). *İletişim Nedir?* İstanbul: Cem Yayınevi.